

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE BELAGATİ ANABİLİM DALI

**HAYREDDİN ZİRİKLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ,
ŞAIRLİĞİ VE DİVANINDA İŞLEDİĞİ TEMALAR**

Abdubaki POLAT
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN

BİNGÖL-2019

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE BELAGATİ ANABİLİM DALI

**HAYREDDİN ZİRİKLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ,
ŞAIRLİĞİ VE DİVANINDA İŞLEDİĞİ TEMALAR**

Abdülbaki POLAT
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN

BİNGÖL-2019

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Abdülbaki POLAT tarafından hazırlanan **Hayreddin Zirikî'nin Hayatı, Eserleri, Şairliği ve Divanında İşlediği Temalar** başlıklı bu çalışma, 23.08.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği/oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Arap Dili ve Belagati** Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Mustafa AGÂH

İmza: .....

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN

İmza: .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GEMİ

İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

06.09.2019
Doç.Dr. Yaşar BAŞ
Enstitü Müdürü

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	X

GİRİŞ

ZİRİKLİ DÖNEMİNDE SURİYE	1
1. Siyasi Durum.....	1
2. Ziriklî Döneminde Suriye’de İlmî ve Kültürel Durum.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ZİRİKLİ’NİN HAYATI.....	10
1.1.1. Aslı ve Soyu	10
1.1.2. Görevleri.....	11
1.1.3. Seyahatleri	13
1.1.4. Hastalığı ve Ölümü.....	13
1.1.5. Çocukları	14
1.1.6. Hilye ve Şemali	14
1.2. Hocaları.....	14
1.2.1. Cemâleddin el-Kâsımî	14
1.2.2. Tâhir el-Cezâirî	15
1.2.3. Abdulkâdir b. Ahmed b. Mustafâ	15
1.2.4. Muhammed Ferîd b. Abdirrezzâk b. Muhammed Kürd Ali	16
1.2.5. Muhammed Kâmil el-Kassâb	16
1.2.6. Muhammed b. Huseyn b. Bekri el-Meydânî.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. HAYRUDDİN EZ-ZİRİKLÎ'NİN ESERLERİ	18
2.1.1. Şîbhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz	18
2.1.2. el-Vecîz fî sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz.....	19
2.1.3. Mâ ra'eytu ve mâ semî'tu.....	20
2.1.4. 'Âmân fî 'Ammân	25
2.1.5. Terâcimu'l-Evâ'il ve'l-Hulefâ'	27
2.1.6. Mecdûlîn ve's-şâ'ir.....	27
2.1.7. el-A'lâm.....	28
2.1.7.1. el- A'lâm'ın Baskıları	28
2.1.7.2. el-A'lâm'ın Takip Ettiği Yöntem	29
2.1.7.3. el-A'lâm'ın Diğer Yönleri	38
2.1.7.4. el- A'lâm'ın Bazı Eksiklikleri.....	40
2.1.7.5. el-A'lâm Üzerine Yapılmış Çalışmalar	41
2.1.7.6. el-A'lâm Hakkında Âlimlerin Sözleri.....	42
2.2. ZİRİKLÎ'NİN YAZMA VEYA BİLİNMEYEN ESERLERİ	43
2.3. ZİRİKLÎ HAKKINDA YAPILAN ÖZEL ÇALIŞMALAR.....	44
2.4. ARAP ŞİİRİNİN GELİŞİM EVRELERİ.....	44
2.4.1. Câhiliye Dönemi.....	45
2.4.2. İslam Dönemi	46
2.4.3. Emevi Dönemi.....	47
2.4.4. Abbasi Dönemi.....	48
2.4.5. Endülüs Dönemi	49
2.4.6. Osmanlı Dönemi.....	50
2.4.7. Modern Dönem Arap Şiiri.....	51
2.4.8. Modern Şiir'in Serüveni	52
2.4.9. Modern Şiir Ekolleri.....	53

2.4.9.1. Divan Ekolü	53
2.4.9.2. Apollo Ekolü.....	54
2.4.9.3. İhya Ekolü.....	55
2.4.9.4. Serbest Şiir Ekolü:	56
2.4.10. Modern Arap Şiirinin Biçimsel Türleri	56
2.4.10.1. Kâfiyesiz Şiir:	56
2.4.10.2. Çok Vezinli Şiir	57
2.3. SURİYE’DE ŞİİR	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ZİRİKLÎ’NİN ŞAIRLİĞİ VE DİVANI	60
3.2. ZİRİKLÎ’NİN DÎVÂNINDA İŞLEDİĞİ TEMALAR.....	72
3.2.1. Hikmet.....	72
3.2.2. Medih (Övgü).....	83
3.2.3. VASF (Tasvir).....	93
3.2.4. Hiciv (Yergi)	103
3.2.5. Mersiyye: (Ağıt)	108
3.2.6. Gazel (Aşk).....	115
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ.....	128

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım [*Hayreddin Ziriklî'nin Hayatı, Eserleri, Şairliği ve Divanında İşlediği Temalar*] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

23/08/2019

İmza

Abdülbaki POLAT

ÖNSÖZ

Tarih ve biyografi ilimleriyle ilgili eserler telif eden birçok müellif vardır. Bu müellifler şahısların biyografilerini verirken kendilerine özel bir stil kullanmışlardır. Bazı müellifler sadece müfessirlerin, bazıları muhaddislerin veya belli bir ilimle iştiğal eden şahısların biyografisini verirken, Ziriklî meşhur sahabiler, tarihi şahsiyetler, Müslüman devlet başkanları, valiler, kadılar, mezhep imamaları ve âlimleri, mutasavvıflar, mesleklerinde meşhur olanlar ve anmaya değer eserleri bulunanların biyografilerini *el-‘Alâm* adlı eserinde vermektedir.

Bu tez çalışmasında Ziriklî’yi seçmemizin temel sebebi; öncelikle edebiyat açısından bir divan yazması, onun meşhur şahsiyetlerin biyografisi ile ilgili bir eser telif etmesi, hayatının çoğunu sürgünde geçirmesidir. Ayrıca Türkiye’de onun hayatını ve eserlerini ele alan ciddi bir çalışmanın yapılmamış olması da bizi bu konuya sevketmiştir.

Bu çalışmayı yaparken öncelikle müellifin meşhur olan *Dîvân* ve *el-‘Alâm* adlı eserlerinden ve onun üzerine yazılan zeyl ve mustedreklerden faydalandık. Ondan sonra Ziriklî ve eserleri hakkında telif edilen birçok kaynaktan büyük ölçüde istifade ettik. Ayrıca bazı dergilerdeki madde ve makalelerden büyük ölçüde yararlandık.

Bu çalışma, bir giriş üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Suriye’deki siyasi, kültürel ve ilmi durum hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Ziriklî’nin hayatı, aslı ve soyu, çalışma ve görevleri, seyahatleri, hastalığı ve ölümü, çocukları ve hocaları ele alınarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

İkinci bölümde Ziriklî’nin Abdümelik’e karşı vefa borcunu eda etmek için yazdığı *Şibhü’l-Cezîre* kitabı ele alınmıştır. Zira Fransızların onun hakkında idam kararı verirken Abdümelik onu bağrına basmış, ona Arap vatandaşlığını vermiş ve birçok görevde hükümeti temsil etme görevini vermiştir. Bu bölümde ayrıca telif ettiği diğer eserleri de ele alınacaktır. Özellikle *el-A‘lâm* (الأعلام) eserinin baskıları, Ziriklî’nin onu telif ederken takip ettiği yöntem, takdire edilen yönler, kitapta bulunan bazı kusurlar, onun üzerine yazılmış olan eserler, kitap hakkındaki âlimlerin methiyeleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Arap şiirinin gelişim evreleri, modern dönem Arap şiiri, modern şiir'in serüveni, modern şiir ekolleri, biçimsel, tür ve özellikleri ele alınacaktır. Özellikle edebi açıdan bir numune teşkil eden, ulusal ve sosyal konulardaki şiirleri ile tabiat tasvirlerini içeren ve ilk defa 1925'de pek çok ilaveyle yeniden yayınlanan *Dîvân*'ının tarihçesi, muhtevası irdelenip divanında işlediği konulardan bazı şiirler alınarak anlamı ve edebi sanatları tesbit edilip tahlili yapılacaktır.

Bu tez çalışmasında özellikle derin fikirlerinden yararlandığım hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN hocamıza sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Ayrıca bu tez çalışmasında bana destek olan tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Abdülbaki POLAT
BİNGÖL- 2019

ÖZET

Tezin Başlığı : Hayreddin Ziriklî'nin Hayatı, Eserleri, Şairliği ve Divanında İşlediği Temalar
Tezin Yazarı : Abdalbaki POLAT
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı
Kabul Tarihi : 23/08/2019
Sayfa Sayısı : X + 127
<p>Bu tezde şair ve edebiyatçı olan Hayreddin Ziriklî'nin hayatı tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Giriş bölümünde Suriye'de ciddi sıkıntılara yol açan Fransız İhtilalinin olduğu dönemdeki siyasi durumu, ihtilalin beraberinde getirmiş olduğu zorluklara rağmen gelişmiş olan kültürel hayatı ve Arap dünyasına ilmi yönüyle örnek teşkil eden durumu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.</p> <p>Birinci bölümde Ziriklî'nin hayatı, çalışmaları, yaptığı vazifeleri, çıktığı seyahatleri, karakteri ve ilimlerinden istifade ettiği önemli şahsiyetler ele alınmıştır.</p> <p>İkinci bölümde Ziriklî'nin telif etmiş olduğu eserleri ve özellikle ilim dünyasına büyük katkı sunan eseri <i>el-A'lâm</i> etraflıca incelenmiş olup akabinde sırasıyla diğer eserleri ana konuları ve içerikleriyle çalışılmıştır.</p> <p>Üçüncü bölümde ise Ziriklî'nin <i>Dîvân</i>'ı detaylı bir şekilde ele alınmış, içindeki şiirler ana konuları ve belaği yönleriyle tahlil edilerek yorumlanmıştır.</p>
Anahtar Kelimeler : Hayreddin Ziriklî, Dîvân, el-A'lâm, Belagat, Şiir.

ABSTRACT

Title of the Thesis: Hayreddin Ziriklî's Life, Works, Poetry and Themes of the Dîvân	
Author	: Abdalbaki POLAT
Supervisor	: Asst. Prof. Ph.D. Muhammed ÇETKİN
Department	: Department of Basic Islamic Sciences
Sub-field	: The Subfield of Arabic Language and Rhetoric
Date	: 23/08/2019
Number of pages: X + 127	
<p>In this thesis emphasized in detail on the life of Hayreddin Ziriklî who knows poet and litterateur. In entrance discussed the period of the French Revolution, which is caused by serious problems in Syria with respect to political, cultural and social life. On the other hand, discussed in detail an example of scholarship who given light into the Arabic world.</p> <p>The first section discussed in detail life of Ziriklî, studies, his duties, travels and important persons who contributed to his knowledge.</p> <p>The second section Ziriklî works especially his work <i>el-A'lâm</i>, which contributed greatly to the world of knowledge have been thoroughly examined and then other works in ordinal with their main topics and contents have been studied.</p> <p>The third section, The Divan of the Ziriklî is discussed in detail and he's poems analyzed and interpreted in aspects of Eloquence.</p>	
Key Words: Hayreddîn Ziriklî, Dîvân, al-A'lâm, Rhetoric, Poetry.	

KISALTMALAR

b.	: bin, ibn
bk.	: bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
Der. / der.	: Derleyen
Ed. / ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Haz. / haz.	: Hazırlayan
Krş. /krş.	: Karşılaştırmız
Ktp.	: Kütüphanesi
M.Ö.	: Milâttan önce
M.S.	: Milâttan sonra
Nşr. / nşr.	: Neşreden eden
Thk. / thk.	: Tahkik eden
ö.	: Ölümü, vefat tarihi
sy.	: Sayı
Trc. / trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
v.dğr.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada aşağıdaki transkripsiyon sistemi uygulanmıştır:

Sesliler:

Arap Alfabeti	ا				ای	و	ي	و
Türkçe	el-	e/a	u/ü	ı/i	â / ā	û/ ū	î/ ī	V/V
İngilizce	al-	a	u	i	Ā	ū	ī	W/w

Sessizler:

Arap Alfabeti	ء	ث	ج	ح	خ	ذ	ش	ص	ض	ظ	ط	ظ	ع	غ	ق
Büyük Harf	’	Ṣ	C	Ḥ	Ḥ	Z	Ş	Ş	Z	Ḍ	Ṭ	Z	’	Ġ	Q
Küçük Harf	’	s	c	h	h	z	ş	ş	Z	ḍ	ṭ	z	’	ğ	q
İngilizce	’	th	j	h	kh	dh	sh	ş	Ḍ	ḍ	ṭ	z	’	gh	q

Transkripsiyon açısından ayrıca şu hususlar esas alınmıştır:

a) Harf-i tarifile gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiş ve harf-i tarifler cümle başında da olsa küçük yazılmıştır. İbrahim el-Yazıcı, ez-Ziriklî gibi.

b) Terkip halinde bulunan ifadelerde (kitap adı, şahıs adı vb.) vasl gerektiğinde telaffuz esas alınmıştır. *Şibhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz; Hem 'u'l-Havâmi 'fî şerhi Cem 'i'l-cevâmi'* gibi.

c) Terkip halinde bulunan isimler bitişik yazılmıştır. 'Abdurrahmân, 'Abdullâh gibi.

d) Kahire, Mekke, Bağdat gibi dilimizde kullanılan ve anlaşılmasında güçlük çekilmeyen ülke, şehir ve kabile isimlerinde transkripsiyon uygulanmamıştır.

GİRİŞ

ZİRİKLİ DÖNEMİNDE SURIYE

1. Siyasi Durum

Ziriklî, Miladi 20. yüzyılda yaşamış Arap Şiiri ve Edebiyatının önde gelen simalarından biridir. Ziriklî'yi tanımadan ve O'nun gerek Arap şiir'ine gerekse Arap Edebiyatına sağladığı katkılarına geçmeden önce, Ziriklî'nin yaşadığı dönemin siyasi, kültürel ve ilmî durumuna kısaca değinmek uygun olacaktır. Çünkü kişinin içinde yaşadığı dönemdeki siyasi, kültürel ve ilmî durumu o kişinin yetişmesi, kişiliğinin oluşması ve özellikle kaleme aldığı eserlerinde büyük oranda etkileri vardır. Fransız ihtilalinin olduğu dönemde yaşayan ve Fransızlara karşı yapmış olduğu amansız mücadelenin şekil ve yöntemini hem hayatında hemde şiirlerinde sık sık rastlamak mümkündür.

Ziriklî'nin doğum yeri olan Suriye (Şam), M.Ö. 5000 yıllarında kurulmuş ve birçok siyasi çalkantılara sahne olmuş bir ülkedir. Şam, dünyanın en kadim özelliğine sahip bir şehirdir.¹ Şam bölgesinde öncelikle Akadlar M.Ö 2240-2000 yılları arasında, Amuriler ise M.Ö 2000-1800 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Yamhad Krallığı, M.Ö. 1750-1550 yılları arasında hâkimiyeti M.Ö. 1600 yılında Hititlerin saldırıları sonucu çökmüştür. Sırasıyla Mitanni, Kadeş, Aramiler ve Medler'den sonra Persler Büyük İskender'e yenilerek Makedonyalılar Şam yönetimini ele geçirdiler.² Milattan sonra Bizans hâkimiyetine Sasaniler saldırarak son verdiler.

Suriye'de 634'te Halid b. Velid komutasında Müslüman Arapların hâkimiyeti başlamıştır. Emevi ve Abbasilerden sonra Tolunoğulları Suriye'de devlet kuran ilk Türk devletidir.³ Suriye, 24 Ağustos 1516'ya gelindiğinde Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı toprağına katılmıştır. Yaklaşık dört asır Osmanlı hâkimiyeti altında kalan Suriye bu dönemde gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan en huzurlu

---

¹ Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri* (Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları, 2005), 9.

² Volkan Aydos - Meltem Duran, *Suriye Ülke Etüdü* (İstanbul: Ankara Ticaret Odası Yayınları, 2000), 20.

³ Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, 29.

yıllarını yaşamıştır. Şam ve Halep bu dönemde Avrupa'yla güçlü ticaret kanallarını açtı.⁴

Osmanlı Devleti kendine bağladığı Arap vilâyetlerini, sömürgeci dış güçlere karşı korumaya çalıştı. Fakat XVIII. yüzyılın başından itibaren Osmanlının içinde bulunduğu durum bir yönetim zafiyetiydi. Osmanlı Arap vilâyetleri bu yönetim boşluğundan etkilenmeye başladılar. Yıllarca Suriye'nin farklı bölgelerinde muhtelif isyanlar çıkmıştı. 19. Yüzyılda Osmanlı devletinde Fransız ihtilalinin sebep olduğu milliyetçilik akımının yükselen sesini düşürmek ve Osmanlı'dan kopmaların önüne geçmek üzere bir dizi reform yapıldı. Bu reformların başında halka daha fazla özgürlük ve demokrasi vermek üzere dış güçlerin de baskısında kalmadan 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat fermanının hayata geçirilmesidir. Tanzimat fermanı verilen haklar bağlamında bir dönüm noktasıydı. Ferman, Avrupa'da filizlenen milliyetçilik duygularının Osmanlı imparatorluğunda kendisini iyice sezdirmesine mukabil İmparatorluğun kendi toprağını muhafaza etmek için, gayri Müslim ve azınlıklara tanımış olduğu bir anayasal güvencedir.⁵ Ancak Osmanlı imparatorluğu fermana verilen vaatleri yerine getirmediğinden bu anayasal güvence de imparatorluğun çöküşüne mani olamamıştır. Dış ülkelerin halkı kışkırtmaları üzerine olayların daha da büyümesiyle 1856 yılında Babıâli'de Islahat Fermanı adında bir düzenleme Avrupa devletlerinin etkisi ve padişah'ın buyruğuyla okunarak ilan edildi.⁶

Islahat Fermanının Hristiyanları hukuk açısından Müslümanlarla eşit tutması Suriye'de ciddi tepkilere yol açtı ve birçok olayın fitilini ateşledi. Bu durum ayrıca Suriye'deki Dürziler ile Marunileri karşı karşıya getirmeye sebep oldu. Maruniler kendilerini Dürzilere karşı zayıf gördüklerinden Islahat Fermanından yararlanmak suretiyle aralarında teşkilatlanmaya girdiler. Durumu fark eden Dürziler de Marunilere karşı görevdeşlik oluşturup hazırlık yaptılar. Islahat fermanı, ilk görünüşe göre tüm tarafları birleştireceği yerde Dürzilerle Marunilerin çatışmasına zemin hazırlamış oldu.⁷

---

⁴ Volkan Aydos - Meltem Duran, *Suriye Ülke Etüdü*, 22.

⁵ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II (Kuruluş ve Yükseliş Yılları)*, trc. Server Tanilli, 2. Bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 55, 56.

⁶ Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 186.

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 6: 32.

Dürziler ve Marunilerin arasında 1854 yılında yaşadıkları muhitte karışıklıklar çıkmış ve kan dökülmeden çatışma yatıştırıldı. Fakat 1860 yılında Dürziler, Marunilere karşı saldırıya geçerek Marunileri öldürüp mallarını yağmaladılar. Maruniler de karşılık verince ortalık oldukça karışmış ve kanlı çatışmalar yaşanmıştı. Olaylar her geçen gün büyüyerek Suriye bölgesine yayıldı. Hristiyan mahalleleri hiddetlenen halk tarafından yağmalandı çok sayıda insanın akıbetinden haber alınmazken ele geçirilen insanlar katledildi kaçabilenler ise manastır ve konsolosluklara sığındılar.⁸ Hadiselerin büyümesi üzerine Bab-ı Ali, Dışişleri Bakanı Fuat Paşa'yı bölgeye gönderdi. 1860 da Beyrut'a varan Fuat Paşa sert tedbirler alarak suçluları derdest ederek 56 kişiyi idam etti ve 111 askeri kurşuna dizdi. Zarara uğramış ve malları tahrip olmuş Hristiyanlara tazminat ödedi.⁹

Olayları yatıştırmayı bahane eden İngiltere ve Fransa bölgeye askeri müdahalede bulunmak istedilerse de bu beklentileri gerçekleştirmedi. Ardından Osmanlı devleti temsilcisinin de yer aldığı Avrupa komisyonunda yapılan müzakereler sonucunda problemin aşılmasına bağlı 17 maddelik Lübnan Nizamnamesi 9 Haziran 1861'de İstanbul'da imzalandı. Diğer taraftan Yeni Osmanlılar hareketi olarak meydana çıkan içinde Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın da yer aldığı aydın şahsiyetler Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı devletinin de meşrutiyetle yönetilmesi gerektiğini dile getirmişlerdi. İmparatorluk ise bu dönemde gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan sıkıntılı durumdaydı.¹⁰

Yeni Osmanlı hareketinin üyesi olan Mithat Paşa ve arkadaşları 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz'i tahtan indirip yerine II. Abdulhamid'i geçirdiler.¹¹ II. Abdulhamid'in tahta çıktığı sıralarda Suriye ve Lübnan bu tür ciddi problemlerle karşı karşıyaydı. Ayrıca Balkanlar'da isyanlar çıkmıştı. II. Abdulhamid 1876'da I. Meşrutiyeti ilan ederek Meclis-i Mebusanı kapatması Araplarda özgürlük taleplerinin artmasına yol açtı.¹² Sultan Abdulhamid yönetim'inin güçlü idaresine karşı en büyük tepkiyi Suriye gösterdi.¹³

---

⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 6: 33, 34.

⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-(1914)* (Türk Tarih Kurumu: Ankara, 1997), 268.

¹⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-(1914)*, 268, 269.

¹¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 7: 1, 2.

¹² Karal, *Osmanlı Tarihi*, 7: 7, 8.

¹³ Selçuk Günay, "II. Abdulhamid Döneminde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 17/28 (01 Mayıs 1995): 90-91.

Meşrutiyetin ilanı imparatorluğun tüm bölgelerinde memnuniyetle karşılandı. Meşrutiyet'in ilanıyla özgür düşünce imkânından hareketle Avrupalıların Arap milliyetçilerini kışkırtarak bağımsızlık isteğinde bulunmalarına sebep oldu. Fakat bu sevinç bir yıl sonra 1877'de Osmanlı Rus savaşından dolayı meşrutiyet yönetim askıya alınarak yerini endişelere bıraktı. Savaşın kaybedilmesi halkta ciddi oranda tedirginlik yaşattı. Müslümanların ileri gelenleri, imparatorluğun dağılması halinde Lübnan ve Suriye'nin geleceğini müzakere etmek üzere bir araya geldiler. Avrupa'nın işgalci tutumlarından korkarak tam bağımsızlık için anlaştılar. Sultan Abdulhamid'in güç kazanan idaresine karşı en büyük tepkiyi Suriye gösterdi. Bu dönemde Lübnan ve Suriye'deki iki grup aydın Arap milliyetçiliğini yaydılar. Birincisi aydınlanmış seçkin tabaka ikinci grup ise, organize edilmiş Arap milliyetçilik hareketi idi.¹⁴

Hristiyan Araplar Osmanlı imparatorluğunu kendilerinin devleti olarak görmüyorlardı. Ancak başarılı olmanın tek yolu Müslüman Arapların desteğini almak ve Müslüman Arapların arasında Arap milliyetçiliği fikrinin yaygınlaştırılmasını sağlamaktı. Böylece Arap dünyasında Osmanlıya karşı geniş çaplı bir isyan başlatılabilirdi. Onlar Arap Milliyetçilik fikrinin Müslüman Araplar arasında da yayılmasının gerektiğini düşünüyorlardı. Bunun gerçekleşmesiyle Türklere karşı tüm Araplar ülkeleri de başkaldırabilirdi.¹⁵

Osmanlı imparatorluğunun sonuna doğru gerçekleşen en büyük felaketlerden birisi 1877-1878'de Rusya ile yaptığı savaştır. Bu savaş Osmanlı imparatorluğuna hem itibar kaybettirdi hem de yeni nüfuz etmiş Meşrutiyet'in de sonunu getirdi. Osmanlı Padişahı II. Abdulhamid ve Rus çarı II. Alexandır döneminde yapılmış olan bu savaş Osmanlı imparatorluğunun aleyhinde sonuçlanmıştır. Osmanlı'nın ağır yenilgisi milliyetçilik akımların gücüne güç kattı. Bilhassa Suriyeliler Suriye'nin geleceğini istişare ettiler. Bunlara öncülük yapan Ahmed es-Sulh, Şam vilayetine bağımsızlık kazandırmak için ciddi çalışmalar yaptı. Üstelik bir toplantıda, Şam'ın bağımsızlığı ilan edilirken Emir Abdülkadir'de Suriye vilayeti yöneticisi olarak karar verilir. Ancak Emir Abdülkadir, Osmanlı devletiyle ilişkileri koparmak istemediğinden bu fikri ertelemiştir. Osmanlı-Rus harbinin sonucunu beklemekle nihai kararın verilmesinin doğru olduğunu düşünmüştür.¹⁶

---

¹⁴ Günay, "II. Abdulhamid Döneminde Suriye", 91.

¹⁵ Günay, "II. Abdulhamid Döneminde Suriye", 91.

¹⁶ Günay, "II. Abdulhamid Döneminde Suriye", 91.

Osmanlı devletinin her geçen gün bu ihtilalci hareketlere karşı bir tavır ortaya koyması gerekiyordu. Gelişmeleri fark eden Sultan Abdulhamid durumu araştırmak için Beyrut'a elemanlar gönderdi. Yaptığı görevlerde başarılarıyla ün salmış Mithat Paşa'yı Suriye'ye vali olarak görevlendirdi. Mithat Paşa Suriye'de Osmanlı idaresi hakkındaki tehlikeli durumu fark etti. Bu korkunç gidişe engel olması için ciddi tedbirler alması gerekirdi. Paşa Suriye bölgesinde vergi, askerlik ve asayiş meseleleri üzerinde büyük bir titizlikle durdu. Mithat Paşa'nın aldığı tedbirler Suriyeliler tarafından memnuniyetle karşılandı. Mithat Paşa, Suriye valiliği döneminde büyük başarılarla imza attı. Bütün risklere rağmen Mithat Paşa 1879 tarihinde Suriye valiliğinden alınarak yerine Ahmet Hamdi Paşa görevlendirildi.¹⁷

Osmanlı imparatorluğun da gerekli düzenlemeler yapılsa ve Araplara daha makul şartlar hazırlansaydı Araplar da devletine bağlı kalacaklardı. Fakat Sultan Abdulhamid'in reform yapma isteği yoktu. Sultan Abdulhamid'e göre Araplar için tek çıkış yol bağımsızlıktı. II. Abdulhamid Müslümanları bir arada tutma fikrini etkili olarak kullanmış oldu.¹⁸

Hristiyan Araplar, jön Türklerin liberal hareketinin aktif kalmasına katkı sunmuşlardı. II. Meşrutiyetten sonra 1909 yılında II. Abdulhamid'in tahttan indirilmesi akabinde Arap milliyetçilik hareketleri hızla gelişti. Araplar Osmanlı idaresinden kendi sınırları çerçevesinde özerklik hedefleyen reformlar yapmasını talep etmişlerdi. İttihatçılar bu isteğe olumlu cevap vermemeleri Arapların özerkliğe olan arzularının artmasına sebep oldu.¹⁹ İttihatçılar ve Araplar arasında fikir ayrılığının olmadığı sıralarda "Osmanlı Arap Kardeşliği" adında mevcut anayasayı koruyan, Arap bölgelerinin refahını diğerleriyle müsavi gören, Arap dilini genişletme ve geleneklerine bağlı kalmayı esas alan İttihatçılar ve Araplar bir Osmanlı Arap Kardeşliği cemiyetini kurdular.²⁰

Türkler ile Araplar arasında çıkan ilk uyuşmazlık Meşrutî meclisin teşekkülü sebebiyle yapılan seçimlerde ortaya çıkmıştır. Gerekçe ise Araplar Türkleri seçim şartlarını kendi lehlerine düzenlemekle suçladılar. Çünkü 1908'de yapılan seçimde

¹⁷ Günay, "II. Abdulhamid Döneminde Suriye", 95, 96.

¹⁸ Hacı Bayram Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (2004): 183.

¹⁹ Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", 183.

²⁰ Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", 184.

Türkler açık ara öne geçmişlerdi. Araplar meşrutiyet yönetiminden bekledikleri menfaati görmemeleri üzerine ittihatçılarla aralarında düşmanca duyguların gelişmesine zemin hazırladı. İttihatçılar yaptıkları reformlarda merkezi otoritenin alanını her taraftan genişletmeleri, Türkçe'nin kamu hayatının her tarafında kullanma isteği, Araplarla Türklerin anlaşmazlığına sebep oldu. Balkanlardaki sarsıntılar Araplardaki iç huzursuzluktan dolayı ittihatçıların devleti kurtarma düşüncesiyle merkeziyetçi politika yürütme fikri Araplar arasında tepki yarattı. Bu tepkiye sebep olan şeyin Türkleştirme politikası olarak iddia edilmişti. Araplar “Türkleştirmeye” gösterdikleri tepki neredeyse “Fransızlaşmaya” gösterdikleri tepki ile aynıydı.²¹

II. Meşrutiyet'in ilanı Türk ve Arap milliyetçiliği açısından önemli bir süreçtir. Hem Avrupa baskısı hem de Osmanlılık düşüncesinin son bulması fikrine karşı çıkan Türk milliyetçiliği doğal olarak Arap milliyetçiliğini doğurmuştu. Buna rağmen Türk milliyetçiliği Arap milliyetçiliğinin doğmasına tek başına sebep olduğu iddia edilemez. Çünkü Osmanlı egemenliğindeki kopma ve dağılmanın yaşandığı bir sırada Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında ele geçmez bir fırsattı. Ayrıca II. Meşrutiyet devrinde Osmanlı Arap vilayetlerinde zuhur eden bir takım yerel tepkilerin de milliyetçi eğilimi olduğu bilinmektedir.²²

Araplar II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlüklerden yararlanarak dernek kurup gazete ve dergi yayınladılar.1908'de kurulan (Uhuvvet-i Arabiyye-i Osmaniyye) (Osmanlı Arap kardeşliği cemiyeti) İttihad ve Terakki'ye karşı çıkmış ilk Arap muhalefeti olmuştu. Suriye'nin Osmanlı idaresinden ayrılması için çalışan etkili diğer bir cemiyet de 1912'de kurulan (Hizb el-Lamerkeziyye el-İdari el-Osmani) (Osmanlı idaresi Âdem-i Merkeziyet Partisidir.)²³

Suriye'de Reşid Rıza ve Refik Bey gibi ünlü şahsiyetler İttihat ve Terakkiye karşı muhalefet cephesinde yer alarak elini güçlendirdi.²⁴ Suriye, I. Dünya harbine kadar Osmanlı idaresine karşı muhalefetini sürdürerek Bağımsızlık düşüncesini devam ettirdi. Paris'te toplanan Arap kongresinde Araplar, kurulan parti ve cemiyetlerin

²¹ Soy, “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar”, 184.

²² Davut Hut, “II. Meşrutiyet Döneminde Bir Osmanlı Entelektüeli: Babanzade İsmail Hakkı (1876-1913)”, *Tarihimizden Portreler Osmanlı Kimliği* (İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2013), 114-117.

²³ Yusuf Akçura, *Suriye ve Filistin Mektupları* (İstanbul, 2016), 21-27, 37, 40, 72-73, 77, 82, 89.

²⁴ Ş. Tufan Buzpınar, “Suriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 551.

münferit olarak isteklerini elde edemeyeceklerini anladılar. Buna karşın güçlerini birleştirmek suretiyle Paris’te bir kongre tertip ettiler. 1913 düzenlenen bu kongrede bazı konular değerlendirilmişti. Birincisi bir vatani sahiplenmek ve işgaline karşı direnmek, ikincisi Osmanlı idaresinde Arapların hukuku, üçüncüsü adem-i merkeziyetin gerekliliği, dördüncüsü ise Suriye’ye ve Suriye’den yapılan göç gibi konular müzakere edilmişti. Düzenlenen kongrede Osmanlı’dan talep edilen ise Araplar için reform yapmaktı ancak bu reformlar hayata geçmeden I. Dünya Savaşı patlak verdi.²⁵

Birinci Dünya savaşında Cemal Paşa, Suriye cephesinde 4. Ordu komutanı ve genel vali olarak tayin edildi. Cemal Paşa Suriye’ye varduktan sonra bu savaşın cihat olduğunu söylemiş halim ve hoşgörü ile Arapları kazanmayı başarmıştı. Cemal paşa 1915’te Süveyş kanalına saldırıdan başarısız olunca, Arap liderlerini ülkelerine ihanet ederek yabancılara satmakla suçlayarak onlara karşı çok sert bir politika izledi ve hatta bazılarını isyana engel olur düşüncesiyle idam etti.²⁶ Cemal Paşa’nın katı politikaları ve gerçekleştirdiği idamlar Suriye halkının Osmanlı idaresine yabancılaşmasına neden olmuştu.²⁷

Birinci dünya savaşı sırasında İngiltere ve Fransa gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot anlaşmasına göre Lazkiye, Trablusşam, Beyrut ve Sur gibi şehirleri Fransa kendine bağlayacaktı. Savaş henüz bitmeden Fransa, ileride bölgeye hâkimiyetini sağlamak için Suriye ile ilgili emellerini İngiltere’ye kabul ettirdi.²⁸ Savaştan sonra Osmanlı Suriye’den çekilince Fransa, Suriye’yi işgal etmek için çabucak kuvvet hazırlığına girdi.²⁹

Fransa Suriye istekleri hususunda yoğunlaşırken İngiltere ise Şerif Hüseyin’le yaptığı anlaşmada kendisine, Suriye dâhil olmak üzere bir Arap krallığının kurulması sözünü verdi. Ayrıca Şerif Hüseyin’in 1916’daki isyana öncülük yapması için para yardımında bulundu.³⁰ Fransa, Suriye’yi tamamen kontrol altına almak amacıyla Kral

²⁵ Zekeriya Kurşun, *Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1992), 140-143.

²⁶ Soy, “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e kadar”, 188.

²⁷ Kurşun, *Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri*, 140-143.

²⁸ İsmail Özçelik, *Milli Mücadelede Güney Cephesi: Urfa* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992), 23-27; Abdul Latif Tıbawî, *A Modern History of Syria* (London: Macmillan, St Martin’s Press, 1969), 26.

²⁹ David Fromkin, *Barişa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, trc. Mehmet Harmancı (İstanbul: Ekonomik Yayınlar, 1993), 85.

³⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 9: 493-497; Cemal Paşa, *Anılarım (1913-1922)* (İstanbul: Paraf Yayınları, 2010), 265, 266.

Faysal'a Fransız hâkimiyetini tanınması ultimatomunda bulundu. Fakat belirlediği süre dolmadan Suriye'yi işgale geçti. Kral Faysal karşılık verdiyse de Fransız kuvvetlerine direnmeden mağlup oldu.³¹

Suriye 31 Ekim 1918'de yapılan Mondros ateşkes anlaşmasından bir hafta sonra Türk askerinden tamamen boşaltıldı. Sevr antlaşması gereği bağımsız bir devlet haline getirilen Suriye, Osmanlı devletinden ayrılmak suretiyle San Remo kararı gereğince Fransa manda idaresine girdi.³²

2. Zirikî Döneminde Suriye'de İlmî ve Kültürel Durum

Suriye'de ilmî ve kültürel hayat Memlûk döneminden devamla gelmekteyse de Arap topraklarının Osmanlı hâkimiyetine geçtiği dönemde canlanmaya başlamıştır. Osmanlı sultanları eğitimini sürdürmekte olan Memlûk medreselerine yenilerini eklemiştir. Bu medreselerde müderrislik yapanlar çoğunlukla mahalli âlimlerden seçilmekle beraber bazı Suriyeli ulema da müderrislik yapmaktaydı. Dımaşk ve Halep gibi şehirler merkezi önem taşımaktaydı.³³

XIX. asırda henüz modern eğitim mekânları yok iken eğitim ve öğretim faaliyeti medrese, cami ve tekkelerde yapıyordu. Dımaşk'taki Emeviyye Camii ile Süleymaniye Külliyesi Suriye'nin en değerli ilim kurumlarıydı. Medreselerde hem İslâmî ilimler hem de tıp, astronomi, felsefe ve matematik gibi ilimler de okutuluyordu. Faal olup adları sürekli telaffuz edilen medreselerden Âdiliyye, Berrâniyye, Fârisiyye, Takviyye, Mukaddemiyye, İzziyye, Eşrefiyye, Çakmakıyye ve Emîniyye medreseler sayılabilir. Suriye'de tarih ve terâcim konusunda ünlü simalar yetişmiştir. Bu dönemde yetişen Tarihçi Şemseddin b. Tolun, edip ve fakih Radyüddin İbnu'l-Halebî (ö. 1431), tarihçi ve fakih Bedrettin el-Bûrînî, (ö.1024) Muhammed Halil el-Murâdî (ö. 1169), Muhammed Emin el-Muhibbî, (ö.1111) gibi şahsiyetler Suriye'de yetişen önemli âlimlerden bir kaçıdır. Bu simalardan bir kısmı padişahlar tarafından İstanbul'a davet edilerek çeşitli vazifelerle taltif edilmişlerdir.³⁴

³¹ Eliezer Tauber, *The Formation of Modern Syria and Iraq* (Londra: Frank Cass, 1995), 35.

³² Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004), 368-373.

³³ Cengiz Tomar, "Suriye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 555.

³⁴ Tomar, "Suriye", 37: 558.

XVIII. asrın ortalarından başlayarak Avrupalılar'ın da yardımıyla açılan misyoner okulları ve cemaat mektepleri Hristiyanlar tarafından kabul görmüştür. Bu okulların ilki Hristiyanlar tarafından açılan misyoner okuludur. İbrahim Paşa Suriye'de pek çok misyoner okulu açmıştır. 1879'da Midhat Paşa XIX. Asrın son devresinde el-Cem'iyetü'l-Hayriyye'yi kurmak suretiyle önce on okul açmış, bu okullar sonradan devlete tevdi edilmiştir. Bu dönemde Devlet okullarının sayısı giderek artmıştır. Bu okullarda hem dini hem de tabii ilimler okutulmaktaydı.³⁵

Suriye'de ilk matbaa XVIII. Yüzyılın başlarında Halepli Hristiyanlar tarafından kurulmuş ve Arapça dinî kitaplar yayımlanmıştır. Osmanlılar ise Suriye'de ilk matbaayı 1864 yılında kurmuştur. Açılan matbaalarda Arapça ve Türkçe gazeteler yayımlanmış ve yine bu matbaalarda birçok eser basılmıştır. İlk gazeteleri misyonerler çıkarmıştır. Suriye'de ilk resmi gazete 1865'te neşredilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilânının akabinde Suriye'de basın yayın çalışmaları daha da artmıştır. Muhammed Kürd Ali 1906'da Mısır'da iki yıl sonra Şam'da neşretmeye başladığı el-Muktebes adlı edebiyat dergisini çıkarmıştır.³⁶

Osmanlılar, 1903'te Şam'da önce Tıp Fakültesi ardından Hukuk Fakültesini açtılar. Bu okul Tıp Fakültesi'yle birlikte 1923'te Suriye Üniversitesi'ni oluşturmuş, Suriye Üniversitesi 1958'de Dımaşk Üniversitesi'ne dönüşmüştür. Şam'da Muhammed Kürd Ali başkanlığında 1919'da el-Mecmau'l-ilmiiyyü'l-Arabî adıyla oluşturulan ve daha sonra Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye adını alan ilmî müessese Suriye'de Arap dili ve edebiyatının canlanmasında önemli rol oynamıştır. Suriye'de ilk halk kütüphanesi 1881'de Tâhir el-Cezâirî tarafından kurulmuştur. XIX ile XX. yüzyıl arasında pek çok şair ve edip yetişmiştir. Kadim kültür merkezlerinden biri olan Suriye, İslam gelmeden önceki devirlerde bu özelliğini yitirmişti. Daha sonra Suriye'de birçok şair ve Edebiyatçı yetişmiştir. Bu şair ve Edebiyatçılar saray tarafından korunmuş ve desteklenmiştir.³⁷

---

³⁵ Tomar, "Suriye", 37: 558.

³⁶ Tomar, "Suriye (Tarih)", 37: 558, 559.

³⁷ Tomar, "Suriye", 37: 559.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ZİRİKLİ'NİN HAYATI

1.1.1. Aslı ve Soy

Genelde ilim dünyasında, özelde ise Arap dünyasının yakından tanıdığı, ayrıca kaleme aldığı muhtelif eserleriyle Arap edebiyatına büyük katkılar sunan Ziriklî'nin aslı ve soyu konusunda bütün kaynaklar fikir birliği içindedir.

Asıl adı Ebû Gays Muhammed Hıyruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımaşkî'dir. Babası kürt asıllı annesi ise Arap asıllı olup Mühelleb b. Ebi Suffre tarafından bölgeye sürülmüş Hâricîler'in bir fırkası olan Ezârika kabilelerinden birine bağlıdır. Geri kalan diğer kabileler Kürdlerin yaşadığı bölgelere dağıldılar ve oradaki halkla birleştiler. Selahaddin-i Eyyubi döneminde onlardan bir grup Dımaşk'a giderek Zerkıyye olarak bilinen kürt mahallesine yerleşti.³⁸

Ziriklî, kendi aslının ve soyunun nerden geldiğini şöyle açıklamaktadır; *“Ben orijinal bir Arap kökenliyim. Nesebim İsmail b. Câ'fer bin Muhammed el-Bakır bin Ali Zeyne'l-Âbidîn'dir. Ali Zeyne'l-Âbidîn ise Hz. Hüseyin'in küçük oğlu olup Hazreti Ali efendimizin torunudur. Dedem Seyyid Hasan Erzaki Mardin'e göç etti. Orada çoğalarak Mardin'in çevresine ve Diyarbakır'a yayılarak Kürtlerin şereflipleri olarak yer aldılar.”*³⁹

Ziriklî nisbesi aslen Ezârika'ya (Zerkıyye, Zerkaliyye, Zirikliyye) nisbet edilir. Dolayısıyla kimi yazılarında Ezrakî nisbesini kullanmıştır. Başka bir ifadesinde; soyum kürt kabileleri arasında Peygamber soyuna dayanan bir ailedendir. Bu ailenin atası Arap kökenli olup Kürt bölgelerine gitmiş ve orada evlenerek onlarla kaynaşmıştır.⁴⁰ Yaygın olan görüş Zirikliyye'nin Şam'da bir Kürt kabilesi veya bir ailenin adı olduğu yönündedir.⁴¹

Ziriklî, Şamlı bir anne ve babanın oğlu olarak 25 Haziran 1893 yılında Beyrut'ta doğdu. Ticaret amaçlı Beyrut'ta ikamet eden ailesiyle yedi yaşında iken Şam'a gitti.

³⁸ Ahmed el-'Alâvine, *Hıyruddîn ez-Ziriklî, el-muerrih el-edib eş-şâ'ir şâhibu kitâbi'l-A'lâm* (Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2002), 9.

³⁹ el-'Alâvine, *Hıyruddîn ez-Ziriklî*, 10.

⁴⁰ el-'Alâvine, *Hıyruddîn ez-Ziriklî*, 10.

⁴¹ Muhammed Hıyır Ramazan Yûsuf, *Tetimmetu'l-A'lâm li'z-Ziriklî*, 2. Bs (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002), 1: 166.

On bir yaşında babasını kaybettikten sonra birinci dünya savaşına kadar Şam'da yaşadı.

Zirikli bu süre zarfında klasik bazı hocalardan medrese tahsilini aldı. Küçük yaşlarda beyit ve şiir okumaya başladı genç yaşta da edebiyata merak sardı. Dimaşk Osmanlı Medresesi'nin el-Kısmü'l-ilmî bölümüne başladı. Bu okulu dereceyle bitirdi.⁴²

1.1.2. Görevleri

İlmi olgunluğa eriştikten sonra Kamiliye okulun da hoca olarak tayin edildi. Akabinde askerlik vazifesini altı ayda tamamladı. Birinci dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önce 1912'de Şam'da çıkardığı “*el-Aşma 'i*” haftalık dergisinde “Arap Abbâsî halifesi” alt ibareyle Me'mûn'u temsili resimle yayınladığından dergi Osmanlı idaresi tarafından toplatıldı. Ardından Beyrut'a giderek el-Kulliyetu'l-'ilmâniyye'ye (Laiklik Fakültesi) girdi.⁴³ Bu fakültede Fransızca öğrendi daha sonra aynı fakültede tarih ve Arap edebiyatı derslerini okuttu. I. Dünya savaşı esnasında Şam'a döndü ve savaşın ardından 1918'de İbrahim Hilmi Ömer adındaki arkadaşıyla birlikte “*Lisânü'l-'Arab*” gazetesini neşretti. Üç aylık yayından sonra gazeteyi arkadaşına devrederek ayrıldı. Akabinde Yusuf Haydar adındaki arkadaşıyla “*el-Müfid*” günlük gazetesini yayınladı. Fransızların 1920 de Şam'a girdikleri tarihe kadar bu gazetenin yayımına devam etti. Ayrıca kalem'e aldığı “*Abeşü's-şebâb*” adlı şiir kitabı baskı aşamasında yandı.⁴⁴

1920'de Fransızlarla Suriye arasında ortaya çıkan Meyselün⁴⁵ savaşının sabahında Zirikli buradan ayrılarak Filistin'e oradan Mısır üzerinden Hicaz'a geçti. Zirikli yazdığı bir şiirde Fransızları ihanetle suçladığı için gıyabında idam kararı verildi ve mal varlığına el konuldu. Arap ülkelerinin kralı Mekke Emîri Şerif Hüseyin 1921'de Hicaz'da vatandaşlığını kabul etti. Emir tarafından hüsnü kabul gördü ve oğlu Abdullah'ın Amman'da ilk hükümetinin kurulmasına katkı sundu. Fransa idam kararını kaldırmasından sonra Şam'daki ailesini yanına aldı.

⁴² el-'Alâvine, *Hayruddin ez-Zirikli*, 10.

⁴³ el-'Alâvine, *Hayruddin ez-Zirikli*, 11.

⁴⁴ el-'Alâvine, *Hayruddin ez-Zirikli*, 15; Kasım Kırbıyık, “Zirikli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 459.

⁴⁵ Meyselün, Şam ile Beyrut yolunda dağlık bir alandır.

Zirikli'nin görüşüne göre Kral Hüseyin, Arabizm ve islam'ın ihtişamını yükselten ve garanti altına alan bir şahsiyet olup Arapların 1916'da Osmanlı devletine yaptığı karşı yaptığı ayaklanmayı savunarak arabizmi savunduğu gerekçesiyle haklı gördü. Emîr Abdullah'ın siyasi düşüncesini benimsemediğini ona ifade ederek oradan ayrılarak Amman'a ardından da Mısır'a gitti.⁴⁶

Zirikli 1923 yılında Kahire'de kültürel sahada çalışmasına başlayarak Matbaatü'l-Arabiyye'yi kurdu, başta “*Mâ ra 'eytü ve mâ semi 'tü*”, “*Âmân fî 'Ammân*” “*Dîvân*” isimli eserlerin haricinde bazı kitaplarını yayınladı. Suriye halkı Fransız ihtilaline karşı isyan ettiği 1925'te Fransızlar ikinci kez gıyabında idam kararını yayınladı. Zirikli'nin milli duygu içerikli şiirleri Arap ülkelerinde büyük ölçüde ses getirdi. Bilhassa Suriye gençlerinin sloganına dönüştü. Sağlık sorunları nedeniyle 1927 de matbaasını satmak zorunda kaldı ve çalışmalarına üç yıl ara verdi. Kral Abdulaziz'in daveti üzerine Hicaz'a gitti.⁴⁷

Zirikli, 1930 yılında Filistin'e gitti ve Kudüs'te iki arkadaşıyla birlikte *el-Hayât* gazetesini yayınladı. Bu arada ailesini de Kudüs'e getirdi. Fakat *el-Hayât* gazetesinin yayını kısa süre sonra İngiltere hükümeti tarafından durduruldu. Yafa'da “*Yafa*” adında bir gazete çıkardı ancak tek sayı yayımlanabildi.⁴⁸

Zirikli, 1934-1952 yılları arasında Suudi Kralı Abdulaziz tarafından siyasi temsilci olarak birçok göreve getirildi. 1932'de ilk tevdi edilen görev Kahire'ye elçilik müsteşarı olarak atanması oldu. Arap birliği kuruluş müzakerelerinin yapıldığı 1951 yılındaki toplantılara tam yetkili Suudi temsilcisi olarak katıldı. 1946'da Cidde'de Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirildi. Arap Birliği kuruluş müzakerelerine iştirak etti ve 1951'de yapılan toplantılarda Suudi hükümetinin tam yetkili temsilcisi oldu.⁴⁹ Akabinde yerleşmek düşüncesiyle Mısır'a gitti. Resmî işleriyle birlikte *Ķâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-müsta'rebîn ve'l-müsteşriķîn*'in ikinci basımıyla da ilgilendi ve bu basımda on cilt çıkarttı. Bu dönemde ünlü birçok hoca takdirlerini sunarak *el-A'lâm*'in basımında maddi desteklerini ve planlanması hususunda da yardım ettiler.⁵⁰

⁴⁶ Kırbıyık, “Zirikli”, 44: 459.

⁴⁷ Kırbıyık, “Zirikli”, 44: 459.

⁴⁸ Kırbıyık, “Zirikli”, 44: 459.

⁴⁹ el-'Alâvine, *Ķayruddin ez-Zirikli*, 22, 23.

⁵⁰ Mücteba Uğur, “el-A'lâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 335.

Beyrut'ta *Şibhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz* ve onun özeti olan *el-Vecîz fî sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz* adlı kitapları tamamladı. *el-A'lâm*'ın üçüncü baskısını hazırladı.⁵¹

Ziriklî'nin bu merhalede siyasi çalışmasını bıraktığı düşünülse de üç yıl Suudi hükümetinin Fas elçiliğini yaptı. Fas'ta da şöhreti her tarafa yayıldı ve Fas âlimleriyle tanışma fırsatını yakaladı. Karaviyyin Üniversitesinde düzenlenen konferansa iştirak ederek yazdığı kasideyi okudu.⁵²

1963'te Riyad'a davet edilince Kral Abdulaziz'den emekli olma talebinde bulundu fakat Kral Abdulaziz ona cevaben şöyle dedi: "Seni sonuna kadar çalıştıracam". Ziriklî Kral Abdulaziz'den "*Şibhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz*" adlı kitabı yazmayı talep edince Kral Abdulaziz de ona sınırsız süre tanıdığını söyledi.

1.1.3. Seyahatleri

Ziriklî Beyrut'ta bulunduğu süre zarfında birçok ülkeyi ziyaret etme imkânını yakaladı. Suudi ve Mısır'ı ziyaret etmekle kalmayıp 1946'da İngiltere ve Fransa'ya bir yıl sonra Amerika Birleşik Devletlerini ziyaret etti. 1954'te de Atina dönüşünde İstanbul, Halep ve Kahire'ye gitti. Akabinde Tunus ve İtalya ziyaretinde bulundu. 1960'da Beyrut'ta oturmaya karar verdi. Tedavi için her yıl İsviçre'ye ve "ikinci vatanım" dediği Suudi Arabistan, Suriye ve Türkiye'ye seyahat etti. Bu seyahatleri esnasında kıymetli eseri *el-A'lâm*'ı yazmada yarar sağlayacak çok sayıda el yazma eser ve doküman elde etti.⁵³

1.1.4. Hastalığı ve Ölümü

Ziriklî 1976'da *Divan* adlı eserindeki kasideleri düzenleyip son düzeltmelerini yaptığı günlerde rahatsızlanınca hastaneye kaldırıldı. Yapılan müdahalelere rağmen 25 Kasım 1976'da vefat etti ve Cuma günü Kahire'de defnedildi.⁵⁴

⁵¹ Kırbıyık, "Ziriklî", 44: 460.

⁵² Kırbıyık, "Ziriklî", 44: 459.

⁵³ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 27; Kırbıyık, "Ziriklî", 44: 459.

⁵⁴ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 25; Kırbıyık, "Ziriklî", 44: 459.

1.1.5. Çocukları

Hayrüddîn ez-Ziriklî biri erkek üç kız olmak üzere dört çocuk babasıydı. Ziriklî'nin gerek hayatını gerekse yaptığı çalışmalarına en çok vakıf olan Lemîs adındaki kızıdır.⁵⁵

1.1.6. Hilye ve Şemali

Ziriklî esmer tenli zayıflığa yakın incelikteydi. Güzel ahlaklı, hafif ruhlu, tatlı sözlü, Nüktedan, sezgisi hızlı, asabi mizaçlı, arkadaşlarıyla iyi geçinen, kin tutmayan hoş görülü bir kişiliğe sahipti.⁵⁶

1.2. Hocaları

Hayrüddîn ez-Ziriklî'nin ders aldığı ünlü hocaları kısaca şunlardır.

1.2.1. Cemâleddin el-Kâsımî

1866-1914 tarihleri arası Osmanlı Suriye'sinde yetişmiş önemli ilim ve fikir adamlarından biridir. Doğduğu yere nisbetle Dımaşkî ve âlim bir zat olan dedesi Kâsım el-Hallak'tan dolayı da Kâsımî nisbeleriyle tanınmıştır. Küçük yaşta babasından ders aldıktan sonra Zâhiriyye Medresesi'ne başlar. Burada akâid, nahiv, sarf, mantık, beyan vb ilimlerden ders alır. Henüz 14 yaşında iken babasına camii derslerinde yardım ederdi. 20 yaşında imamlığa başladı. Döneminde dini iyi anlayan ve edebi sanatları bilen bir şahsiyettir. Dımaşk'ta doğdu ve orada vefat etti. Selef akidesine mensuptu. Suriye'nin bir birçok kasaba ve köyünde resmi olarak ders okuturdu.⁵⁷

Cemâleddin el-Kâsımî Dört yıl sürdürdüğü ders okutma görevinden sonra Mısır'a oradan da Medine'yi ziyaret etti. Medine dönüşünde Cemâleddin el-Kâsımî'yi çekemeyen bir takım insanlar onu Mezheb-i Cemâlî adında bir mezhep kurmakla itham ettiler. Hükümet bu itham sebebiyle onu gözaltına aldı. Olayın bir itham olduğu anlaşılınca serbest bırakıldı. Tefsir, edebiyat ve şer'î ilimlerde çok sayıda eser telif eden el-Kâsımî, yumuşak mizaçlı, edepli ve ağırbaşlı bir kişiliğe sahipti. 19 Mayıs 1914'de henüz 40 yaşında iken vefat etti ve cenazesi Dımaşk'ta defnedildi.⁵⁸

⁵⁵ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 26.

⁵⁶ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 26.

⁵⁷ Daha geniş bilgi için bk. Ali Turgut, "Cemâleddin el-Kâsımî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 311.

⁵⁸ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 11.

1.2.2. Tâhir el-Cezâirî

20 Rebûlâhir 1268 (12 Şubat 1852) Dımaşk'ta dünya'ya geldi. Soyu Hz. Hasan'a ulaşması sebebiyle Hasenî, Cezayir'deki kabilesini ve yaşadığı yeri göstermesi dolayısıyla Sem'ûnî ve Vağlîsî, Mağrib bölgesinden göç etmeleri sebebiyle Mağribî nisbeleriyle de anılır. Tasavvufa bağlı bir aileye mensuptur. İlk eğitimini babasından alan el-Cezâirî daha sonra Dımaşk'taki Çakmâkiyye Mektebi'nde Abdurrahman el-Boşnâkî'den Arapça, Türkçe ve Farsça'nın yanı sıra birçok ilmin temel meselelerini öğrendi.⁵⁹

1919 yılında Dımaşk'ta *el-Macma 'u'l- 'ilmiyyü'l- 'Arabî* üyeliğine seçilen el-Cezâirî'ye 1898 yılında Suriye Zâhiriyye kütüphanesine müdürlük görevi tevdi edildi. Yirmiyi aşkın eser telif eden el-Cezâirî, astım hastalığına yakalanmış 6 Ocak 1920 de vefat etmiştir.⁶⁰

1.2.3. Abdulkâdir b. Ahmed b. Mustafâ

1848 yılında Şam'ın yakınında bulunan Dûme'de dünya'ya geldi. Şam'da yaşadı ve orada vefat etti. İbn Bedrân lakabıyla da tanınan, Şamlı din âlimi edip ve tarihçi bir şahsiyettir.

Eğitim hayatına öncelikle doğduğu yerdeki "Küttâb"da başladı, akabinde dedesinden, daha sonra Şam'a giderek burada Selîm el-Attâr, Tantâvî ve Alâeddin Âbidin gibi ünlü âlimlerden ders aldı. Abdulkâdir Bedrân ve dönemin ünlü âlimlerinden olan Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî ile görüşme fırsatını yakaladı.⁶¹

Abdulkâdir b. Ahmed b. Mustafâ Hanbeli mezhebine mensup bir âlimdi. O dönemde halka sirayet etmiş bazı gelenek ve adetleri tenkit ettiğinden dolayı tepki topladı iki sene doğduğu yer olan "Dûme"ye girişi menedildi.⁶² İbn Bedrân'ın Şam'da yaşadığı dönemde müderrislik ve Hanbeli mezhebini temsilen müftülük yaptı.⁶³

⁵⁹ Daha geniş bilgi için bk. Abdullah Emin Çimen, "Tâhir el-Cezâirî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 395-398.

⁶⁰ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 11.

⁶¹ Muhammed b. Nâsır el-Acmî, *Allametü 'ş-Şâm Abdülkâdir b. Bedrân ed-Dimaşki hayâtuhu ve âsâruhu* (Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1996), 7-14; el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 12; Ahmet Özel, "Abdülkâdir Bedrân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 231.

⁶² el-Acmî, *Allametü 'ş-Şâm Abdülkâdir b. Bedrân*, 25-29.

⁶³ Özel, "Abdülkâdir Bedrân", 1: 231.

Ömrünü ilme adayarak çok sayıda eserler kaleme aldı ve öğrenciler yetiştirdi. 25 Eylül 1927’de vefat etti.⁶⁴

1.2.4. Muhammed Ferîd b. Abdirrezzâk b. Muhammed Kürd Ali

1876 yılında Dımaşk’ta doğdu. Suriye’nin yetiştirdiği önemli bir şahsiyettir. Edebiyat ve tarih âlimidir. Irak’ın Süleymaniye şehrinden Şam’a göç eden bir Kürt aileye mensuptur. Altı yaşında Kâfil Sibây ilkokuluna başladı, ilkokulu bitirdikten sonra askeri rüştiyeye kaydoldu. Burada Türk dili ve edebiyatı derslerini okudu daha sonra özel hocalardan Fransızca dersler alırdı. Kürd Ali’nin ilmi gelişimine Tâhir b. El-Cezâirî, Muhammed Mübârek el-Cezâirî ve Selim el-Buhâri gibi âlimler yardımcı oldular.⁶⁵ Lise eğitimini tamamladıktan sonra kısa süreliğine de olsa memurluk hayatına atıldı, fakat gazetecilik mesleğine olan düşkünlüğü sebebiyle memurluğu bırakıp on yedi yaşında gazeteciliğe başladı; Şam’ın ilk resmi haftalık gazetesi Şam’a redaktör olarak girdi. 1906 da Kahire’ye giderek orada el-Muktebes dergisini çıkardı. 1908 yılında Şam’a döndü, dergiyi Şam’a naklederek burada on yıl daha yayımına devam etti.⁶⁶

Kürd Ali 1919’da Şam’da Arap Akademisi’nin kurulmasında etkin çaba gösterdi ve sonuna kadar bu kurumun başkanlığına devam etti. Osmanlı devleti ve Arapların yek vucüt hareketmelerini arzu etmesine rağmen, İttihat ve terakki yönetim politikasını Suriye’nin menfaatini korumamakla eleştirdi.⁶⁷ Fransa ihtilali döneminde iki defa Maarif Meclisi Başkanlığına getirilen Kürd Ali mücadelelerle geçen bir hayatın sonunda çok sayıda eser ve öğrenci yetiştirmiş ve 1953 yılında Suriye’de vefat etmiştir.⁶⁸

1.2.5. Muhammed Kâmil el-Kassâb

Tam adı Muhammed Kâmil b.Ahmed b. Abdullah Ağa el-Kassâb olup Suriye’deki bağımsız hareket lideridir. Aslen Humus’lu olan el-Kassâb, 1873 yılında Dımaşk’ta doğdu. Yedi yaşında babasını kaybedince dedesinin himayesine girdi. Eğitimine Sibyân okulunda başladı, Kur’an-ı öğrendi ve hıfzetti. Akabinde dönemin

⁶⁴ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 12; Özel, “Abdülkâdir Bedrân”, 1: 231.

⁶⁵ Sâmi ed-Dehhân, *Muhammed Kürd Ali hayatı ve âsârı* (Dımaşk: el-Mecme‘u’l-‘İlmiyyul-‘Arabi, 1955), 15-20.

⁶⁶ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 13.

⁶⁷ Muhammed Ferid Kürd Ali, *el-Müzekkirât* (Dımaşk: Matbaatü’t-Türki, 1948), 1: 99, 100.

⁶⁸ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 13.

hocalarından Arapça ve fıkıh ilimlerini öğrendi. Abdulhâkim el-Afgâni'den fikhî öğreninceye kadar ders aldı. Bedreddin el-Hasani'den de Hadis öğrendi. Şeyh el-Arnaûtî ve diğer âlimlerden de Arapça ders okudu.⁶⁹

25 yaşında Mısır'a giderek el-Ezher üniversitesini başarı ile bitirdi. Bu dönemde ayrıca Muhammed Abdu'dan tefsir derslerini almayı sürdürdü. Kısa süreliğine ilkokulda ders vermeye başladı, sonra el-medresetu'l-Osmaniye okulunu kendi imkânlarıyla inşa etti. Bu okul çok sayıda ünlü şahıslar mezun vererek kendisine gurur kaynağı haline geldi. Fransa'nın Suriye ihtilali döneminde Suriye bağımsız hareketinin liderliğini yaptı, İzzeddîn el-Kassâm ile *en-nakd ve 'l-beyân* eserini telif etti. Fransızlar, aleyhinde çıkarmış olduğu idam fermanını kaldırınca tekrar Dımaşk'a döndü. 1954 yılında vefat etti.⁷⁰

1.2.6. Muhammed b. Huseyn b. Bekri el-Meydânî

Adı Muhammed b. Muhammed b. Huseyn b. Bekri el-Meydânî 1875 yılında Dımaşk'ın meydan kentinde doğdu. İlk eğitimini Rüştiye okulunda tamamladıktan sonra Anber okuluna girdi. Üniversiteyi başarıyla tamamlamanın ardından Harbiye okuluna girmek için İstanbul'a gitti, fakat evraklarını tamamlamak üzere Dımaşk'a döndü. Rahmetli annesi ona, evde vuku bulan bir sorunun çözümü için Merhum şeyh Selim el-Mesutî'ye uğramasını istedi. Şeyh Selim onu karşısında görünce kendisinin zeki, dikkatli ve uysal biri olduğu anladı ve ona şer'i ilimler tahsil etmesini söyledi, o da annesinin bunu istemediğini söyleyince Şeyh Selim el-Mesutî annesine hitaben: senin oğlun Şam'ın şeyhi olacak kabiliyettir demesi üzerine annesi bunu kabul etti, böylece el-Meydânî Şeyh el-Mesutî'den ders almaya başlar.

el-Meydânî, mütevazî bir kişiliğe sahipti. Devamlı öğrencilere ders verirdi. İnsanlar nezdinde itibar sahibi olan el-Meydânî Dımaşk'ta vefat etti.⁷¹

⁶⁹ Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A 'lâm: Qāmūsü terâcim* (Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyin, 2002), 7: 13.

⁷⁰ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 7: 409; el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 14.

⁷¹ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 14, 15.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. HAYRUDDİN EZ-ZİRİKLÎ'NİN ESERLERİ

2.1.1. Şibhü'l-Cezîre fi 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz

(شبه الجزيرة في عهد الملك عبد العزيز)

Ziriklî bu eserde Suudi Arabistan Kralı Abdülazîz'in hayatı ve görüşlerini ele almış ve müellife olan desteğinden övgüyle bahsetmiştir. Bu kitabın birçok baskısı vardır. (3 ciltte 4 cilt, Beyrut 1390/1970; Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn tarafından) (2 ciltte 4 cilt halinde Beyrut'ta yedinci baskısı yapılmıştır.) Kitap hakkında Ömer Rızâ Kehhâle'nin bir tanıtım yazısı vardır.⁷²

Melik b. 'Abdulaziz b. Suudun Ziriklî'ye büyük miktarda iyilikte bulunmuştur. Zira Fransızlar kendisi hakkında idam ve mal varlığına el koyma kararını verdiklerinde Melik ona kucağını açtı. Melik b. Abdulaziz ülkesinde kendisine vatandaşlık hakkını ve hükümetini temsil etmede birçok görev vermiştir.⁷³

Melik'in gölgesinde kalıcı bir şekilde Suudi Arabistan'a yerleşen Ziriklî üzerindeki vefa borcunu eda etmek için bu kitabı telif etmiştir. Ziriklî'nin bu kitabı, Suud ailesine olan bir vefanın yerine getirilmesidir.

Ziriklî bu kitabı Melik Faysal b. Abdulaziz'e hediye ederek şöyle demiştir; *"Arapların ve Müslümanların büyük kaybı, bütün gözlerin kendisi için ağladığı, ölümü için bütün kalplerin kaygılandığı Melik Faysal b. Abdulaziz'in ruhuna bu kitabı hediye ediyorum. Allah (c.c) mağfireti ve rahmeti ile onu cennetinde iskân etsin."* Aynı şekilde bu kitabı Melik Faysal b. 'Abdulaziz'e de hediye ederek şöyle demiştir; *"Tanıdığım, büyük gördüğüm, kendisine saygı gösterdiğim ve tarihini yazmayı boynumun borcunu ad ettiğim Melik Faysal b. 'Abdulaziz'e bu kitabı hediye ediyorum"*

Bu kitap kendi alanında en kapsamlı bir kitaptır. Müellif bu kitapta 'Abdül'aziz'in hayatının, bilgilerinin tamamını vermiştir. Onun genel ve özel

⁷² Ömer Rızâ Kehhâle, "Şibhü'l-Cezîre fi 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz", *Mecelletü Mecma 'i'l-luğati'l-'Arabiyye bi-Dımaşk* 46/2 (1971): 414-415.

⁷³ Kırbıyık, "Ziriklî", 44: 459.

haberlerini, onun hakkında yazılmış olan eserlerden, onu tanıyanların ağzından devlet divanında resmi kayıtlarda kayıtlı olan sayfalardan vermiştir.⁷⁴

Kitapta yüz seksen dört fasıl vardır. Her fasıl bir sahife ile seksen sekiz sahife arasında değişmektedir. Her fasıl el-Melik Abdulaziz ismiyle başlamaktadır. Bu kitap detaylı bir araştırma ve inceleme neticesinde kaleme alınmıştır. Aynı zamanda bu kitabı önemli kılan şey müellifinin muktedir bir tarihçi olması ve Arabistan'da yıllarca kaldıktan sonra onu telif etmesidir. Ziriklî kitabına, Melik 'Abdulaziz hakkında bilgi vererek başlamıştır. Kitabın mukaddimesinde atalarının siyerini özet bir şekilde zikretmiştir. Bunu yaparken de onların bağımsızlığının kurucusu olan Su'ud ailesinin dedelerinden olan emir Su'ud b. Muhammed b. Mukrin'den başlamıştır.⁷⁵

2.1.2. el-Vecîz fî sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz

(الوجيز في سيرة الملك عبد العزيز)

Bu eser bir önceki eserin özetidir. (Beyrut 1971, 1972, 10. bs. 1999). *Şibhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz* adlı eserinden öğrencilerin istifade etmelerinin zor olduğunu, öğrencilerin geniş bir vakte sahip olmadığını gören Ziriklî, bu eserini özetlemiştir.

Ziriklî, *el-Vecîz fî sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz* kitabının mukaddimesinde kitabın özetini yazma konusunda şunları fark etmiştir. “ Öğrendiğim bütün bilgileri *Şibhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz* tarih kitabında yazıya geçirdim. Kitaptaki bilgilerin uzun ve kapsamlı olduğundan öğrencilerin onu okuyup ondan istifade etmesi için geniş bir vakte ihtiyaçları vardır. Bu yüzden bu kitabı bilinçli ve şuurlu olan öğrenciler kendi aralarında birlikte okusunlar ve ister öğrenci olsun ister olmasın Melik 'Abdul'aziz'in hayatını hızlı bir şekilde öğrenmesi için bu kitabı yazıya geçirdim. Bu kitap birinci kitap gibi 'Abdul'aziz'in hayatını sahil bir şekilde onlara tasvir ediyor. Bu kitabı yazarken amacım herhangi birine yaltaklanmak veya ona elçilik etmek değildir. Bilakis tarihin adamlarından birinin şahsında tarihe hizmet etmektir. Onu *el-Vecîz fî*

⁷⁴ Kırbıyık, “Ziriklî”, 44: 460.

⁷⁵ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 136.

sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz ismiyle isimlendirdim. Ümit ederim ki kitabı özetlerken herhangi eksik bir şey bırakmamışımdır ve açıklarken de okuru usandırmamışımdır.⁷⁶

2.1.3. Mâ ra'eytu ve mâ semi'tu

(ما رأيت وما سمعت)

Ziriklî bu kitabında duyduğu ve gördüğü bazı olayları edebi, tatlı ve akıcı bir dille anlatmıştır. Kitap işitsel ve görsel bir tarih kitabıdır. Kitabın ilk baskısı 1923 tarihinde Kahire'de el-Mektebetu'l-'Arabiyye tarafından neşredilmiştir. Ayrıca Abdürrezzâk Kemâl kitabı talik etmiş, ona bir mukaddime yazmış ve kitap Tâif'te 1978'de Mektebetu Maarif tarafından neşredilmiştir.⁷⁷

Ziriklî, bu kitabında Şam'dan Filistin, Mısır ve Hicaz'a yaptığı ilk gezisi hakkında, Tâif'te yirmi gün kalışını, Melik Kral Hüseyin b. Ali'nin yanında doksan gün misafir olarak kalışını, çölde yaptığı geziyi, bedevilerin kültürünü ve Mekke'den Helyabulis'e gidişini bir seyahatname şeklinde, tatlı ve akıcı bir dille anlatmıştır.⁷⁸

Ziriklî kitabına 1920 tarihinde Suriye ve Fransızlar arasında meydana gelen ve Dımaşk'ın Fransızlar tarafından işgal edilen Meyselun harbi ile başlamıştır. Bu savaşta Fransızlar onun hakkında idam kararı almışlar ve bu nedenle o Dımaşk'a oradan Hayfa'ya oradan Kahire'ye oradan Mekke'ye ve oradan da Tâife gitmiştir. Sonra 1921 tarihinde Kahire'ye geri dönmüştür.

Ziriklî kitabında o zamanki yöneticilerin hallerine acıyarak şöyle demiştir. "Allah'ım rahmetini ve şefkatini esirgeme bu ümmet'en ki pervasızca, başını sonunu düşünmeyen, gerçeği bilmeden işlere dalan liderlere dizginlerini teslim etmişler. Bu liderler istekleri ve vesveseleri doğrultusunda hareket ediyorlar. Arzular ve eğilimler onları oyuyor. Makam isteyenler, paraya tapanlar ve tac isteyenler! Talep ettikleri şeyin hangi yoldan onlara geldiğini umursamazlar."⁷⁹

Sonra Ziriklî Dımaşk'tan Hayfaya ve sonra Kahire'ye kaçışını anlatıyor. Dımaşk'ta kendileri hakkında idam kararı alınan 85 kişinin isimlerini zikrediyor ki

⁷⁶ Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-Vecîz fî sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz* (Lübnan: Dâru'l-'ilm li'l-melâyin, 1988), 9.

⁷⁷ Kırbıyık, "Ziriklî", 44: 460.

⁷⁸ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 165.

⁷⁹ Hayruddîn ez-Ziriklî, *Mâ ra'eytü ve mâ semi'tü* (Mısır: el-Mektebetu'l-'Arabiyye, 1921), 3.

onların arasında kendisi de vardır. Bunların idam kararının niçin alındığını ve nasıl açıklandığını zikrediyor.⁸⁰

Zirikli konuşmasına devam ederek Hicaza Kral Hüseyin b. Ali tarafından davet edildiğini ve yolculukta gördüğü ve işittiği olayları anlatıyor. Aynı şekilde kralın evini, misafirperverliğini, misafirler için hazırlattığı odayı, onlarla buluştuğu özel odayı yeme ve rahatlığı konusundaki âdetini edebi bir şekilde anlatıyor.⁸¹

Taife yolculuğu anlatıyor. Hirâ dağı, zirvesini, tepelerini ve hira mağarasını, Resulullah'ın (s.a.v.) orada telakki ettiği vahye işaret ederek oranın ilahi bir medrese olduğunu anlatıyor. On dört asır geçmesine rağmen mağarada hiçbir hasarın meydana gelmediğini, mağaranın uzunluk açısından iki metre ve genişlik açısından da bir buçuk metreden fazla olmadığını zikrediyor. Akabe mescidini- ki bu mescidin bulunduğu yerde tarihin akışını değiştiren biat olayı yaşanmıştır- Minâyı, Müzdelife'yi ve Arafat'ı hac mevsimi dışındaki konumlarını anlatıyor. Şairlerin çokça zikr ettikleri Ne'mân vadisini, Kebkebe dağı, bazen tırmanarak ve bazen de sürünerek çıkılan Kerâ dağı, şairlerin ve edebiyatçıların Kerâ dağı hakkındaki latif sözlerini ve Huda köyünü vasıflarını zikrediyor.

Taif'in bu isimle isimlendirilmesi konusunda sözü uzatmış ve bu konuda bazı kuruntuları zikretmiştir. Bu kuruntulardan bir tanesi şudur: Cibril bu beldeyi Şam'dan veya Yemen'den çekip almış, onunla birlikte Beytullah'ın çevresinde tur atmış sonra şu an Taif'in bulunduğu yeri sıcaklığıyla ve verimsizliğiyle çekip almış Şam'a veya Yemen'e atmış ve sonra Taif'i o güzelliğiyle, verimiyle buraya bırakmıştır.

Zirikli'nin görüşüne göre bu kuruntuları kabul edilir, güzel, hayali bir şiir olarak görmekte herhangi bir engel yoktur. Zira Araplar ve Avrupalılar hakikatin yerine geçecek çeşitli mecazlar kullanmışlar. Bir şeyleri hayal etmekte herhangi bir beis yoktur. Şair, benzer yönü bir olma şartıyla istediği şeyi başka bir şeye teşbih edebilir. Bu nedenle diyebiliriz ki Tâif hicaz topraklarından değildir ve Melekler, bu bölgenin cenneti olması için onu uzak diyarlardan alıp buraya getirmişlerdir.⁸²

Müellif, Tâif'in ne kadar önemli olduğuna üç şeyle işaret etmiştir:

⁸⁰ el-'Alâvine, *Hayruddin ez-Zirikli*, 165.

⁸¹ el-'Alâvine, *Hayruddin ez-Zirikli*, 165.

⁸² ez-Zirikli, *Mâ ra'eytü ve mâ semî tü*, 81.

1- Askeri ve siyasi açıdan Tâif ‘in bulunduğu konum çok önemlidir. Zira Tâif Arap emir ve eşraf kesiminin yazlık konaklama yeridir. Askeri açıdan karada ele geçirilmesi daha zor olan bir yerdir. Kabilelerin toplama ve orduları sevk etme yeridir.

2-Ekonomi açıdan Tâif çok önemli bir konuma sahiptir zira büyük ticaret merkezi olan hicazın kapılarından bir kapıdır ve Fâtıme vadisi dışında toprakları en verimli topraklardır.

3-Tarihi konumu itibari ile önemli bir konuma sahiptir, zira Hicaz’da imar edilen en kadim şehirdir. Resûlullah’ın Sâkif’e göndermiş olduğu heyetin kıssasını veciz bir şekilde irâd etmiştir, zira bu kıssada Resulullah davasını zuhur ederken ilk başında çekmiş olduğu işkencelerin işaretleri vardır. İslami açıdan Sâkif kabilesinin akibetini anlatarak bu konudaki sözlerini sonlandırmıştır.⁸³

Zirikli Tâif’le ilgili konuşmasını sürdürerek oradaki eserlere değiniyor bu meyanda kadim mescitlerini zikrediyor; ‘Abbasî mescidi ve ‘Addâs mescidi bu mescitlerdendir. Zirikli ‘Addâs mescidi hakkında şunları söylemektedir. “O, şekliyle, taşlarıyla ve mühendislik açısından yapılışı ile mükemmel bir yapıdır. Resmini çizme konusunda kayda değer bir yapıdır. Ancak bende onu tasvir edecek bir şey yoktu. Aynı şekilde Tâif’de itimat edeceğim mahir bir ressam da yoktu.” Bununla birlikte Taşlar ve putlar üzerine yazılmış olan tarihi kitabeler üzerinde durmuştur. En meşhur putları vasıflarıyla, tarihiyle ve bulunduğu mekânlarıyla birlikte zikretmiştir.

Tâif’de doğmuş veya ölmüş olan meşhur şahısları biyografileriyle birlikte zikreder. Nakil ve eser ile onları tanıtır. İlk önce Tâif’de şehit oldukları sabit olan sahabelerden 19 tanesini zikretmeyle iktifa etmiştir. Kısa ve özle yetinmek için diğer sahabeleri zikretmemiştir. Sakif kabilesinde en meşhur olan 37 erkeği zikretmiştir. Birincileri Ziyâd b. Ebîh onuncusu ise Ebu Mihcem es-Sakefi’dir. Sakif kabilesinden en meşhur 5 kadının ismini vermiştir.

Kitap, Tâif kentinin tarihi ve içtimai durumunu da kapsamaktadır. Surlarını, sıcaklığını, evlerini, konak yerlerini, orada iskân edenleri, kalelerini, medreselerini ve Tâif’de karşılaştığı âlimleri zikreder.

Ukâz çarşısı için kısa bir fasıl ayırmış ve onun hakkında konuşmuştur. Ondan sonra uzun bir fasılda Tâif’in etrafında bulunan köyleri, vadileri, kuyuları, bahçeleri,

⁸³ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Zirikli*, 167.

kaleleri ve Tâif'in Uteybe, Sakîf, Şebâbe, Handef kabilelerini zikretmiş ve kısa bir şekilde onları anlatmıştır.

Zirikli Tâif'de geçirdiği günlerini överek ve Dimaşk'e duyduğu özlemini zikrederek konuşmasını bitirmiş ve şöyle demiştir; “ Tâif'de 20 küsur gün geçirdik. Her gün ikindi vaktinde katırlara biniyorduk. Tâif'in bölgelerinden bir bölgeye gidiyorduk. Şehirden bir saat veya iki saat daha fazla bir süre kadar uzaklaşıyorduk. Bize gösterilen eserleri inceliyorduk. Yanından geçtiğimiz köylere ve bölgelere dikkatli bir şekilde bakıyorduk. Bazı bahçelerin yanında duruyorduk ve güneşin batışında geri dönüyorduk. Çoğu kez cemaatimiz Tâif'in emiri(eş-Şerif Şeref b. Zâcîh), Hicaz ordusunun vekili (Sabrî Pâşâ el-'Zavî), Tâif'in kadısı (eş-Şeyh 'Abdullah Kemal), Polis müdürü (eş-Şeyh Derviş el-Hedâî) den oluşuyordu. Sporu, istikrarı, sevgiyi, bir arada birleştiriyorduk. Çoğu kez tepelere, dağlara ve yokuşlara çıktığımızda zorluk çekiyorduk. Ne var ki bize görünen eserler ve manzaralar bizi dağlara tırmanma, dolaşma, güneşin doğuşunu ve batışını seyir etme konusunda cesaretlendiriyordu. Orada yeryüzündeki ve gökyüzündeki duruluk, tabiattaki ve çöldeki sükûn mükemmel bir şeydir. Memlekete olan özlem, sevgi ve aşk ateşi nefsi/canı acıtmasaydı ki o memleket benim çocukluğum, ünsiyetim, aşkım ve doğup büyüdüğüm yerdir, orası çile, umut ve acı merkezidir burayı terk etmezdim. Oraya selamlar, binlerce selamlar olsun.”⁸⁴

Sonra başka bir fasıla geçerek ki bu fasıl kitaptaki en uzun fasıldır Melik b. Hüseyin b. 'Ali'yi ve orada geçirdiği günleri anlatır. Bu suretle onun her iki sarayı hakkında konuşur ve müşâhede edilecek bir şekilde onu tasvir eder. Melik'in nesebini, siyerini, ahlakını, kendisine gönderilen risaleler ve İngiltere'nin kendisine verdiği sözleri ele alır.

Melik Hüseyin'in günlük programı hakkında bilgi verir. Onun özel hayatını, yazım üslubunu, şiirleri, ordulardaki ve çöldeki güçlü otoritesini niteler. Zirikli bunları şu şekilde tasvir etmiştir: “Onun hakkındaki payım doksan küsur gece içinde onun görkemini iki saattan daha fazla bir süre görüyordum. Onu dinleyenlerle birlikte ben de dinliyor ve onunla konuşanlarla birlikte ben de onunla konuşuyordum. Bu yüzden onun kederli ve kızgın halini bildiğim gibi onun neşeli ve öfkeli halini de biliyorum. Her konudaki ciddiyetini gördüm. Onu oynarken çok az gördüm. İlim arzulayan çok

⁸⁴ ez-Zirikli, *Mâ ra'eytü ve mâ semî tü*, 159.

kişi el-‘Arabî el-Hâşimî olan melikin siyerini, haberlerini, geleneklerini, hal ve hareketlerini benim için toplamışlar. Ancak ben tarihçi değil muhaddisim, kâtip değilim ama bir tasvirinin olayları tasvir ettiği gibi işittiğim ve gördüğüm olayları aktarıyorum. Bunu yaparken de maksadım hakikati ortaya koymaktır. Şayet gücüm yetseydi okuyucunun elinden tutar ona gözümün gördüğü şeyleri gösterir ve kulaklarımın duyduğu şeyleri işittirirdim. Diğer taraftan ara sıra insan malumatlar ve hikâyelerde dolayı gözle görülen olaylara ihtiyaç duymazlar.”⁸⁵

Ziriklî çölde yaşayan insanların tabiatlarını, adetlerini ve geleneklerini zikrederek kitabına son vermiştir. Onların özgün ve garip olaylarını tarih için olmasa da mizah ve gece sohbetleri için kayda geçirmiştir. Bunları fasıllara ayırarak veya bir tertip şeklinde zikretmekte herhangi bir fayda germediği için konuşmasına serbest ve sınırsız bir şekilde devam etmiş. Her haberin başına ona delalet edecek şekilde bir başlık atmış. Bununla ilgili kırk başlık aktarmış. Bunların bir kısımları şunlardır: binicilik, hikâyeleri, geçit törenleri, ıstırap ve kedere karşı sabırları, cömertlikleri, evhamları, cesaretleri, hukuk sistemleri, mahkeme yöntemleri, develerin rengi ve çeşitleri, nalbant ve baytarları şeklinde olmak üzere başlıklar atmıştır.⁸⁶

Ziriklî çöl edebiyatı hakkında konuşmasına devam eder. Onun bu edebiyattan maksadı bu gün onların yanında mevcut olan şiirleridir ve buna bağlı olarak vezn’in bilinmesi, kelimelerin tefsiri, rivayet yollarını, şiiri inşad edenin haberlerinin bilinmesidir. Bütün bu konuların delileri yerlerinde zikredilmiştir.

Bedevilerin edebiyatlarında (‘ami kelimelerin) konuşma dilinin çokluğu nedeniyle veya şiirlerinde halk diline itimat etmeleri nedeniyle başkalarının onları değersiz gördüğü gibi Ziriklî onları değersiz görmez. Zira çölde yaşayan insanlardan, duygularını annelerinden, babalarından ve aşiretlerinden telakki ettikleri lügat dışında başka bir lügat’le ifade etmeyi talep etmek insafa sığmaz.⁸⁷

Ziriklî, bedevilerin şiiri iki kısama ayırdıklarını açıklıyor.

1. Vezin ve lügat açısından sahîh olan şiirdir. Bunu el-Kerîd (القريظ) olarak isimlendirmişler.

⁸⁵ ez-Ziriklî, *Mâ ra’eytü ve mâ semî tü*, 174.

⁸⁶ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 168.

⁸⁷ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 169.

2. Vezin ve lügat açısından sahih şiiirden farklı olan şiiirlerdir. Bunu da el-Humeynî (الحميني) olarak isimlendirmişler. İki şair arasındaki çekişmeyi ve rekabeti Kasîde (قصيدة), uzun veya kısa kasidelere de Neşîde (نشيدة) ismini vermişler. Onların yanında (اللغز) bilmece, الغبوة adıyla biliniyor. Sonra el-Humeynî (الحميني) şiiirlerinin lügatını tahlil ediyor ve vezinleri konusunda bazı örnekler sunuyor.⁸⁸

Özet olarak bu kitap Meyselün harbinden ve Fransızların Dimaşk'a girdikten sonra Suriye'de meydana gelen olayları kapsamlı bir şekilde tanımlar. Bu kitap Taif'in mazisini ve yerleşik hayatını anlatan tarihi bir kitaptır. Hüseyin b. Ali'nin tarihini bir âlim gözüyle, fikriyle ve bir şairin ruhuyla tam, güvenli ve sanatsal bir şekilde tasvir ve tescil eden küçük bir tarihi eserdir. Kitabın sonunda bedevilerle ilgili ve çöl hayatı hakkında mülâhazalar eklemiştir.

Bu kitabın ekseriyeti Taif'le ilgilidir. Kitabın dörtte biri çöl hayatıyla ilgilidir. Siyasetle ilişkisini kesmek isteyen kişi bu kitabı okuduğunda önünde Taif'i ve bedevileri anlatan bir kitap görür. Fakat siyasetle uğraşan ve bu gözle kitaba bakan kişi ise kitabın dörtte birini teşkil eden ilk bölümlere bakmalıdır.

2.1.4. 'Âmân fî 'Ammân

(عامان في عمّان)

Ziriklî bu eserinde Amman'da geçirdiği iki yılından ve buradaki siyasi mücadelelerden söz eder. Kitabın 1925 tarihinde Mısır'da el-Matba'atu'l-'Arabiyye tarafından neşredilmiştir. Bu dönemde Ziriklî Ürdün'ün doğusunda iki yıl kalmış, Milli Eğitim Bakanlığında müfettiş olarak çalışmış ve sonra hükümette yönetim kurulu başkanı olarak görev yapmıştır.⁸⁹

Ziriklî, bu kitapta Ürdün'ün doğusunda geçirdiği günlerde meydana gelen olayları anlatır. Birinci dünya savaşından sonra Sykes-Pikot antlaşmasının infazı nedeniyle Şam bölgesi Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'ün doğusu olmak üzere dört devlete bölünmüş ve bunun neticesinde Ürdün'ün doğusunda bir Emirlik kurulmuştur. Ziriklî bu kitabında Ürdün'ün doğusunda bu emirliğin nasıl kurulduğunu delileriyle açıklamıştır.

⁸⁸ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 170.

⁸⁹ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 158.

Ziriklî bu kitabına Mekke'den Amman'a gelişiyle başlamış ve Amman'ı şu sözleriyle anlatmıştır. “O vakit Amman bir köyden daha fazla değildi. Orada ikamet edenler azdı. Binaları ufak ve azıcıktı. Yolları karanlıktı. Kendisini ve övülen tarihini birbirine bağlayan faktör görünen arkeolojik ve antik eserleridir. Benî Sahr, ‘Ubbâd ve el-‘Udvân kabileleri dışında o alanda yaşamanın mümkün olduğuna delalet eden herhangi bir karine yoktu. Zaman zaman bu kabileler onların yanına uğruyor, hayvanlarının yavrularını onlara satıyor ve onların elindeki malları satın alıyorlardı. Oradaki alış veriş sokakta yapılan alış verişe benziyordu. Şayet onların bu kabilelerle olan diyalog ve bağları bulunmasaydı etraflarında bulunan birçok köy ve çiftçilerle tek başına kaldıkları gibi, (h.1290) yılında oraya göç eden Çerkez asıllı insanlarla da tek başına kalırlardı. Fakat kar elde etme ve mal kazanma arayışı Dimâşk'den ve Nâblus'dan tüccarları ‘Âmmân'a taşıdı. Bu tüccarlar orada küçük dükkânlar açtılar. Bu nedenle çadırlarda ve kulübelerde yaşayan bedeviler ve civarlardaki köylerde ikame edenler oraya doğru yöneldiler. Bu nedenle orası bir cazibe merkezi haline geldi.”⁹⁰

Kitabının başka bir yerinde şunu söylüyor. “ ...O zamanlar Amman'a vasıtalar yetişmediği için iki at arabasına binerek oraya gittik.”

Emir Abdullah'ın Hicaz bölgesinden Me'an'a ulaştığını, Me'an'a gelişinin sebebi konusundaki görüşlerin ihtilafını, ebî Tâyehle'nin yaptığı konuşmayı, vatandaşlara söylediği sözlerden,(*el-Hakku ya'lu*) adlı dergisinden ve Amman'a dönüşünden bahseder. Aynı şekilde Amman'ın o günkü konumundan, aşiretlerinden ve insanların Emir'den temenni ettikleri şeylerden bahseder.⁹¹

Ziriklî, aralarında geçecek olan konuşmaların gizli kalması konusunda sözleşme yapmalarına rağmen Emir Abdullah ve İngiltere adına sömürgecilik faaliyetinde bulunan Chacil adlı sömürgeci arasında geçen gizli konuşmaların hulasasını zikreder.⁹²

Ziriklî kitabının bir faslında Kerkük'ün bulunduğu mekândan, evlerinin sayısından, asıllarından, nüfusunun sayısından, reislerinden, mallarından ve aşiretlerinin sayısından bahis eder.

⁹⁰ Hayruddîn ez-Ziriklî, *‘Âmmân fî ‘Ammân* (Kahire: el-Mektebetu'l-‘Arabiyye, 1925), 6.

⁹¹ ez-Ziriklî, *‘Âmmân fî ‘Ammân*, 5.

⁹² el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 160.

Ziriklî Emir Abdullah'ın İngiltere'ye yapmış olduğu yolculuğu ve İngiltere'den döndükten sonra 'Âmmân'da irâd ettiği hutbe hakkında konuşarak kitabına son vermiştir.⁹³

Ziriklî kitabın bir faslında er-Rakibî'nin İngiltere'den dönüşünü ele almış fakat bu konuda sadece bir kaç satır yazmıştır. Müellif kitabın ikinci cildini de yakın bir zamanda yayınlayacağını söz vermiştir. Bu ciltte okuyucu er-Rakibî'nin yazmış olduğu metinleri, müzakerelerin şeklini ve yolda sarf ettiği giderlerini, er-Rakibî'nin Dimâşk'ta bulunan Emire göndermiş olduğu bir risaleden nakil ederek zikredeceğini görecektir. Fakat hayatın seyri müellifin bu sözünü yerine getirmesine mani olmuştur.

2.1.5. Terâcimu'l-Evâ'il ve'l-Ĥulefâ'

(تراجم الأوائل والخلفاء)

el-A 'lâm eş-Şuġrâ da denilen Ziriklî'nin bu kitabına Muhammed Selemân bir mukaddime yazmış ve kitap 2014 tarihinde Mısır'da Ahmet Mücahit başkanlığında yayınlanmıştır.

Ziriklî bu kitabına Rasûlullah'ın biyografisini vererek başlamıştır. Sonra nübüvvetin evine yönelmiş ve Peygamberin babalarını, dedelerini, erkek çocuklarını on iki imama varıncaya kadar zikretmiştir. Sonra Sebe, Himyer, en-Nu'mân b. Münzir gibi ilk Arapları zikretmiştir. Sonra her dört halifeyi, Muaviye'den başlayarak beni Ümeyye halifelerini, benî Abbas'tan başlayarak 'Abbâsî halifelerini ve sonra Endülüs'te bulunan Emevi halifelerini zikreder. Bu biyografilerin özeliği beş sahifeyi geçmeyecek kadar uzun ve yarım sahifeden az olmayacak kadar kısa olmasıdır. Müellif bu eserinde 150 şahsın biyografisini zikretmiştir.

2.1.6. Mecdûlîn ve's-Şâ'ir

(مجدولين والشاعر)

Bu eser 24 Eylül 1920'de yazılan manzum küçük bir kıssa olup Kahire'de müstakil olarak (1339/1921) ve *Dîvân* içinde (s. 359-366) yayımlanmıştır.

⁹³ el-'Alâvine, *Ĥayruddîn ez-Ziriklî*, 161.

2.1.7. el-A 'lâm

(الأعلام)

Ḥayrüddîn ez-Ziriklî (ö. 1976) tarafından kaleme alınan biyografik bir eserdir. el-A 'lâm kısa adıyla bilinen eserin tam adı: (قاموس تراجم لأشهر الرجال والنساء من العرب) *Ḳāmûsu terâcim li-eşheri 'r-ricâl ve 'n-nisâ mine 'l- 'Arab ve 'l-müsta 'rebîn ve 'l-müsteşrikin'* dir. Eserde yer alan meşhur sahabeler, tarihî şahsiyetler, İslâm devlet başkanları, vezirler, uç beyleri, kumandanlar, valiler, kadılar, mezhep imamı ve âlimleri, mutasavvıflar, mesleklerinde meşhur olanlar ve anmaya değer eseri bulunanlardır. Cahiliye devrinden günümüze kadar İslâm dünyasında yaşamış şairlere, ediplere, sanat ve kültür hayatına katkıda bulunanlara, ayrıca müsteşriklerden Arapça veya İslâm kültürü alanında çalışanlara da yer verilmiştir. Müsteşriklerin dışında hal tercümesi verilenler büyük çoğunlukla Müslüman olmakla beraber esere İslâm dünyasında yaşamış gayri Müslim bazı şahsiyetlerde alınmıştır.⁹⁴

el-A 'lâm şahıs adlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. Kendi adlarıyla birlikte baba adları da aynı olan şahısların sıralanmasında vefat tarihleri esas alınmış, üçüncü isme itibar edilmemiştir. Bu arada iki adı birbirine bağlayan bin, bint, eb, üm gibi kelimeler de dikkate alınmamıştır.

Tanıtilan şahsın basılmış eserleri (ط), yazma eserleri de (خ) harfi ile gösterilmiş, biyografisinin geçtiği belli başlı kaynaklar da dip notunda verilmiştir.⁹⁵

2.1.7.1. el- A 'lâm'ın Baskıları

el-A 'lâm, ilk defa üç büyük cilt halinde (1347/1927) tarihinde Mısır'da el-Mektebetu'l-'Arâbiye'de basılmıştır.

İkincisi (1373-1378/1954-1959) yıllarında on cilt olarak yine Kahire'de basılmıştır. Bu ikinci baskıda hal tercümesi verilen şahıslardan bazılarının resimleri ile el yazılarından örnekler de verilmiştir. Yazar onuncu cildi “*el-müstedrek*” adıyla zeyl şekline getirmiş ve tanıtilan şahıslar hakkında sonradan elde ettiği yeni bilgileri,

⁹⁴ el-'Alâvine, *Ḥayruddîn ez-Ziriklî*, 42.

⁹⁵ Uğur, “el-A 'lâm”, 2: 335.

değişiklikleri, düzeltmeleri, daha önce haberdar olmadığı eserlerinin isimlerini bu ciltte toplamıştır.

Üçüncüsü Beyrut'ta (1389/1969) yıllarında on bir cilt olarak basılmıştır. Bu baskıda ikinci baskı esas alınmıştır. Bu baskıda bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bu baskıya ikinci bir “*Müstedrek*” ekleyerek ikinci müstedrek olarak adlandırmıştır. Bu baskıda levhaların sayısı artırılmıştır. Aynı cilt, kendi biyografisi ile kullandığı basılı ve el yazması kaynakların bibliyografya listesini de ihtiva etmektedir.

Dördüncüsü (1979) yılında Daru'l-‘ilm lil-Melâyin tarafından müellifin ölümünden sonra Beyrut'ta sekiz cilt olarak basılmıştır. *el-A‘lâm* 1984 tarihli sekiz ciltlik baskısında daha önceki baskılarda dağınık halde olan bilgiler, belgeler, resimler, ilaveler, düzeltmeler bir araya getirilmiş ve eser baştan sona kadar yeni ve modern bir düzen içine konulmuştur. Kitap bu son şekliyle daha derli toplu ve kullanımı kolay bir tertibe kavuşmuş bulunmaktadır. Ayrıca müellif tarafından *el-İlâm bimâ leyse fi'l-Âlâm* adıyla kaleme alınan ve *el-A‘lâm*'da yer almamış şahıs ve bilgileri ihtiva eden dört beş cilt hacmindeki eseri de bu baskıya ilave edilmiştir.⁹⁶

2.1.7.2. el-A‘lâm’ın Takip Ettiği Yöntem

Ziriklî, kitabı el-A‘lâmda takip ettiği yöntemi kısaca şu maddelerle özetlemek mümkündür.⁹⁷

1. Biyografın başlığını ve biyografisini vereceği şahsın doğum tarihini ve ölüm tarihini zikrediyor.

Ziriklî, biyografiye başlarken, biyografisini vereceği şahıs hangi vasıfla meşhur olmuş ise onu siyah kalın yazı tipiyle yazarak biyografiye başlıyor. Örneğin: et-Taberî, ez-Zameşserî, İbni Seyyide, Ebû Bekir es-Sıddık, Ömer b. el-Hattab ve İbni Sîna gibi... Başlığın karşısında iki parantez arasında hicrî doğum ve ölüm tarihini, karşısında da miladi doğum ve ölüm tarihini zikrediyor. Bu biyografinin birinci kısmını oluşturuyor. Bu öyle bir meziyettir ki ondan önceki kitaplarda bu meziyet bulunmamaktadır. Ziriklî hicrî ve miladi takvimi karılaştırırken çok zorluk çekmiştir.

⁹⁶ Uğur, “el-A‘lâm”, 2: 335; Muhammed b. Abdullah er-Reşid, *el-İlâm bi-taşhîhi kitâbi'l-A‘lâm* (Beyrut: Dâru İbni Hazm, 2001), 15, 16.

⁹⁷ Geniş bilgi için bk. el-‘Alâvine, *Hayruddin ez-Ziriklî*, 41-103; Mahmûd Muhammed et-Tenâhî, *el-Mûcez fi merâci‘ et-terâcim vel-buldân ve'l-muşennefât ve te‘rifâti'l-‘ulûm* (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1985), 82-87.

Zira tarihçilerin çoğu biyografisi verilen şahsın hangi ayda doğduğunu ve hangi ayda öldüğünden habersiz idiler.⁹⁸

2. Biyografisini vereceği şahsın tam ismini, nesebini, lakabını, künyesini (özellikle kadimlerin biyografisini verirken) hangi kabileye mensup olduğunu ve kabile arasında hangi dala mensup olduğunu, Örneğin, (el-Hazrecî el-Ensârî), (el-Evsî el-Ensârî), (es-Sa‘dî et-Temîmî) ve el-A‘teki-Ezdî) gibi genelden alıp daha özele doğru zikrediyor.

Sonra biyografisi verilen şahsın hangi ülkeye veya hangi ile mensup olduğunu, mezhep olarak, (Hanefî, Malikî, Şafi‘î, Hanbelî) gibi hangi mezhebe mensup olduğunu veyahut (el-İbadiye, eş-Şi‘a, el-Mu‘tezile) gibi hangi fırkaya mensup olduğunu, sonra hangi mesleğe sahip olduğunu zikrediyor.

Biyografisi verilen şahıs hangi vasıfla meşhur olmuşsa onu zikrediyor. Bunu da genellikle (المعروف) veya (يُعرف) veya (المشهور) kelimeleri ile ifade ediyor.

3. Biyografisini vereceği şahsın nerede doğduğunu, nerede öldüğünü, eğitimini, hangi dalda ihtisas yaptığını ve hangi mevkii veya makamı üstlendiğini, konumunu zikrediyor. İster halifelik olsun, ister vezirlik, ister uç beylik olsun onun zamanında meydana gelmiş olan önemli olayları zikrediyor. Şayet yazmış olduğu kitapları varsa onun en önemli kitaplarını zikrediyor. Biyografisi verilen şahıs hakkında kitap yazılmış ise onu tespit ediyor. Sonra onun hakkında malumat isteyen kişileri asıl kaynaklara yönlendiriyor. Biyografiye kendi nefis yorumlarını, muhteşem düzeltmelerini, tamamlayıcı eklemelerini ilave ediyor ve bununla birlikte bir yanlış veya yanılma gördüğünde onu tashih ediyor. İşte biyografide genellikle istimal ettiği metot ve yöntem budur.

4. Muğlâk ve anlaşılması zor olan isimlerin açıklamasını yapar. Örneğin: “البُنْدَار” kelimesini tefsir ederken şöyle diyor:

محمد بن جعفر أبوبكر الأنباري، البُنْدَار، (التاجر الذي يبيع بالجملة البُنْدَار)

“*el-Bundâr, toptan satış yapan tüccara denir.*”⁹⁹

⁹⁸ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 44.

⁹⁹ ez-Ziriklî, *el-A‘lâm*, 6: 71.

Yine “الشَّمَقَمَق” kelimesinin anlamını açıklarken şöyle diyor:

أقول الشَّمَقَمَق في اللغة الطويل أو النشيط وفي التركية “شَمَقَمَق” مدلل

“Ben diyorum ki: “eş-Şemekmek sözlükte uzun veya çalışkan demektir. Türkçede ise şımarık demektir”¹⁰⁰

“الكِلَارَجِي” kelimesini şöyle tefsir ediyor:

كلمة تركية معناه (حفظ مخزن التمويه) والكِلَارَجِي

“El- kilârcî Türkçe bir kelimedir. Anlamı, lojistik/erzak deposunu koruyan” demektir.”¹⁰¹

Bu örneklerde görüldüğü gibi Ziriklî anlaşılması zor olan kelimeleri açıklıyor. Bunu yaparken de ara sıra kısa bir şekilde ara sırada uzun bir şekilde kelimelerin anlamlarını anlatıyor.

5. Biyografisini vereceği şahsın isminde, babasının veya dedesinin isminde, künyesinde, doğum tarihinde, vefatında ve ona nispet edilen kitaplarda ihtilaf varsa onu zikrediyor. Bununla birlikte ihtilafı çözmeye yer edinmiş ve kendisinde bir tercihte bulunmuştur. İhtilafı çözmeye bir pozisyon almadığı ve herhangi bir tercihte bulunmadığı zaman meselede şüphe olduğuna işaret ediyor.

6. Biyografisini vereceği kişiler, kendisine dost veya düşman olarak tanıyorsa onları tafsilatlı ve ayrıntılı bir şekilde tanıtıyor. Bunlardan bazıları şunlardır: Muhammed Kürd Ali (ö.1372),¹⁰² Muhtar es-Suveysî, (ö.1383)¹⁰³, Beşîr el-İbrahîmî, (ö.1385),¹⁰⁴ Muhammed el-Bezm (ö.1375),¹⁰⁵ Melik Abdu'l-Azîz (ö.1373),¹⁰⁶ Hüseyin b. Ali (eş-Şerif el-Melik), (ö.1350),¹⁰⁷ Yûsuf Yâsîn (ö.1381).¹⁰⁸

¹⁰⁰ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 7: 209.

¹⁰¹ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 8: 260.

¹⁰² ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 6: 202, 203.

¹⁰³ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 7: 92, 93.

¹⁰⁴ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 6: 54.

¹⁰⁵ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 7: 91.

¹⁰⁶ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 4: 19-21.

¹⁰⁷ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 2: 249-251.

¹⁰⁸ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, 8: 353.

7. Bazı biyografilerdeki muğlâklığı açık ve net bir şekilde açıklıyor. Kadim ve sonraki âlimler biyografisi verilecek kişi hakkında yeteri bilgi vermemişler ise veyahut kaynaklarda onun hakkında herhangi bir şey yazılmamışsa onu uzun ve geniş bir şekilde anlatıyor. Bunlardan bazıları şunlardır: İbn Kelâkis: Nesr b. Abdullah (ö. 1733/567),¹⁰⁹. Liyûn el-İfrîkî (el-Hüseyn b. Muhammed el-Vezân (ö.1550/958),¹¹⁰ Abdullah b. İbâd (ö. 705/86.¹¹¹

8. Biyografisini vereceği kişi için yeteri kadar bilgi elde etmediği zaman da onu ihmal etmeyerek kısa bir şekilde olsa da onun hakkında bazı biyografik bilgiler veriyor. İbn ‘Uzarî Muhammed (Ahmed b. Muhammed) hakkında şunları yazmıştır: Tarihçidir, aslen Endülüslü olup Merâkiş halkındandır. Onun hakkında yeteri kadar bilgi elde etmiş değilim.¹¹² Belsem bint Abdu'l-Melik'in biyografisi hakkında yazdığı yazıda şunu söylüyor. “O aslen Kıptilidir. Kahire’de “مجلة المرأة المصرية” adlı dergiyi yayınlamıştır.” Buna bağlantılı olarak dipnotta şunları yazmıştır. “Onun hakkında yazılmış bir biyografi göremedim”¹¹³

Ebû el-Hattâb Muhammed b. Ebî el-Hattâb el-Kureşî Ebû Zeyd’in biyografisini şu şekilde yazmış; “Ravi, hikâye nakil eden, şiir ilmini bilen biridir. (جمهرة العرب) kitabını tasnif etmiştir. Kadimlerin kitabında onun biyografisine raslamadım.”¹¹⁴

9. Ziriklî acıyarak ve üzülererek Müslüman hâkimlerin, Müslümanların başına gelecek felaketlerin beklentisi içinde olan ve o konuda çaba sarf eden gayri Müslim ve düşmanlarla yapmış olduğu antlaşmalara işaret ediyor ki Müslümanlar bundan ibret alsınlar ve bu tehlikeye karşı uyanık olsunlar.

10. Ziriklî kendisi de edebiyatçı ve şair olduğu için biyografisini vereceği şairlerin çoğunun şiirlerinden tercih edilen, güzel ve en meşhur olan bir, iki veya daha fazla seçme şiirleri de sunuyor. Şayet biri onun divanını veya şiirlerini okursa onlardan daha meşhurunu bulamaz. Biz burada bunlardan bazı örnekler sunacağız:

İbrahim en-Nacî'nin biyografisini verirken “*O bazen şiir söyler*” der ve onun şu şiirini zikreder:

¹⁰⁹ ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 8: 24-26.

¹¹⁰ ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 2: 217, 218.

¹¹¹ ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 4: 61, 62.

¹¹² ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 7: 95.

¹¹³ ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 2: 73.

¹¹⁴ ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 6: 114.

فِيمَ انتِقَامِكَ مِنْ قَلْبٍ عَصَفْتِ بِهِ   لَمْ يَبْقَ مِنْ مَوْضِعٍ فِيهِ لِمُنْتَقِمٍ

İntikamın niye, rüzgâr gibi saçıp savurduğun kalpten

İntikam almak için o kalpte bir yer kalmadı

İbni Hûrâsan, Ahmed b. el-Hüseyn'in biyografisinde şöyle diyor "O, meşhur olan bu beytin sahibidir:

نَزَلْنَا عَلَىٰ أَنَّ الْمَقَامَ ثَلَاثَةً   فَطَابَتْ لَنَا حَتَّىٰ أَقَمْنَا بِهَا شَهْرًا

Üç gün kalmak için misafir olduk, Misafirlikten memnun olduk nihayet on gün kaldık. ¹¹⁵

A'sâ Esed, Hayseme b. Ma'ruf el-Esedi'nin biyografisinde sunu söyler "O şairdir. Kendisinin meşhur bir kasidesi vardır. İlk mısrası şöyledir:

هَوْنٌ عَلَيْكَ فَإِنَّ الدَّهْرَ مُنْجِدٌ   كُلُّ أَمْرٍ عَنِ أَخِيهِ سَوْفَ يَنْشَعِبُ

Üzülme çünkü zaman değişkendir, Sonra ayrılıyor her şahıs kendi kardeşinden

Amr b. Ma'dî Kerb'in biyografisinde sunu söyler: "Onun güzel şiirleri vardır. En meşhur kasidesi bu mısra'nın içinde geçtiği kasidedir"

إِذَا لَمْ تَسْتَطِعْ شَيْئًا فَدَعُهُ   وَجَاوِزُهُ إِلَىٰ مَا تَسْتَطِيعُ

Bir iş yapmaya Gücün yetmiyorsa uzaklaş ondan, Gücün yeten bir işe yönel

Amedî bu meşhur beyit'in Mütevvakil el-Leysî'nin olduğunu söylemiştir.

لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ   عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمٌ

Benzerini yaptığın bir şeyden başkasını men etme, Bunu yaptığın zaman senin için büyük bir ayıptır.

11. Biyografileri kaleme alırken yazarları ve şairleri bir birlerinden ayırt ediyor. Kendisinde belaği tasvir bulunan, lafzı net, açık ve işitenin nefsinde tesir bırakan şiirleri söyleyen şairi ile nahiv, fıkıh ve kıraat şiirlerini söyleyen fakat o şiirlerde nazım

¹¹⁵ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Zirikli*, 56.

dışında belagat bulunmayan ve kişinin nefsinde tesir bırakmayan nazımı birbirinden ayırt ediyor.

Şairi tanıtırken şöyle diyor “Asrının şairidir, şiirleri basılı olan bir şairdir, usta bir şairdir, Dimaşk’lî veya Mısırlı bir şairdir. Biyografinin sonunda şöyle diyor.“Kendisinin narin, iyi ve mükemmel şiirleri vardır. Şiirleri son derece mükemmeldir.

Nazım hakkında ise biyografisinin başında şu ibareyi kullanıyor: “yazardır.”biyografinin sonunda ise şöyle söyler.“Kendisinin yazdığı yazılar vardır fakat şair değildir.”Ara sıra her ikisini bir araya getirerek şöyle der.“Hem yazardır hem de şairdir.”

12. Biyografisini vereceği kişi şayet hattıyla temeyyüz etmiş ise onun hattını övüyor ve daima buna işaret ediyor. İbrahim el-Yâzicî’nin biyografisinde diyor ki: “O, hattının özeliği, çizdiği resimlerin güzelliği, kalemle yaptığı yontma ve tezyinlerle tercihe şayan olmuştur.”

Cemîl el-Azm’ın biyografisinde şunu söylüyor: “her türlü hattı güzel bir şekilde yazmıştır.” el-Burde’î’nin biyografisinde der ki: “Güzel bir hatla birlikte hızlı bir şekilde yazıyordu.” Muhammed Ğirrî’tin biyografisine demiştir ki: “Güzel bir hattı vardı. Hadis kitapların çoğunu yazmıştı.”

13. Biyografisini vereceği şahsın kitaplara ne kadar ihtimam gösterdiğini ve bu yolda ne kadar kitap topladığını belirtmeye özen gösteriyor. Ahmet Heyrî’nin biyografisinde diyor ki: “Kendi köyünde (Ravdetu hayrî) bir kütüphane inşa etmiştir. O kütüphanede yirmi yedi bin cilt kitap olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde o kütüphanede çok iyi el yazmalı sanat eserleri de bulunmaktadır. Ahmet Zekî Paşa’nın biyografisinde der ki: “ Yaklaşık on bin kitaplık bir kütüphane toplamış ve onu vakıf etmiştir.” Abdulkâdir el-Bağdâdî’nin biyografisinde der ki: “Değerli, mükemmel bir kütüphane toplamıştır.”

14. Biyografisi vereceği şahsın mali açıdan fakir mi yoksa zengin mi olduğunu zikrediyor. İbrahim el-Yazcî’nin biyografisinde diyor ki: “İdaresini kalemiyle temin ediyordu. Onurlu, kalbi zengin ve fakir bir şekilde yaşadı.

15. Biyografisini vereceği şahsın şemail’ini zikrediyor. Peygamberimiz’(sav)in şemail’ini şöyle anlatıyor: “ Kemal-i itidal üzere başı, elleri ve ayakları iri idi. Orta

boylu idi. Saçları düz idi. Esmer renkli ve yaratılış açısından mükemmel idi. Gözleri siyah ve yanakları kırmızıya çalarşekilde beyaz idi.” Hz Ömer’in biyografisini şöyle anlatıyor. “dişleri Fildişi gibi beyaz idi. Boyu insanlardan daha uzun idi. Sakalı gür idi. Saçları alnın her iki tarafına doğru kıvrık idi. Sakalını kınayla boyuyordu.”

16. Biyografisi vereceği şahsın sağlığına ve içtimai durumuna işaret ediyor. Eban b. U’smân’ın biyografisini verirken sağlığıyla ilgili şunu söyler: “Felçle birlikte birazda sağır olmuştu.” Samî ed-Dahman’ın biyografisinde şunu söylüyor: “Bir süre hasta oldu ve sonra hafızasını kaybetti. Vefat edene kadar Dımaşk’taki evine çekildi ve her şeyden elini çekti.” ez-Zeyâdî’nin içtimai hayatıyla ilgili şunu söylüyor: “Eşraf kesimden olup dil bilimiyle uğraşan biridir.” Muhammed imam el-A’bd’len ilgili şunu söylüyor: “Evlenmemiş.” Mu’az b. Cebel ile ilgili şunu söylüyor: “çocuk sahibi olmadan vefat etmiştir.”

17. Kitabı el-A’lâm’da Biyografisini verdiği şahsın, meşhur ve kitabın da Biyografisi verilen kişilerle olan yakınlık derecesini zikrediyor. Ara sıra Biyografisi verilen şahsın daha önce yaşadığını veya sonra yaşadığını belirtmek için: “ Daha önce biyografisi verilen.”veya “Biyografisini verdiği.” gibi ibareleri istimal ediyor: Muhammed Arif el-Munîr hakkında şunu söylüyor: “ O.daha önce biyografisi verilen (Muhammed Salih)’in kardeşi ve ikizidir. Her ikisi bir birine uyumlu bir şekilde yaşamadılar.” Şair Ebî eş-Şeys’in biyografisinde şu ibareyi kullanıyor: “ O De‘bel el-Huzâ’î’nin amcasının oğludur.”

Muasırların fotoğrafları bulunuyorsa onu aslına uygun bir şekilde kaydediyor. Ara sıra birden fazla fotoğrafı kaydediyor zira Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî ve Muhammed Abduh’un iki tane fotoğrafını kitabına almıştır. Melik Abdu’l-Azîz Âlu Su‘udun dört adet fotoğrafını kitabına almıştır.

Fotoğrafçılığın olmadığı bir dönemde yaşamış ise ressamaların tasvir ederek çizdikleri fotoğrafını sembolik bir şekilde kitabında kayda geçiriyor. Lîn, Edîb İshak, mevlâ İsmail, İbni Sina, Abdullah eş-Şerkâvî gibi birçok kişiyi kitabında görebilirsin.

18. Biyografisi vereceği şahsın el yazısını aslına uygun bir şekilde kitabında kaydediyor zira el yazmalı eserler değerli olduğu gibi onu yazan kişinin ebedi olarak yaşayan ruhunun ciğeri gibidir. Ziriklî, genellikle örnek olarak biyografisini verdiği şahsın bir el yazısını veriyor. Ara sıra iki veya Muhammed Abduh da olduğu gibi üç adet el yazısını veriyor.

19. Ziriklî ikamet ettiği yerlerde ve yapmış olduğu seferlerde gördüğü değerli, nefis ve nadir bulunan el yazmaları kitabında zikrediyor. Kitabında bununla ilgili çok sayıda örnekler vardır. Bu örneklerden bir tanesini İbni Kadî Şuhben'in biyografisini verirken zikretmiş ve şöyle demiştir: “ Kitaplarından bir tanesi de *el-İ'lam bi-Tarih'i el-İslâm* adlı eseridir. Bu kitabın beş cildini elde ettim. Bunun açıklaması kaynakların verildiği bölümde gelecektir.” Orada şu kitapla ilgili şunlar zikredilmiştir: “El yazısıyla yazılmıştır sekiz büyük cilt halindedir. Kendi hattıyla yazılmış olan üçüncü ve dördüncü ciltleri elde ettim. İkincisi cilt, altıncı cilt'in yarısı ve yedinci cilt kendi hattıyla açıklayıcı resimler yazılmıştır. İkinci cilt (301) yılından itibaren başlar ve yedinci cilt (808) da biter. Kitabında izlediği yöntem şu şekildedir, yıl içerisinde meydana gelen olayları sonra ölüm tarihlerini verir ve biyografileri harflerin tertibine göre zikreder.”

20. Ziriklî biyografisini verdiği şahsın basılmış eserlerine (ط), yazma eserlerine de (خ) harfi ile işaret etmiştir. Eğer kitap kayıp veya geleceği meçhul ise ortaya çıkmayana kadar onu bu her iki harfe ilhak etmiyor. Ara sıra yazma eserlerin numarasına, nerde bulunduğu ve müellifin kitabı ne zaman bitirdiğine işaret ediyor. Bazen de kitabın kaliteli mi veya kalitesiz mi olduğunu zikrederken ara sıra da müellifin kitaplarının olmasına rağmen onları zikretmemektedir.

21. Bazen İsimde benzer olan kitaplara işaret ediyor. Örneğin İbnu'l-Havranî'nin kitabı (*el-İrşâdâtü ila Emâkini ez-Ziyârât*) adlı kitabı hakkında şunu söylüyor: “ bu kitap, Mahmud b. Muhammed ez-Zevkârî'nin bu adlan telif ettiği kitap değil başka bir kitaptır.”

22. Şairlerin biyografisini verirken genellikle onların şiirlerini toplayan ve derleyen kişiye işaret ediyor.

23. Nadiren de olsa biyografisini vereceği şahsın Kitabını tahkik eden kişiyi zikrediyor. İbni Zencelet'in kitabı *Hucetu'l-Kirâât*'ının tahkiki konusunda şunu söylüyor: “ Bu kitabı Ustad Sa'îd el-Afgânî tahkik etmiştir.” ez-Zevzenî'nin kitabı (*hamâsetu ez-Zurefâ min eş'ari'l-Muheddîsin ve'l-Mukeddîmîn*)'in kitabının tahkiki konusunda diyor ki: “ Bu kitabı Muhammed Cebbâr el-Mu'îd Bağdat'ta tahkik etmiştir.”

24. Biyografisini vereceği şahsa nispet edilen kitaplarının kendisin olup olmadığı konusunu açığa kavuşturuyor. İbni Ardun'un byografisinde şunu söylüyor:

“*el-Lâiku fi el-Vesâik* kitabı ona nispet edilmiş fakat kitap onun değil kardeşi Ahmed’indir. Ahmed’in biyografisi *el-A’lâm*’da verilmiştir.” Muhammed b. Abdu’l-Kâdir el-Fâsî’nin biyografisinde şunu söylüyor: “*Zikru ba’di Meşahiri ehli Fâs fil-kadim* kitabı ona nispet edilmiştir. Fakat kitap onun değil kardeşi Abdurrahman’ındır.”

25. Ara sıra kitabın kaç ciltten oluştuğunu zikrediyor. el-Mâmekânî’nin biyografisinde diyorki:” Onun kitabı, *Zerâi’u el-Ehlâm fi-Şerhi Şerâi’i el-İslam* adlı kitabı iki büyük ciltten oluşmaktadır. Eş-Şerîf er-Radî’nin biyografisinde diyor ki: “Onun iki ciltten oluşan bir şiir divanı vardır.”

26. Biyografisini vereceği şahsın kitapları konusunda ara sıra kendi görüşünü bayan ediyor. İbni Hallikân’ın kitabı (*Vefeyâtu’l-A’yân*) kitabı hakkında şunu söylüyor: “O kitap biyografi konusunda en meşhur, kavrama ve mükemmellik açısından en iyi bir kitaptır.”

Tantavî Cevherî’nin Biyografisinde, (*el-Cevâhir fi Tefsîri’l-Kur’ân’i’l-Kerîm*) kitabı hakkında görüşünü beyan ederken şöyle diyor. “Bu kitabında özel bir yöntem kullanmıştır. Kitabın çoğu bölümlerinde tefsirin anlamından uzaklaşmıştır. Hikâyeleri, çağdaş sanatları ve hurafeleri aktarma konusunda sınırı aşmıştır. Çoğu risalelerden oluşan diğer kitaplarına da kocaman başlıklar oluşturmuş.

27. Biyografileri verirken çoğu kez çok faydaları ilimleri de arz ediyor. Hasan b. Ali’nin biyografisini verirken İmamiyye mezhebini de anlatıyor “Hasan b. Ali on iki imamın ikincisidir” dedikten sonra dipnotta şunu söylüyor.

“el-İmamiyye, Müslümanlardan bir firkadır. Hz. Peygamber’den sonra Hz. Ali’nin imam olduğunu söylüyorlar. O Hz. Ali’nin çocuklarının bir birlerinden miras olarak aldıkları bir mezheptir. Onlar imamların on iki olduğu konusunda müttefiktirler. Onlar beklenen Mehdi ile son bulacaklardır. İsimlerinde ihtilaf vardır. Fakat meşhur olan görüşe göre onlar; 1- Hz Ali 2- Hasan 3- Hüseyin 4- Zeynel Abidin 5- el-Bakır 6- es-Sadık 7- el-Kazım 8- er-Ridâ 9- el-Cavvâd 10- el-Hadî 11-el-Askerî 12- el-Mehdî’dir.”

Hamza b. Ali’nin biyografisini verirken iki tane dipnotta Durziliğin ne olduğunu detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Vasıl b. Atâ’nın biyografisinde Mutezile mezhebini detaylı bir şekilde ele almış ve anlatmıştır. Buna benzer diğer mezheplere de değinmiştir.

28. Herhangi bir şeyi naklettiğinde onu kapsamlı bir şekilde inceliyor ve herhangi bir meselede yanıldığı ayan beyan bir şekilde ortaya çıkarsa kendi görüşünden dönüyor.

29. Benzer olan isimlere işaret ederek onları bir birinden ayırt ediyor ve biyografisi verilen şahıs hakkında herhangi bir eser yazılmışsa o eserleri zikrediyor.

30. Biyografiyi verdikten sonra o konuda yazılmış olan kaynak eserleri zikrederek kişiyi o asıl kaynaklara havale ediyor. Bunun örneğini İbn el-Kayyim, İbn Uyeyne, Hamza b. Ali, el-Kindi ve benzeri âlimlerde görüyoruz. Ara sıra kaynakları çok uzatıyor. Ara sıra biyografide zikretmediği şeyleri dipnotta detaylı bir şekilde anlatıyor.

31. Ziriklî dipnotta kaynakları zikrederken çoğu kez kaynakların isimlerini kısaltarak zikreder. Bunlardan bazıları şunlardır. *Tâcu'l-Arus* yerine (et-Tac), *Şezerâtu'z-Zeheb* yerine (Şezerat veya eş-Şezerat), *Vefevâtu'l-Vefevât* yerine (el-Fevât), *Hediyetu'l-Arifin* yerine (Hediyye), *Mesadiru'd-Dirase el-Edebiyye* yerine (ed-Dirase). Ara sıra kaynak yerine müellifin ismini zikreder. Bunlardan bazıları şunlardır. *Tarihu el-Edebi'l Arabî* yerine (Brock), *Vefeyatu el-A'yan* yerine (İbni Hallikân), *Tabakâtu Fuhulu'ş-Şua'ra* yerine (el-Cumahî), *Mu'cemu el-Metbu'atu el-Arebiyye* yerine (Serkîs) ve *el-Î'lâm bi-Tarihi el-İslam* yerine (İbni Kadî Şuhbete) kısaltmalarını zikreder.

32. Ziriklî, şair ve edebiyatçıdır. Bilginin insanlara ulaştırılmasında edebiyat en iyi bir araçtır. Belîğ kişi dilini istediği şekilde kullanabilir. Sen, yapılan çok araştırmalar görürsün ki bilgiyi toplamış akılda yer edinmiş fakat faydasız olduğu için yeteri kadar fayda vermemiştir. Ziriklî araştırmacıyı canlı tutuyor onu büyülüyor okumak için ona kuvvet veriyor.¹¹⁶

2.1.7.3. el-A'lâm'ın Diğer Yönleri

Mahmut Muhammed, el-A'lâm'ın olumlu yönleri hakkında şöyle diyor “el-A'lâm biyografi konusunda yazılmış iyi bir eserdir. Hatta bu asırda erkek ve kadınların biyografisi konusunda yazarların yazmış olduğu kitapların en iyisidir”. Ziriklî eserinde şahısların biyografisini verirken şu kuralı tercih etmiştir. Biyografisi verilen şahsın anmaya değer eserlerinin olması, halife, kadılar, otorite sahibi olanlar, yüksek mevki

¹¹⁶ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 90.

sahibi olanlar, -vezirlik ve kadılar gibi- mezhep sahipleri, bir sanata temayüz eden, medeniyet konusunda kendisini hatırlatan bir eserin olması, şiirleri olması, isminin tekrarlandığı bir konum da bulunması, çok hikâye anlatan biri olması, toplum arasında asil bir aileden gelmesi veya örnek teşkil eden biri olmasıdır.

Bu kitabın takdire şayan yönleri çok fazladır. Hepsinin farkında olmasam da onlardan bazılarını burada zikredeceğim.

1. Biyografi tashihinde son derece titiz davranmıştır. Biyografisi verilecek şahsın en önemli çehresini orada kullanmıştır.

2. İsminde, doğumunda, vefatında, kendisine nispet edilen kitaplardaki ihtilafları zikretmiştir. Bununla beraber kesin bir karara varmışsa veya bir tercihte bulunmuşsa onu da zikretmiştir.

3. Bazı biyografi kitaplarda bulunan yanlışları, dil bilgisi hatalarını ve içinde bulunan çarpıtmaları ayıklıyor.

4. Kitapların basıldığı matbaa sağlam ve güven tesis etmiş ise Biyografinin güvenilirliği konusunda basılmış eserlere başvurmuştur

5. Yaşayan ilim ehlinde ve biyografisi verilen şahsın mezhebine nispet edilen kişilerin kaynaklarından faydalanmıştır.

6. Faydalı bazı bilgileri zikretmiştir.

7. Adaletli davranmış, bir tarafa meyilememiş ve özel bir görüşü korunmuş temiz bir elbise gibi yalandan uzak bir şekilde zikretmiştir. Bunu da çoğu kez muasır fikir sahibi, edebiyatçı ve siyasetçilerinin biyografisinde görürsün.

8. Biyografiyi verdikten sonra zeki bir şekilde kişiyi asıl kaynaklara yönlendirir.

9. Gezilerinde ve seyahatlerinde görmüş olduğu değerli el yazmaları ve nadir görünen el yazmaları zikretmiştir. Aynı şekilde arkadaşlarının onu bilgilendirdiği el yazmaları zikretmiştir. Onun arkadaşlarından olan ve Dımaşk'te yaşamış olan Seyyid Ahmet Ubeyd onların önden gelenlerindedir. Dip notlarda çoğu kez ona işaret etmiştir.

10. İster Klasik ister Modern olan Âlimlerin, el yazmalarını tasdik etmiştir. Bu da o müelliflerin el yazması olduğu söylenen el yazmalarının pekiştirilmesinde fayda sağlamıştır. Senin elinde olan el yazmaların, müellifinin el yazması olduğu söylenen el yazmalarla benzerliği senin için doğruyu ve yanlış ortaya koyar. Buna bağlantılı olarak halifelerin, hükümdarların, kabile reislerin, vezirlerin

mührünü, muasır âlimlerin fotoğraflarını ve onlara yakın olup da kendilerine fotoğraf sanatının ulaştığı kimselerin fotoğraflarını aslına uygun bir şekilde belirtmiştir.¹¹⁷

2.1.7.4. el- A‘lâm’ın Bazı Eksiklikleri

Müellif Ziriklî bütün çabasını biyografileri ve onları tashih etme konusunda sarf etmiştir. Ne var ki herhangi bir çalışma gibi onun bu çalışması da bazı kusur ve hatalardan uzak değildir. Onun bu değerli çalışması kusur ve hatalarıyla karşılaştırılrsa sanki hiç yokmuş gibidir. Kitaptaki bu kusur ve hatalar şu şekilde özetlenmiştir.

1. Kadim ve muasır bazı edebiyatçıların biyografisini vermemiştir. Kadim âlimlerden “*Ahkâmu’l-Cedel ve’l-Munazara*” kitabın sahibi Ahmet b. Hibetullah el-Hemedânî, “*et-Takrîb* kitabının” sahibi Kasım b. Muhammed Ali eş-Şaşî, Şair İbnî Zureyek el-Bağdadî, Ebubekir Muhammed b. ed-Davudî ve İbnî el-Mekvi bunlardan bazılarıdır.

Muasır âlimlerden Muhammed Ğanimî Hilal, İbrahim Hamruş ve “Hattat” Muhammed eş-Şerif bunlardan bazılarıdır.

2. Bazı meşhur âlimlerin biyografisini verirken küçük düşürücü kısa bir şekilde onu zikretmiştir. Örneğin “el-Makâmât kitabın” sahibi olan el-Harîrî gibi.

3. Peygamberlerden Hz. Muhammed (s.a.v), şu‘ayb, Eyyüb, Hüd, İsmâil ve Salih peygamber dışında Kuran’ı kerim’de ismi geçen diğer peygamberlerin biyografisini vermemiştir.

4. Müsteşriklerin ve Padişahların biyografisini verdiği halde Osmanlı devleti padişahlarının biyografisini kaleme almamıştır.

5. Bilinmeyen bazı şahısların veya biyografisi verilmeye layık olmayan bazı şahısların biyografisini vermiştir. Bunlardan kitabında çok kişiyi zikretmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır. Muhammed Hadî 7/122, el-Huseynî 7/129, el-Hallâk 7/156, el-Kuşemyirî 7/312, Mehdi el-Kâzimî 7/312 ve en-Nurî 7/313.

el-A‘lam kitabında buluna bazı kusurlar çekemezsizlikten ve kıskaçlıktan meydana gelen nazar için bir (Rukye) nüshadır. Kitabın takdire şayan yönleri çok fazladır. Bazı kusurların bulunması kitaba zarar vermez.¹¹⁸

¹¹⁷ et-Tenâhî, *el-Mûcez fi merâci*’, 82-87.

¹¹⁸ Ahmed el-‘Alâvine, *Zeylü’l-A‘lâm: Kâmûsu terâcim li-eşheri’r-ricâl ve’n-nisâ mine’l-‘Arabi’l-mübta’ribîn ve’l-müsteşrikîn* (Cidde: Dâru’l-Menâre, 1988), 13.

2.1.7.5. el-A‘lâm Üzerine Yapılmış Çalışmalar

1. “*Mu‘cemu’l A‘lâm*” Bessâm Abdul Vehhab el-Câbî. Müellif bu kitabında el-A‘lâm’ı ciddi bir şekilde kısaltmıştır. Öyle ki biyografisi verilen şahsın sadece doğumunu, vefatını, yaptığı işi ve ara sırada nereye mensup olduğunu zikretmiştir. Kitaba, hicretin birinci yılından 1401 yılına kadar hicri ve miladi takvimi karşılaştırmak için bir çizelge ilhak etmiştir. Kitap bin sayfa olarak 1407 yılında Dâru’l-Cefân el-Câbî tarafından yayınlanmıştır.

2. “*Tertîbu’l E‘lâm A‘lâ el-A‘vâm*” Üstat Züheyr Zaza bu kitabı düzenlemiş/tertip etmiş ve kitaba not düşmüştür. Müellif bu kitabında *el-A‘lâm*’ı “*Mu‘cemu’l-A‘lâm*”dan daha çok kısaltmıştır. Biyografileri ölüm tarihlerine göre tertip etmiştir. Ara sıra bazı faydalı bilgileri de zikrediyor. Kim ki belli bir asırdaki kişilerin biyografileri hakkında malumat sahibi olmak istiyorsa bu kitap onlar için çok iyi bir kaynaktır. Ara sıra kitap da bulunan bazı vehmi konulara da değiniyor. Bu kitap iki cilt halinde Beyrut’ta Dâru el-A‘rkam da basılmıştır.

3. “*Tetimmetu’l-A‘lâm li’z-Zirikli*” Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf tarafından telif edilmiştir. Bu kitabı el-A‘lâm’a ek şeklinde yazmıştır. Müellif bu kitabında hicri 1397 ile 1415 yılları arasında vefat eden kişilerin biyografilerini vermiştir. Kitap Beyrutta Dâru ibn Hazm’da basılmıştır.¹¹⁹

4. “*Zeylu’l-A‘lâm*” Ahmed Alâvene tarafından kaleme alınmıştır. Bu kitap el-A‘lâm’a zeyl (ek) yapılmıştır. Cidde’de, Dâru’l-Menâr tarafından basılmıştır. Müellif bazı düzeltmeleri de el-A‘lâm’a katmıştır. Aynı şekilde kitaptan sakıt olan bazı tutarsızlıkları da kitaba ilhak etmiştir.¹²⁰

5. “*İtmâmu’l-A‘lâm (Zeyl li-kitabi’l-A‘lâm)*” Muhammed Riyad el-Mâlih ed-Dımaşkî ve üstat Nezzar Abâze tarafından kaleme alınmıştır. Kitap bir cilt halinde Beyrut’ta, Dâru Sâdir tarafından basılmıştır. Bu kitap bundan önce zikrettiğimiz üç kitaba nispeten vasat sayılır. Zira kitapta fazla biyografi olmadığı gibi uzun anlatımlı biyografileri kapsamamaktadır.

6. “*Fevâtu’l A‘lâm me‘e el-İstedrâkât ve’l-İshâm fî itmâm el-A‘lâm*” edebiyatçı Abdulaziz Ahmet er-Rifâ‘î telif etmiştir. Kitap bir cilt olarak Riyad’da, Dâru er-Rifâ‘î tarafından basılmıştır.¹²¹

¹¹⁹ bk. Ramazan Yûsuf, *Tetimmetu’l-A‘lâm li’z-Zirikli* Mukaddime.

¹²⁰ bk. el-‘Alâvine, *Zeylü’l-A‘lâm* muhtevasına.

¹²¹ bk. Abdulazîz er-Rifâ‘î, *Fevâtu’l-A‘lâm* (Daru er-Rifâ‘î, 2000).

Bu altı kitap “*el-A‘lâm*” hakkında yazılmıştır. Bunlardan üç tanesi birbirini tamamlayan zeyillerdir.¹²²

2.1.7.6. *el-A‘lâm* Hakkında Âlimlerin Sözleri

1. “Muhteşem ve muazzam olan *el-A‘lâm* kitabı geçen geçmiş asırların kendisiyle iftihar ettiği on kitaptan biridir.”¹²³

2. “Şayet bana hicri on dördüncü yüzyılda Arap dünyasında basılan muazzam kitap hangisidir diye sorulsa tereddütsüz *el-A‘lâm* kitabıdır derim.”¹²⁴

3. “Zirikî’nin kitabı *el-A‘lâm*’da yapmış olduğu çalışma alışılmamış bir çalışmadır. Bu konuda icra ettiği çalışmada hiç kimsenin onun gibi çalışmaya gücü yetmez. Selefî Salih’inin biyografisini verirken istimal ettiği yöntem muasır âlimleri razı etmemiştir. Zira onlar tamahkâr oldukları için bu konuda daha mükemmel ve övgüye layık bir çalışma isterler.”¹²⁵

4. Gerçek şudur ki: “*el-A‘lâm* zapt ve fayda açısından çok titiz bir çalışmadır. Gerçekten o kendisiyle faydalanılan bir illimdir. Allah onu terazisine koysun.”¹²⁶

5. *el-A‘lâm* kendi alanında telif edilmiş mükemmel bir eserdir hatta yazarların bu asırda erkek ve kadınların biyografileri hakkında telif ettikleri kitapların en mükemmelidir. İlim talebesinin kütüphanesinde bu kitabın bulunmaması ona yakışır bir şey değildir.¹²⁷

6. Zirikî’nin *el-A‘lâm* kitabı, son zamanlarda telif edilen kitaplar arasında en nefesidir ve kadim âlimlere karşı kendisiyle iftihar ettiğimiz eserlerden bir eserdir. Zira önemli ilimleri bir araya getirme konusunda ihlâslı bir şekilde çok çaba sarf etmiştir. Bu konuda çalışmasını altmış yıldan daha fazla bir zamana yaymıştır ve yaklaşık on beş bin kişinin biyografisini vermiştir.¹²⁸

¹²² er-Reşîd, *el-İ‘lâm bi-taşhîhi kitâbi ‘l-A‘lâm*, 17, 18.

¹²³ ‘Alî eṭ-Ṭaṭṭavî, *Zikriyât* (Cidde: Dârü’l-Menâre, 1985), 1: 25.

¹²⁴ er-Rifâ‘î, *Fevâtu ‘l-A‘lâm*, 9.

¹²⁵ el-‘Alâvine, *Zeylû ‘l-A‘lâm*, 102.

¹²⁶ el-‘Alâvine, *Zeylû ‘l-A‘lâm*, 102.

¹²⁷ et-Tenâhî, *el-Mûcez fî merâci‘*, 83, 84.

¹²⁸ el-‘Alâvine, *Zeylû ‘l-A‘lâm*, 5.

2.2. ZİRİKLİ'NİN YAZMA VEYA BİLİNMEYEN ESERLERİ

Ziriklî, 1921'de Amman'da iken mahtût eserlerine, arada sırada daha tamamlamamış veya daha yazmaya başlayamadığı eserlerine işaret etmiştir. Bu eserleri şunlardır:

1. *Edebu'l-Budât; Şi'ruhum, lügatuhum, Şua'râuhum ve Ebhâsun teta'legu bi-mezâhbihim fi'ş-şi'r*. Bu kitap yaklaşık yüz sayfadır.

2. *Hikmetu'ş-Şi'r ve Sihru'l-Beyân*. Ziriklî bu eserinde manzum şiirlerden ve düz yazıların bazı seçmeler sunuyor.

3. *Durusu'l-İnşâi*. Çocukların medresedeki eğitimi için yazılmış üç ciltlik bir eserdir.

4. *Şu'râu'l-'Arab fi'l-Karni'r-Râbi' 'Aşer*. Bu eser 400 sahife civarındadır.

5. *es-seyyibu'l-Minsâl fi mâ câe 'ala vizâni Ef'ale mine'l-Emsâl*. 300 yüz sahife civarında bir eserdir.

6. *et-Tâîf, târihuhâ, âsâruhâ, kurâhâ, vasfuhâ ve eşheru ricâlihâ*. 100 sahife civarındadır.

7. *Fi'l-bâdiye*. Bu eser, 'Acemân bedevilerinin adetlerini, ahlakını, atasözlerini ve garip yönlerini kapsar.

8. *el-Kavâ'idu el-'Arabiyye*. Ecnebi okullarda okuyan gençlere Arap dili kaidelerini kolay bir şekilde öğrenmeleri için yazılmış küçük bir cüz'dür.

9. *el-Melik Hüseyin, Nesebuhu, Tercemetuhu, Ahlâkuhu, 'Âdâtuhu ve Muçmelu tarihi hayâtihî*. Eser 100 sahife civarındadır. Gözlemlerine ve araştırmalarına dayanarak bu eserini yazmıştır.

10. *el-Emsâl*. Amet İbrahim el-'Alâvene 58 Emsâl'ı *Biblûğrafiya- Suverun ve vesâik ve Ba'du mâ lem yünşer min kutubihî* adlı kitabında neşretmiştir.

11. *'Âmân fi 'Ammân*. Kitabın ikinci cildinin bir kısmı ortada değildir. Ahmed İbrahim el-'Alâvene bu kitaptan birinci faslı, *Biblûğrafiya- Suverun ve vesâik ve Ba'du mâ lem yünşer min kutubihî* adlı kitabında neşretmiştir.

12. *Şafha meçhûle min târihi Sûriyye fi'l-'ahdi'l-Fayşalî*.

13. *Mu'cemu mâ leyse fi'l me'cim*.

14. *el-Melik Su'ûd b. 'Abdu'l- 'Azîz.*

15. *Vefâ'ü'l- 'Arab.* İlk defa 1914'te Beyrut'ta olmak üzere birkaç defa sahnelenen tiyatro eseridir.

16. *Mecmû'a muhtâre kebîre fi'l-edeb ve't-târîh.*

Bunlar dışında yazdığı bazı makaleleri de vardır.

2.3. ZİRİKLÎ HAKKINDA YAPILAN ÖZEL ÇALIŞMALAR

1. Câmi'atu'r-Riyâd: *Fihrisu mektebeti Hayriddîn ez-Ziriklî*, Riyâd (1401/1981)

2. Şâhîn, 'İzzet b. 'Abdurrahman : *Hayruddîn ez-Ziriklî ve târîhuhu li 'ahdi'l-Melik 'Abdulazîz:* (1319-1379 / 1902-1953) Doktora tezi.

3. Ahmet el'Alâvine: *Hayruddîn ez-Ziriklî, el-muerrih el-edîb eş-şâ'ir şâhibu kitâbi'l-A'lâm*, Dâru'l-kalem, Dimaşk (1423/2002).

4. Ahmet el'Alâvine: *Biblûgrâfyâ, şuverun ve vesâik ve ba'du mâ lem yunşer min kutubihi*, Mektebetu ve merkezu Fehd b. Muhammed b. Nâyif ed-Debûsi li-turâsi'l-Edebî, Kuveyt ve Dâru'l-beşâiri'l-İslamîyye, Beyrut, (1435/ 2014).

5. Ahmet el'Alâvine: *Dirâse ve tevsîk*, Dâru'l-Melik 'Abdul'aziz, Riyâd, (1433/2012).

6. 'Anânî, Muhammed, *Haftetu tekrîmi şa'ir Suriye el-Kebîr Hayruddîn ez-Ziriklî*, el-Matbaatu es-Selefiyye, Mekke.

7. Kenbus, Ekrem Cemîl, *Hayruddîn ez-Ziriklî şâ'iru'l-vatan*, Vizâretu's-sekâfe, Dimaşk, 2011.

8. Ebu'l-Vefâ, Muhammed Ahmet, *Hayruddîn ez-Ziriklî, hayâtuhu ve şî'ruhu*, yüksek lisans tezi, Ezher Üniversitesi, Arap dili ve belağatı fakültesi, Danışman, 'Abdu's-Selâm, Ebu'n-Necâ Serhân.

2.4. ARAP ŞİİRİNİN GELİŞİM EVRELERİ

Ziriklî'nin şairliğine geçmeden önce Arap şiirinin gelişim evreleri hakkında kısaca bilgi vermenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

Arap edebiyat tarihi incelendiğinde, Araplar yazıyla muhatap olmadan önce edebi eser olarak şiir ile karşılaşmışlardır. Araplar kadar şiiri enkin kullanan başka bir

topluma rastlamak neredeyse imkânsızdır. Arap toplumunda, şiire teşvik eden pek çok neden bulunmakla beraber her yıl haram aylarda âdete bir edebi kongre şeklinde düzenlenen panayrlar, kabilelerin şiiri birbirlerine karşı bir silah olarak kullanmaları, şiirin bir kazanç aracı olması bu nedenlerin başında gelmektedir.¹²⁹

Şiir, tabiatın güzelliğini tasvir eden “el-Edebu’r-Refi’a” sanatından biridir. Tabiatın güzelliğini kelime ve mana ile bize aktarır. Bundan dolayı şiir ile musiki esas itibariyle birdir. Şiir alanında çalışan âlimler kafiyeli ve vezinli sözlere şiir demişlerdir. Şiirin teğannî-musikî ile başladığı hatta musikinin kardeşi olduğu söylenir. Şiir, vezini belirtilen bir uyumla söyleniyordu. Sesi hoş olmayan şairlerin yanlarında bulundurdıkları ravilerin şiir inşad etmeleri bize bunu kanıtlamaktadır.¹³⁰

Klasik şiirin günümüzdeki şiirden farklı olduğu bilinmektedir. Klasik şiiri yeni şiirden ayıran en önemli unsur vezin ve kafiyeli oluşudur. Beyit başlangıç ve sonuçtan ibarettir. Vezin ve kafiye taşımayan söz eski şiir değil hitabet ve fasih konuşma anlamına gelir. Sonra şairlerin kafiye ve vezinler çıkarmalarına kaynak kitaplar ortaya çıktı. Akabinde de şiirleri tasnif ve konulara ayıracak türden kitaplar yayınlandı. Tarihçiler, şiiri, zevk almak ve duygularını ya da bilgeliğini iletmek ya da herhangi bir değer amaçlamakla meşgul olarak değerlendirmişlerdir. Şiir, Araplar arasında popüler bir kaynak olarak ahlak ve sevgiyi teşkil etmektedir. Şiir, tüm uygarlıklarda en kadim edebi eser kabul edilir.¹³¹

Arap şiir tarihi yaklaşık olarak iki bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Arap şiiri, günümüze gelene kadar pek çok değişimlere uğramış ve Arap edebiyat tarihçileri tarafından tarihi dönemleri bakımından incelenmiştir. Dönemlere ayırma hususunda farklı siyasi ve dini gelişmeler rol oynamıştır.

2.4.1. Câhiliye Dönemi

Cahiliye dönemi, Miladi 5.yüzyılda başlamış, İslâm’ın başlangıcına veya 622 hicret yılına kadar etmiştir. Bu dönemde şiir, en etkili edebi tür konumundaydı. Bu dönemde, şiir söylemek herhangi bir zümreye has olmayıp, her kesim tarafından

¹²⁹ İbn Fâris Ahmed Ebu’l-Huseyn, *as-Sâhibî* (Kahire, t.y.), 467.

¹³⁰ İsmail Durmuş, “Şiir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 153.

¹³¹ Durmuş, “Şiir”, 39: 153.

söylenirdi. Şiire karşı olan bu düşkünlük yaratılıştan gelmekle birlikte yaşanan ortamın etkisi neden olmuştur.¹³²

Cahiliye şiiri, beyitlerden oluşuyor. Her beyit yapı itibarıyla başı sonundan bağımsız olup mâna bağlamında birleşmektedir. Her beyit iki kısımdan hareketle birincisine baş ikincisine son denilmektedir. Kaside'nin beyitleri kafiyeye adı verilen bir harfle sona erer. Gösterinin performansı ile belirlenen belli bir müziğe sahiptir. Şiir bu dönem de taklidi veya klasiki şiir olarak bilinirdi. Cahiliye Arap şiiri umumiyetle inşadına neden olan bir vakanın öyküsüyle birlikte nakledilmiştir. Bu şiir türünde başta medih ile tasvir olmak üzere fahr, gazal, risâ ve hikemiyat gibi temalar işlenmiştir.¹³³

‘İyârü’ş-şîr sahibi Ebü'l-Hasan İbn Tabâtabâ el-Alevî'ye göre, nitelikli şiir üretmek şairdeki doğal kabiliyet ve edebi zevkle olur aksi takdirde şiir bir işe yaramaz. Şiir ruhun tercümanı, gizli kalmış gerçeklerin ortaya çıkmasıdır. Araplar, insan ruhuna tesir eden söz ve duyguyu şiirden saymışlardır. Mübalağa şiirin vazgeçilmez ögesi sayılmıştır. “*En tatlı şiir en yalan olanıdır.*” darbimesel bu görüşü teyit etmektedir. Bu dönemde öne çıkan meşhur Muallaka şairlerinden bazıları şunlardır. İmru’u’l-Kays (ö.545), Lebîd b. Ebî Rebî (ö.660-661), Zuheyr b. Ebî Sulmâ (ö.609), en-Nâbiğa ez-Zubyânî (ö. 604), Amr b. Kulsûm (ö.584), Antara b. Şeddâd (ö.600), el-Harîs b. Hillize, el-A‘şâ’dır. (ö.570)¹³⁴

2.4.2. İslam Dönemi

İlk İslam dönemi, 610 yılında İslam'ın ortaya çıkmasıyla başlayıp, 661 de Emevî Devleti'nin kuruluş yılına kadar devam eden dönemdir. Kur'an-Kerim bu döneme damgasını vurmuştur. Bu dönemde şiirlerin konu ve biçimlerinde bazı değişiklikler olmuştur. Bu dönemde pek çok Arap Edebiyat tarihçisi şiirin üslup bakımından zayıfladığını, içerik bakımından fakirleştiğini ileri sürmüşlerdir.¹³⁵ Bu görüşe karşı çıkanların başında yer alan çağdaş Arap edebiyat tarihçilerinden Şevki Dayf: “Müslümanlar bu dönemde şiirden uzaklaşmamış, aksine iç ve dış savaşlar nedeniyle çok miktarda şiir söylediklerini, bu sebeple şiirin parlak bir aşamaya girdiğini

¹³² Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* (Kahire: Dâru'l-Hilâl, t.y.), 1: 24-27; Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi-I* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996), 64.

¹³³ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973), 68.

¹³⁴ Mustafa Çınar, “Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 27 (2006): 206.

¹³⁵ Muhammed Sa'd Feşvân, *ed-Dîn ve'l-ahlâk fi's-Şîri'n-Nazrati'l-İslâmiyye ve'r-Ru'ye* (Kahire, 1985), 103.

açıklamaktadır.¹³⁶ Hanna el-Fâhûri ise, şiirin bir miktar gerilediğini söylemekle birlikte, bu gerilemenin göreceli olduğunu savunmuştur. Ona göre bu dönem de hem islam karşısında hem de yanında duran pek çok şair bulunmaktadır.¹³⁷ Bu iki görüş arasında ortasında bulunanlara göre ise, bu dönem de şiir, üslup açısından köklü değişikliklere uğramamış, fakat içerik bakımından İslam'ın ilkelerini savunmak ve Hz. Peygamber olmak üzere diğer önde gelen şahsiyetleri övmek gibi temaları çeşitlenmiştir.¹³⁸

Hız. Muhammed (s.a.v)'in getirmiş olduğu İslam davetiyle Arap şiir tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. İslamiyet, İnsanları isyana sevk eden bir nitelik taşımadığı sürece şiiri menetmemiştir. Hız. Muhammed (s.a.v); “*Mümin kılıcı ve diliyle cihad eder*” diğer bir sözünde “*Şüphesiz ki bazı şiirler hikmet ifadeleridir*” mübarek ifadeleriyle şiiri bir cihad silahı olarak görmüş ve şiirin faydalı olanlarını tavsiye etmiştir.¹³⁹

İslam'a ve Müslümanlara sataşan müşrik şairlere karşı Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik, Abdullah b. Revâha gibi Müslüman şairler onlara cevap vererek islam dinini ve peygamber (s.a.v)'i savunmuşlardır. Kullanılan dil garip ve belirsiz sembollerden uzakta açık, kolay ve yumuşak görülmektedir. Hem cahiliye döneminde hem de islam döneminde şiir söyleyen Ka'b b. Zühre gibi şairlere “Muhadremûn” adı verilmiştir.¹⁴⁰

2.4.3. Emevi Dönemi

Emevî Devleti'nin 661'de kurulmasıyla başlayan, 750 yılında yıkılışına kadar devam eden dönemdir. Bu dönemde şiirin biçimsel yapısı cahiliye ve İslam'ın başlangıç şiirinin vezin ve kafiye formunu korumakta olup temaları ve içeriği bakımından Cahiliye şiirine benzemiştir.¹⁴¹

Emeviler döneminde şiirin temaları genişledi, yöntemleri gelişti, anlamları ve sözleri nazik hale geldi. Şiir bu dönemde politik, dini ve kültürel alandaki gelişmelerle katkıda bulundu. Bu dönemde siyasi ve mezhepsel farklılıklar ortaya çıktı. Şairler bu

¹³⁶ Mehmet Yalar, “Arap Şiiri”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler, İSAM yayınları İlmî Araştırmalar dizisi (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 325-327.

¹³⁷ Hannâ el-Fâhûri, *el-Câmi' fî târihi'l-edebi'l-'Arabî* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1986), 386.

¹³⁸ Carlo Nallino, *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabiyye mine'l-Câhiliyye hattâ 'asri Benî Umeyye*, 3. Bs (Kahire: Dâru'l-maarif, 1970), 103.

¹³⁹ Abdülkâhir el-Cürçânî, *Delâ'ilü'l-i'câz* (Dımaşk, 1987), 79.

¹⁴⁰ Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin el-İsfahânî, *Kitâbü'l-Eğâni*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî (Kahire, 1963), 17: 82.

¹⁴¹ Abdulhamîd Bû Zuveyne, *Nażariyyetu'l-edebe fî dav'i'l-İslâm* (Amman, 1990), 1: 28.

çekişmelerin içine dalarak her şair kendi bulunduğu cemaatini savunup insanları o cemaat etrafında toplamaya çalışıyordu.¹⁴²

Şiir konuları bu dönemde oldukça genişlemiş ve artmıştır. Bununla birlikte üslûp, biçim ve yöntem itibariyle eski kaside geleneği sürmüştür. Şairler bu dönemde birçok konuda yaşam koşullarına dayanan yenilikler getirdiler. Bazıları ise hâlâ cahiliye ve İslam'ın etkisindeydi. Methiyelerle kazanç sağlama akımı bu dönemde yayılmıştır. En büyük şairleri Cerîr, Ferezdak ve Ahtal'dir.¹⁴³

2.4.4. Abbasi Dönemi

Abbâsiler dönemi genel hatlarıyla üç aşamada ele alınır. Birinci devre Abbâsi devletinin 750'de kurulmasından, Büveyhîler'in Bağdat'ı zaptına (8-10.) kadar olan süredir.¹⁴⁴ İkinci devre Abbâsiler egemenliğindeki bölgede küçük devletlerin kurulduğu dönemdir(10-13.),¹⁴⁵ üçüncüsü ise, Abbâsi Devleti'nin Hülâgû tarafından yıkılmasına (13-16. asırlar) kadar olan devredir. Bu devrede Selçuklular ve Moğollar hâkimiyet kurduğundan Arap şiiri de zayıfladı.¹⁴⁶

Abbâsiler dönemi, Arap edebiyatında altın çağ olarak nitelendirilmiştir. Yeni bir medeniyetin oluşmasıyla milletler ve halklar birbirine karışmasıyla tercüme hareketleri başlamış ve dönem edebiyatı milletlerin düşünce sisteminden etkilenmiştir. Abbâsi halife ve valiler şairlere cömertçe ihsanlarda bulunmuş onlara saray kapılarını açtıklarından dolayı şairler yüklü câizeler elde etmişlerdir.

Bu dönemdeki şiirlerde Arap dışı unsurlar bulunduğu sebebiyle şairlerine muhdes ve müvelled denmiştir.¹⁴⁷

Abbâsiler devrinde şiirde yapı ve içerik bakımından birtakım değişiklikler meydana çıkmış, kasidelerde kısalma olurken özellikle gazal, hiciv, zühdiyyât ve hikemiyât gibi şiirlerde kıtalar hâkim olmuştur. Cahiliye döneminden itibaren hep aynı temaların işlendiği kasideye yenilikler getirilmiştir. Önceki dönemler de olduğu gibi bu dönemde de şairlerin en çok ilgilendiği konu medihtir. Bu dönemde zühd,

¹⁴² Yalar, "Arap Şiiri", 325-327.

¹⁴³ Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 1: 248-255.

¹⁴⁴ Ahmed Hasan Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Beyrut, 2001), 7, 8.

¹⁴⁵ Yalar, "Arap Şiiri", 320.

¹⁴⁶ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi târihi'l-edebi'l-'Arabî*, 1024.

¹⁴⁷ Emîl Bedî' Yakûb - Mîşal 'Asî, *el-Mu'cemu'l-mufaşşal fi'l-luğa ve'l-edeb* (Beyrut, 1987), 2: 638, 639.

tabiat ve cinsellik gibi temalar işlenmiştir. Mütenebbî, Ebû Firâs el-Hamdânî (ö. 968), Ebu'l-'Alâ el-Ma'arri (ö. 1057), Ebû Nüvâs (ö. 198/813), İbnu'r-Rûmî (ö. 896), İbn Farız (ö. 632) gibi şairler bu dönemin en meşhur şairleridir.¹⁴⁸

2.4.5. Endülüs Dönemi

Bugünkü İspanya ve Portekiz olarak bilinen Endülüs devleti, Emevî Devleti'nin yıkılmasından sonra 756 (h.139)'dan 1031 (h.422)'ye kadar iki yüz yetmiş beş sene egemenliğini sürdürmüştür. Araplar Asya'da rastlamadıkları şeyleri Endülüs'te görmüşlerdir. Sürekli yağan yağmurlar, bereketli ovalar ve her çeşit bitkinin yetiştiği dağların etkisiyle selim zevke sahip olan Endülüslüler, şiirin lafızlarını süslü ve ince bir kalıba sokmuşlardır.¹⁴⁹

Bu ince ruhlu insanlar, şiirlerinde kısa ve hafif bahirleri kullanmayı tercih etmişlerdir. İncelik her aruz vezniyle ifade edilmediği için *muvaşşah*¹⁵⁰ denilen şiir türünü ortaya koymuşlardır. Endülüslü şairleri, duygu ve düşüncelerini en iyi ve en süslü üsluplarla dile getirmişlerdir. Batının tabiat manzaralarını tasvir üslubuna yakın tasvir kullanmaktadırlar. Fransız ve İspanyollar, hiciv ve gazel gibi şiir türlerini Endülüs Araplarından almışlardır. Aynı şekilde kafiyeyi de onlardan öğrenmişlerdir.¹⁵¹ Bu dönemin şiiri gerek konu ve gerekse sanat bakımından cahiliye şiirinden farksızdır.

1. VASF: Endülüs şairleri, Endülüs'ü şehir, köy, dağ, nehir ve bölgenin müzik, yiyecek ve kumaşı o kadar çok tasvir etmişler ki, onların şiirlerini okuyanlar Endülüs'ü her yönüyle tanıyabilir.

2. MERSİYE: Şairler kaybedilen topraklar için üzüntülerini daha çok mersiyede dile getirmişlerdir.

3. ŞİKÂYET VE MERHAMET DİLEME: önceleri ihtişamlı günler yaşayıp ardından gücünü kaybeden vezir veya devlet büyükleri söylemişler eski günlerini hatırlayıp üzüntülerini dile getirmişlerdir.

¹⁴⁸ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi târihi'l-edebi'l-'Arabî*, 1024.

¹⁴⁹ Yakûb - 'Asî, *el-Mu'cemu'l-mufaşşal*, 1: 176.

¹⁵⁰ Şiirin bu türünde söz ile süsleme sanatı had safhaya ulaştığı için böyle bir ad verilmiştir. Bk. Hannâ el-Fâhûrî, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî* (Lübnan: Matbaatu Bulsiye, 1953), 806; Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *fi Edebi'l-Endelüs* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2000), 178.

¹⁵¹ Zeyyât, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, 314, 315.

4. Yardım ve Medet isteme: Şairler, bu şiir türünü düşman korkusunu gidermek, evliya ve ermiş kişilerden şefaah dilemek için okumuşlardır. Endülüs'te gazel çok rağbet gören şiir türüdür. Bu dönemin şiiri genel hatlarıyla Abbasi şiirine çok benzemektedir. Endülüs şairleri, şiirde sözü yerinde kullanma, tasvir ve teşbihte mümtaz şairlerdir. Suriye şairleri kendilerine benzemektedir.

5. Bilimsel ve Eğitici Şiirler: Endülüs'ün kendine ait şiir konuları arasında yer almaktadır. Farklı bilim dallarına ait konular manzum hale sokulmuş ve böylece okunup ezberlenmesi kolay hale getirilmiştir. İbn Abdurabbihî'nin biri aruz, diğeri de tarih ile ilgili iki urcuzeşi Şatibi'nin ise kıraat üzerine yazdığı bir lamiyesi buna birer örnektir.¹⁵²

Endülüs, Arap edebiyatına ve şiirine büyük katkı sağlamış ve çok sayıda ünlü şairler yetiştirmiştir. Bunlardan İbn 'Abdurabbihî (h.246-338/M.867-959), şiirleri gazel ve tasvir üzerinedir. Doğuluların feraseti ve batılların inceliğini bir araya getiren, Muvaşşah türü şiirini ilk defa ortaya koyan ve kasasi (epik) şiirler yazan şairdir. İbn Hâni (ö. 362/973) şiirde başta methiye daha sonra gazel ve mersiye konuları işlemiştir. İbn Derrâc el-Kastallî (ö. 421/1030), Endülüs şairleri arasında Mütenebbi'ye benzemekte olan ikinci şairdir. Bazı methiyelerin de dünyaya olan şikâyetini anlatmıştır. İbn Hafâce (ö. 533/1139), Tabiattan etkilendiği için şiirlerinde tabiat güzelliklerini en akıcı bir dille tasvir etmiştir. İbn Hamdis (ö. 527/1133), İbn Abdün (ö. 520/1141), İbn Zeydün (ö. 463/1071) gibi şairler bunlardan birkaç tenedir.¹⁵³

2.4.6. Osmanlı Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu başta güvenlik olmak üzere birçok sorun ve güçlüklerle karşılaştı ve ülkenin sayısız partileri arasında güvenliği yaygınlaştırmaya çalıştı ve devlet birçok siyasi darbe yaşadı. Sonra isyan hareketleri, yöneticilerin bastırılması, baskıya uğraması ve olayların geri dönüşü, bu siyasi reformun kamu yararını ihmal pahasına olduğunu belirtmekte fayda var.

Şiir birliğe dayanır, Osmanlı döneminde Arap şiirinde evin birliği ve bağımsızlığı, şiirin anlatı sırasındaki mantıksal birliğe geçişi, nesnel birliği, özellikle

¹⁵² el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l- Arabî*, 800.

¹⁵³ Şevkî Dayf, *eş-Şi'r ve tavâbi'uhu's-şa'biyye 'alâ marri'l- 'uşûr* (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1984), 185-187.

de peygamberlikle sona ermesi ile başlayan, Osmanlı şiirinde birkaç tür birlik vardır. Şiirin her yerinde ruhun duygusal birliğini unutmuyoruz. Osmanlı döneminin en ünlü şairleri arasında İbn Matuk, Abdulğani en-Nâblûsî, Manjik el-Yusufi, Yusuf el-Bedii, Baha el-Amili, Tahanevî ve Bedruddin el-Gazi yer almaktadır.¹⁵⁴

2.4.7. Modern Dönem Arap Şiiri

XIX. yüzyıldan itibaren Suriye ve Lübnan'da, Arap edebiyatına ilgi her geçen gün artmış ve bu ülkelerde çeviri hareketleri ivme kazanmıştır. Bunun en önemli sebebi, yabancı işgallerin neden olduğu kültür hareketleridir. Bu kültür hareketlerine, Fransa edebiyatı ve pek çok siyasal, sosyal ve kültürel faktörler rol oynamıştır. Gerek Lübnan gerekse Suriye'de, Fransız manda yönetimi döneminde yayıncılar ve yazarlar için en çok Fransa veya Batı ülkelerinde eğitim görmüş seçkin kişiler yer almaktadır. Ancak Suriye bu hareketlerden az miktarda etkilenmiştir.

Şiir en meşhur edebi sanatlardan biri olarak insanlık tarihine kaynaklık etmektedir. O, insan hayatında en eski edebi ifadelerden biridir. Çünkü insan tutku ve duygularını şiirle ifade eder. Kişi duygularını ifade etmek istediğinde sanatsal düzyazıya başvurur.¹⁵⁵

Araplar eski zamanlarda şiir ile şöhret kazandılar. Arapça çok fasih ve detaylı bir dil olduğu için şiir yüksek bir makam aldı. Arap şiiri, başlangıcından ve gelişiminden bu yana bir dizi aşamadan geçmiş ve Arap toplumundaki konumunu hiçbir zaman kaybetmemiştir. O, çağlar boyunca büyük ve etkili bir rol oynamış, yaşamı ve gerçeklerini ifade etmek için en iyi iletişim aracı vazifesini sürdürmüştür. Ayrıca, şiir biçiminde bize ulaşan çok sayıda önemli tarihsel gerçeklerin korunmasına da katkıda bulunmuştur.¹⁵⁶

Şiir'i "Şiir söylemeye niyet ederek lafız-mâna içinde vezinli ve kafiyeli söz söyleme" şeklinde tanımlama da ittifak edilmiştir. O, Arap edebiyatının bir biçimidir. Şiir Arapların duygularını, arzularını ve ailelerini, savaşları, cömertlikleri ve kişisel nitelikleriyle gurur duymaları için kullandığı en yaygın yöntemdir. Şiir, en güzel anlamlar ve benzetmeler taşıyan olarak karakterize edilir.¹⁵⁷

¹⁵⁴ bk. et-Tenâhî, *el-Mücez fî merâci*, 356-410.

¹⁵⁵ Ebû 'Ali el-Hasan b. Reşîk el-Kâyiravânî, *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih*, 5. Bs (Darü'l-Cil, 1981), 2: 20.

¹⁵⁶ Durmuş, "Şiir", 39: 154.

¹⁵⁷ el-Kâyiravânî, *el-'Umde*, 2: 20.

2.4.8. Modern Şiir'in Serüveni

Araplarda şiir'in kalkınma göstergeleri Fransa'nın 1798'de yaptığı işgal döneminde meydana çıktı. Bu göstergelere çok sayıda sosyal, sayısal ve kültürel etkenler neden olmuştur. Bunun yanı sıra Arap âlemi ile batının çok yönlü ilişkileri neticesinde ortaya çıkan kültürel, sosyal, bilimsel ve düşünsel etkileşimler modernleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu süreç Arapçılık devriminin gerçekleştiği 1880 tarihine kadar devam etti. Sonra 1916 da büyük Arap devriminin başlamasıyla diriliş ve ihya dönemi başladı. Akabinde 1919 ila 1952 tarihlerinde gerçekleşen Mısır ihtilali döneminde şiir'de yeni bir dönem ve gelişme başladı.¹⁵⁸

Cahiliye döneminde taklidi veya amûdi olarak isimlendirilen aruz vezni ve kafiyeden oluşan klasik şiir, batı ve diğer milletlerin birbirleriyle etkileşiminde ve edebiyat alanındaki yeni hamlelerin ortaya çıkmasıyla yerini serbest, mensur ve mürsel gibi şiirler almıştır. Konu olarak çağın problemlerini çözücü sömürgecilik, reform, vatan sevgisi, fakirlik, cehalet ve hastalıklar gibi modern temalar işlenmiştir. Yirminci yüzyılın başında Arap şiiri, hem şekil hem de konu bakımından klasik dönemden farklı bir biçime girmiştir. Batı'da eğitim gören, batı edebiyatını okuyup tesirinde kalan şairler tarafından edebiyat ve şiir ekolleri kuruldu.¹⁵⁹

Modern Şiir'in ekol kurucularından Mahmud Sami el-Barudi modern şiir'in öncülerinden sayılır. Şiirlerinde eski şairlerin tarzında bir model ortaya koydu. Bundan dolayı şiirleri Mütenebbi ve Buhtüri'in ruhunu içerdiği belirtilir. Fakat şiirlerinde daha çok yenilik ve çağdaşlığa yönelmiştir.

Barudi'den sonra şairlerin emiri Ahmed Şevki gelir. Ancak o, eski şiir ruhuna bağlı kalarak modern şiir inşadında yeni ilavelerde bulunmamıştır. Şevki'yi müteakip Halil Mutrân modern şiir'in ruhuna uygun yenilikler sunarak gelişmesine katkı sağladı. Böylece serbest ve Mürsel şiir ortaya çıktı. Bu şiir Arap Rönesans döneminde ortaya çıktığından dolayı modern şiir ismini taşımıştır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ bk. Zehra Hüsrevî, "Ta'avvuru's-şi'ri'l-'Arabî min 'aşri'n-nahda hatta's-selâsinât mine'l-ğarni'l-'işrîn", *Danişnâme Dergisi* 4/3 (1390): 52-62.

¹⁵⁹ Durmuş, "Şiir", 39: 152.

¹⁶⁰ Hüsrevî, "Ta'avvuru's-şi'ri'l-'Arabî", 52 vd.

2.4.9. Modern Şiir Ekolleri

Arap mezhep ve ekollerinin gelişip yayılması Arap şiirin'in yayılmasıyla ivme kazandı. Bu değişim şiirde olumlu ve etkili bir dönüşüm haline geldi.

Arap dünyasını 20. yy başından günümüze kadar temsil eden modern şiirdir. Modern şiir Arap şiirinin geleneksel kısıtlamalarını kırmayı ve ondan kurtulmayı başardı. Ayrıca, dış şekil vb gibi geleneksel şiir araçlarını da hızla terk etti. Bu, ikinci dünya savaş'ından sonra Avrupa şiirinin Arap yazarlarına katkı sağlamasıyla gerçekleşti. Modern hayatın ihtiyaç ve gereksinimlerini açıklamada yetersiz görülen klasik Arap şiiri kalıpları sebebiyle bir kısım ekolün oluşumuna ihtiyaç duyuldu.¹⁶¹

2.4.9.1. Divan Ekolü

On dokuzuncu asrın ikinci yarısında kurulmuş olup yirminci asrın birinci yarısına kadar devam etmiştir. Kurucusu ihya ekolüne karşı isyan eden Mahmud Akkad'dır. Akkad, şiirin duygusal hayatın yönlerine yansıtılmasının gerektiğini ve bunun da verilerin bir sonucu olduğunu düşünür.¹⁶² Bu ekol şiirde tecdidi savunarak ortaya attığı önemli görüşlerinden ilki şiir konularında tecdid ortaya çıkmalı, şair duygularında taklide yer vermemeli, batı şiirinden istifade edilmeli ve duyguların yoğunlaştığı şiirlere büyük önem verilmelidir gibi görüşler ortaya çıkmıştır.¹⁶³

Divan grubunun şiirde duyguları ön planda tuttuğu için İngiliz romantizm şiiriyle güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Akkâd'ın nazarında şair doğayı açıklık ve gizemliğini her yönüyle bir ahenk içinde anlatan kişidir. Şiir ise Batı şiirine uyarlanarak vezin ve kafiyesi geliştirilmelidir. Binaenaleyh bu grubun şairleri İngiliz edebiyatına büyük önem vermişlerdir.¹⁶⁴

Divan ekolü Arap şiirine büyük yenilikler meydana getirmiştir. Bu ekolün özelliklerine atfi nazar yapıldığında hakikat ortaya çıkacaktır. Bu özelliklerden bir kaçışunlardır.¹⁶⁵

¹⁶¹ Durmuş, "Şiir", 39: 152.

¹⁶² Divan Ekolü hakkında bk. Jan Brugman, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt* (Leiden: Brill, 1984), 94-150.

¹⁶³ Nesîb Neşâvî, *Medhal ilâ dirâseti 'l-medârisi 'l-edebiyeye fi şî 'ri 'l- 'Arabiyyi 'l-mu 'âşır* (Cezair, 1984), 169.

¹⁶⁴ Ahmed el-Kabeş, *Târîhu 'ş-şî 'ri 'l- 'Arabiyyi 'l-hadîs* (Beyrut: Darü'l-Cîl, t.y.), 223.

¹⁶⁵ Neşâvî, *Medhal ilâ dirâseti 'l-medârisi 'l-edebiyeye fi şî 'ri 'l- 'Arabiyyi 'l-mu 'âşır*, 169.

1-Bu ekolün ünlü simaları Arap ve İngiliz kültürünü bir araya getirmek suretiyle İngiliz şiirindeki şekil ve içerik bakımından asra uygun yeniliklerini Arapça şiirine taşımaları üzerinde durmuşlardır.

2-Modern Şiiri şekilsel yönden önemsedikleri gibi ona büyük değerler de atfettiler. Şirin konularını genişleterek kısır döngüden çıkardılar.

3- Şiiri insanların duygu ve düşüncelerini dile getirmesi gerektiğini vurguladılar.

4- İhya ekolündeki kaside de her beyit kendisinden sonraki beyitten bağımsız olmasına karşın divan grubunda ise her beyit kendisinden sonra gelen beyitle bir bütünlük içinde olması gerektiği tezini ileri sürdüler.

5- Klasik Arapçadan daha çok modern Arapçayı kullanmayı yeğlediler.

6- şiirde vezin ve kafiye uyumundan vazgeçip vezinlerde yenilik aranmalı fikrini savundular

7- Kasidelerin başlıkları divanın tamamını içine almış olmalıdır.¹⁶⁶

2.4.9.2. Apollo Ekolü

Bu ekol 1932'de Mısırlı Ahmed Zekî Ebû Şâdî ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Grubun Arap şiirinin gelişimine büyük katkıları olmuştur. Bu grup şiirsel romantizm ile karakterize edilmiştir. Şiir ise modernleşmeyi savunan ve yeni bir şiir eleştirisi ortaya koyan diğer ekollere öncülük ediyordu.¹⁶⁷

Arap şiir sanatına eleştirel yaklaşan ilk ekol Apollo grubudur. Apollo grubu, modern Arap şiirinin en önemli ögesidir. 1930'lu yıllarda Apollo grubu, modern Arap şiirinde yenileşme aşamasında önemli rol oynamış ve Arap şiirine hâkim olmuş bir oluşumdur. Bu grup Mısırlı Ahmed Zekî Ebû Şâdî'nin girişimiyle kurulmuş romantik edebi anlayışa sahip bir ekoldür. Bu grubun diğer üyeleri arasında İbrâhîm Nâcî, Alî Mahmûd Tâhâ ve Muhammed Abdulmu'tî el-Hemşerî gibi şahsiyetler yer almaktadır.¹⁶⁸

Grubun ilk toplantısı Mansûra kentinde Ahmed Şevkî'nin evinde ve onun başkanlığın da gerçekleşmiştir. İlk resmi toplantısını yaptıklarında batı edebiyatı ile

¹⁶⁶ Muhammed Mustafa Heddâre, *Dirâse fi'l-edebi'l-Arabîyyi'l-hadis* (Beyrut, 1990), 19, 20.

¹⁶⁷ Neşâvî, *Medhal ilâ dirâseti'l-medârisi'l-edebîyye fi şî'ri'l-'Arabîyyi'l-mu'âsir*, 225.

¹⁶⁸ Yûsuf Halâvî, *el-Muessirâtu'l-ecnebiyye fi şî'ri'l-'Arabîyyi'l-mu'âsir* (Beyrut, 1997), 168.

ilgili fikir alışverişinde bulundular. Toplantıda alınan esaslar arasında Arap şiirini daima yüceltmek ve şairleri buna teşvik etmek, sanatsal değişikliğinin yanında olmak ve şairlerin statüsünü yükseltmek gibileri yer almaktadır.

2.4.9.3. İhya Ekolü

19. Yüzyılın sonunda Arap şiirinin zayıfladığını gören bazı şairler, Arap şiirini eski ihtişamına kavuşturmanın yollarını istişare etmek için bir araya geldiler. Bu şairlerin başında Mahmud Sâmi el-Bârûdî (1839-1904) vardı. Daha sonra öğrencileri ihya ekolunu kurdular. Şiir bu aşamadan önce birbirine yakın yüzeysel anlamlara dayanıyor ve kelimeleri kontrol ediliyordu.¹⁶⁹

Sâmi el-Bârûdî, şiir hareketini yenilenmeye ihtiyaç duyduğunu gördüğünde bu ekolün temel taşını koydu. Daha sonra şiirde yeni bir ruhun yaratılmasında Ahmed Şevki ona yardım etti. Bu ekol ismini modern çağın başlarında İhya ekolü olarak almıştır. Cahili dönemden itibaren Abbasi dönemine kadar kendilerini şiire adanmış şairler topluluğu bu ekolün düşüncesinde yer aldılar. Çünkü ihya ekolü klasik edebiyatı sahiplenen, şekil ve içerik açısından eski şairlerin yöntemini taşımaktadır. Bu ekol modern Arap şiirindeki ekollerin ilkidir. Mahmud Sâmi el-Bârûdî, Ahmed Şevki, Hafız İbrahim bunlardan bir kaçıdır.¹⁷⁰

İhya Ekolü'nün özellikleri:

1- Bu şairleri şiir yapımında eski şiir yaklaşımını korumuştur. Her bir kaside de kafiye yaptılar.

2- Şiirsel anlamda eskilerin çizgisini çizdiler ve onlar övgü, ağıt, gazel ve vassf gibi konular da eski şairler gibi tanzim ettiler.

3- Şiirlerinin bazılarında şiiri geleneksel gazelle açarken ve kalıntılar üzerinde durup etkilerini anlatırken eski Arap şiir stilini takip ederler. Bundan dolayı övgü ya da ağıtta aynı geleneksel amaçları taşırlar.

4- Kelimeleri seçerken eskilerin tarz ve yöntemini uyguladılar.

5- İhya ekolüne göre Arap şiiri insanın duygu ve hislerini geçmişle geleceği bir birine bağlayan bir araç olarak görmektedir.¹⁷¹

¹⁶⁹ Heddâre, *Dirâse fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs*, 19, 20.

¹⁷⁰ Ahmed el-Kabeş, *Târîhu's-şi'ri'l-Arabiyyi'l-hadîs*, 72.

¹⁷¹ Ahmed el-Kabeş, *Târîhu's-şi'ri'l-Arabiyyi'l-hadîs*, 72.

2.4.9.4. Serbest Şiir Ekolü:

Yirminci yüzyıl, Arap şiiri tarihinde yeni ve devrimci bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde Arap edebiyatının etkisi arttı. Artan bu etki sayesinde dış şiirsel sanatlar ve batı, Arap şiirine tanıtıldı ve Arap şairleri bu şiirsel formları uygulamış oldular. İlk izlenimler, ilk kez başvurmaya çalıştığı 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başladı.¹⁷²

Aslında bu tür şiirler, tecdid hareketinden sonra Arap şiirine girdi. Zira yeni Arap Rönesansından sonra yenilenen şairlerin bulunduğu yerdir. Geleneksel şiirde ilk yenileme tohumunu başlatan Mahmud Sami el-Barudi yenilenme girişiminde önceliğe sahiptir. Serbest şiir hareketinin başlangıcı, 1947'de Bağdat'ta olmuştur.¹⁷³

Modern şiir ekollerinin en önemlisidir. Arap dünyasında yayılarak oldukça şöhret oldu. Ancak bu ekol, şiir ve nazmı ayırt edici özelliği taşımama sebebiyle bazıları tarafından Arap şiirine zarar verdiğini ileri sürerek oldukça edebi eleştiriye uğramıştır. Çünkü özgür şiir şiirleri düzenleyip karakterize eden ağırlık kavramından vazgeçer. Bazıları Arap şiiri için büyük bir kayıp olduğunu düşünürken, değişim isteyen bir kesim tarafından memnuniyetle karşılandı. Bu kesim şiirin daha fazla alanı kapsamasını istiyor. Bu kesim şiirin daha fazla alanı kaplamasını istiyor ve bu, şair vezin ve kafiyeyi bıraktığında elde edilir. Böylece şaire sözcük seçme konusunda daha fazla özgürlük verir.¹⁷⁴

2.4.10. Modern Arap Şiirinin Biçimsel Türleri

Yenilikçiler geleneksel şiirin eski statik yapısını değiştirip beyit, kâfiye ve vezin yapısını yeniden biçimlendirmek için yoğun çaba gösterdiler. Öne çıkan belli başlı biçimsel yapılar şunlardır.

2.4.10.1. Kâfiyesiz Şiir:

Herhangi bir şiirde birden fazla mısra veya beytin sonunda harf benzerliği demektir. Yenilikçi taife, Kafiyeyi modernleşmenin önünde önemli bir engel olarak görmektedir. Bunlara göre bir şiir parçasının aynı kafiye üzerine kurulu olması, şairi, duygu ve düşüncelerini anlatırken, kafiyeye uygun sözcük bulmada sıkıntı yaşamasına

¹⁷² Shmuel Moreh, "Modern Arap Edebiyatında Mensûr Şiir", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, trc. Şener Şahin 12/1 (2003): 316.

¹⁷³ Ahmed el-Kabeş, *Târîhu 'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 7.

¹⁷⁴ Nâzik el-Melâike, *Kadâyâ eş-şi'iri'l-muâsır* (Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, t.y.), 189.

sebepler olur. Buda şiirde akılcılık ve doğallığın ortadan kaybolmasına neden olabilmektedir.¹⁷⁵

Modern şiir, biçim ve klasik kalıpları reddedip özgürlüğü seçmektir. Çünkü şiiri biçimsel öğelere sığmak verimsizliğe yol açmaktadır. Yenilikçi akım, kafiye yüzünden daha önceden olduğu gibi Arap şiirinde destan veya dram yazılmamıştır düşüncesiyle kafiyesiz şiiri savunmuştur. Fakat bunu tamamen kafiyeden kaynaklandığını ileri sürmek de mübalağa sayılır.¹⁷⁶

Modern şiir konusunda ılımlı yaklaşım ileri süren Hâfâci ise, Kafiyesiz şiirle alakalı, Arap şiiri içerisinde yeri olmadığını savunmuştur. Ona göre, kafiyesiz şiir marjinal ve Arap zevkine uymamaktadır.¹⁷⁷

2.4.10.2. Çok Vezinli Şiir

Aynı şiir parçasında birden fazla vezinle yazmak olan çok vezinli şiir, kimi çağdaş Arap şairleri tarafından yazılmasındaki nedeni, modern Arap şiirinin bir parçasını klasik aruz vezinlerinden yalnız biriyle yazılmasını modernleşmenin önünde engel olarak gördükleri için birden fazla vezinle yazmayı denemişlerdir. Fakat bu türden yazan şairlerin hepsi aynı yöntemi kullanmamışlardır. Bu şiir türü 20. Yüzyılda başlamış olan modern şiirle ilişkilendirilmemelidir.¹⁷⁸

Bu akımın öncülüğünü Ahmed Ebû Şâdi ve Apollo ekolüne bağlı olan şairler yapmışlardır. Onlar bu şiiri gelişi güzel ve kuralsız yazdıkları için tepkiyle karşılandılar.¹⁷⁹

2.3. SURİYE'DE ŞİİR

XIX. yüzyıldan sonlarında başlayarak Suriye'de Arap Dili ve Edebiyatına ilgi artmış ve bu ülkede dünya edebiyatından çeviri hareketleri yoğunlaşmıştır. Bunun en önemli nedeni, ortaya çıkan yabancı işgalleri ile zuhur eden kültür hareketleridir. Fransız manda yönetimi sırasında Suriye'de, Batı ülkelerinde ve Fransa da eğitim görmüş seçkinler grubu söz konusudur. Ancak Fransızlaştırma pek kabul görmediği

¹⁷⁵ Mustafa Abdullatif es-Saharti, *eş-Şi'ru'l-mu'âşır 'alâ dav'i'n-nakdi'l-hadîs* (Cidde, 1984), 118.

¹⁷⁶ Yalar, "Arap Şiiri", 134.

¹⁷⁷ Yalar, "Arap Şiiri", 136.

¹⁷⁸ Yalar, "Arap Şiiri", 139.

¹⁷⁹ Selma el-Hadrâ el-Ceyyûsi, *el-İtticâhât ve'l-harakât fi'ş-ş'i'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, trc. Lu'lue Abdu'l-Vâhid (Beirut, 2001), 582.

gibi ne politik ne de yazarlık alanında milli hareketlere mani olmamıştır. Suriye’de çağdaşlaşma macerası Fransız kaynaklı Batı tesirinde Arapça basın oluşumuyla başlamıştır.¹⁸⁰

Suriye Arap basını 1920-1939 gibi kısa sürede o kadar hızlı yayıldı ki, Osmanlı matbuat-ı’nın elli-altmış yılda kattettiği yolu on yılda tamamlamıştır. Suriye iki dünya savaşı arasında Fransa’nın mandası olmuş, bağımsızlığına 1945 te kavuşmuştur. Fransa mandasının hâkim olduğu dönemde birçok Suriye aydını Fransa’yı işgalci olarak görmüş ve ulusal tepki vermişse de, Suriye aydını düşünsel bazda Fransa’dan beslenmiştir. Suriye aydınları etkinliklerini genelde gazetecilik alanında sürdürmüştür. Fransızlaşma, Şam’da ulusçu şairler grubunu doğurmuştur.

Bundan dolayı Suriye’de aydın grubundan akla gelen isimlerden biride Hayruddîn ez-Ziriklî olmaktadır. Ziriklî, zihninde milli duygular yeşerince kendisini halkın ortasına atmış, şiirleriyle toplanmış gençlere, halkın toplantılarına katılarak şiirlerini inşad etmiştir. İkinci dünya savaşı esnasında şiir Suriye Arap edebiyatında büyük bir öneme haizdi. Suriye’de 1930 yıllara Edebiyat demek şiir demektir. Mesela; Hayruddîn ez-Ziriklî’nin şiirleri, halkın bir araya geldiği sıralarda, devlet bağımsızlığına dair politik eylemlerde okunmuş, yürüyüşlerde onun şiirleri bildiri olarak dağıtılmıştır.¹⁸¹

Hayruddîn ez-Ziriklî’nin şiirleri çoğunlukla Klasik Arap şiirine hem içerik hem de biçim olarak çok benzemesine rağmen, bu şiirler halk kitlelerine büyük bir etki bırakmıştır. Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriye’de de Nesir pek gelişmemiştir. Suriye edebiyatında sosyal problemler sıkça baş gösterdiği için Edebiyatçılar eserlerinde toplumsal problemleri ve çarpıklıkları dile getirmiş ve halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Suriye’de şairlerin bağlandıkları ekol genellikle romantizm olmuştur. Bu ekol Suriye edebiyatına Birinci dünya savaşın da girmiştir.¹⁸²

Romantizm; duyguyu akıldan ve hayal gücünü, eleştirel çözümlenmeden üstün XIX. yüzyılın başlarında Fransa’da Klasik edebiyata ekolüne karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu akıma Arapça’da “*el-Edebu’l-Ġinâ*” veya “*el-Edebu’l-Vicdân*”

¹⁸⁰ Pierre Cachia, “Tercüme ve Adaptasyon Dönemi (1850-1914)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, trc. Hasan Taşdelen 13/1 (2004): 196.

¹⁸¹ Zeyyât, *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî*, 310.

¹⁸² Sâmîâ el-Kayâlî, *el-Edebu’l-‘Arabiyyu’l-mu’âsir fî Suriye*, 2. Bs (Kahire: Dâru’l-maârif bi Mısır, 1968), 283.

denmektedir. Bu akımın özellikleri; Ferdiyetçilik, hüznün, düşünce, keder ve hayal gücüdür. Bu ekol, “*En iyi kural, kuralsızlıktır*” savıyla insanın özgürlüğü önündeki her şeye karşı çıkmaktadır. Modern Arap Edebiyatında bu akımın öncülüğünü “*Akşam*” ve “*Ağlayan Arslan*” isim kasideleriyle Halil Mutran yapmıştır.¹⁸³

---

¹⁸³ el-Fâhûrî, *el-Câmi ' fî târîhi 'l-edebi 'l- 'Arabî*, 43.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ZİRİKLİ’NİN ŞAIRLİĞİ VE DİVANI

Zirikili büyük bir araştırmacı, edip, şair, biyograf yazarı ve gazetecidir. Küçük yaştan itibaren şiir yazmaya başladı. Yaşadığı ömrünün her devresiyle alakalı milli, sosyal ve edebi şiirler kaleme almıştır. Otantik bir şair olup Arap amudi şiirine bağlı idi. Endülüs şairlerinin şiirlerine benzeyen muvaşşahlar hazırladı. Şiirlerinde eski şairlerin bolluk, metanet ve üsluplarını taklit ederken vezin ve konu bakımından çağdaş şairlerin tarzını örnek almıştır. Şiirleri harika ve orijinal idi. Zirikli’yi şâir ve nâsir olarak okuyan kimse hayrete düşer. Çünkü o kartın bir yüzüne şiir yazarken öbür tarafına da nesir yazmıştır. Okuyucu şiirinde deki üslup ve formül bütünlüğünden dolayı kartın iki yüzünü birbirinden ayırt edememektedir.¹⁸⁴

Zirikli eserlerini büyüleyici ve etkili ifadelerle telif etmiştir. Büyüdüğünde milletin kaygılarını taşıyarak gerek kalemiyle gerekse fikirleriyle onun özgürlük ve istiklali için yoğun çaba göstermiş böylece halkın gönlünde yer edinmiştir.

Suriye, onca sıkıntılara rağmen onun kadar vatanına bağlı kimseyi görmedi. O ülkesinin karanlık gecelerini aydınlatmaya çalışıyordu. Suriye’nin maruz kaldığı her sıkıntısını omuzluyor dökülen gözyaşlarını silmeye uğraşıyordu. O trajediyle karşılaşan ülkesinin savaşan şairiydi. Şiirleriyle acı çekenlere şifa veriyor mücahitlerin yaralarına merhem oluyordu. Suriye’den çok Arap âleminin tamamına mal olmuş bir şair oluşudur. Bu hususların tamamı onun şiirlerine yansımış divanını da el-A’lâm adlı eseri gibi kapsamlı kılmıştır.¹⁸⁵

Şair, şiirlerinde sadece vatani olan Suriye’nin özgürlüğünü müdafaa etmekle kalmamış aynı zamanda diğer Arap ülkelerinin bağımsızlığını savunmayı kendine borç olarak addetmişti. Vatan sevgisini ruhunda taşıyan devlet liderleri tarafınca kabul gördü ve o ülkenin halkları indinde de büyük teveccüh gördü. Arap Rönesansının yirminci yüzyılının ilk çeyreğinde şiiri kafiyeye besleyen şairdir. Onun şiirleri Arapları uyandıran ve devrim yaratacak türdeydi. Çaresizliğin her tarafı sardığı sırada o şöyle çığlık atmıştı.

¹⁸⁴ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Zirikli*, 30.

¹⁸⁵ el-‘Alâvine, *Hayruddîn ez-Zirikli*, 104.

فَإِنْ أَضْمُتْ فَمَا لِلْعِيِّ صَمْتِي   وَبَعْضُ الْقَوْلِ يُحْبَسُ كَالْغَمَامِ

فَوَدَعْتُ الْمُحِبَّ مِنْ بَيَانِي   وَأَثَرْتُ السَّكُوتَ عَلَى الْكَلَامِ

Eğer konuşmayı bıraktıysam bundan aciz kişiye ne. Bazı sözler bulutlar gibi kaybolur

*Açıklamamdan sevileni bıraktım Suskunluğu konuşmaya tercih ettim*¹⁸⁶

Erken yaşlarda yazdığı şiirleri arasında marşları da büyük yer tutan Ziriklî, bu marşları yaşadığı dönemdeki halk şarkıları formunda kaleme almıştır. Marşları gençlerin hislerini uyandırmak için kolay ve anlaşılır bir dili tercih etmiş olduğundan bu marşlar okullarda da okunmaya başlandığını belirtir. Bu türden yirmiye yakın marş kaleme almıştır. Bu marşlardan en meşhur olanı Arap marşı'dır

يَا بَنَ يَعْرُبِ   فَمُ تَأَهَّبِ
مَا لِأَجْنَبِي   فِي الْحِمِي مَقْرُ
أَقْدِمُ وَلَا تَهَبْ   مَا بِالْحَصَى لَهَبْ
لَيْسَ بِذِي نَسَبِ   مَنْ فَاتَهُ الْحَسَبِ

Ey Arap evladı tamamlı hazırlığını

Neyimize elin yabancısının korumalığını istemeyiz

Yaklaş, sakın korkma sarıl çakıl taşın

*Nesebine yabancı olma aslını, soyunu unutma*¹⁸⁷

Ziriklî, Kendi çıkardığı *el-Asmâ'î* dergisinde akabinde yayınladığı *Lisânu'l-'Arab* gazetesinde milli ve ictimâî konularda şiirler kaleme alıyordu.

Şair, I. dünya harbinden sonra bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını umut edenler arasındaydı. Fakat Suriye Fransa'nın manda yönetimine bırakılma kararı alınınca hayal kırıklığı yaşayan Ziriklî şu mısraları kaleme aldı.

¹⁸⁶ Hayruddîn ez-Ziriklî, *Dîvânu 'z-Ziriklî* (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2001), 325.

¹⁸⁷ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 208, 209.

فِيمَ الْوَنَىٰ وَدِيَارِ الشَّامِ تُقْتَسَمُ   أَيْنَ الْعَهودِ، الَّتِي لَمْ تُرْعَ، وَالذِّمَمُ

هل صحَّ ما قيل من عهدٍ ومن عدَّةٍ   وقد رأيت حقوق العرب تهتضم

ما بال بغداد لم تنبس بها شَفَةً   وما لبيروت لم يخفق بها عِلْمٌ

Şam elden gidiyor neredesiniz. Verilen sözlerin hiç biri neticesiz

Arabın hakkı çiğneniyor sebepsiz. Söylentilerin hepsi yalan ve yersiz

*Neden Bağdat bu kadar tepkisiz. Beyrut neden kaldı böyle hissiz*¹⁸⁸

Şiir’inde dile getirdiği duygudan hareketle onun sadece Suriye’nin değil bütün Arap milletinin şairi olduğu ortaya çıkıyor. Onun Arap ülkeleriyle ilgili felsefesi “hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için” şeklindedir.

Yaşadığı dönemde Suriye’nin dört ünlü şairleri olan Muhammed el-Bezmi, Halil Merdem Bek, Şefik Cebri gibi şahsiyetler arasında yer almıştır. Klasik şiir formlarında aruzlu ve kafiyeyle şiirler kaleme almış, hem de çağının yeniliklerini de şiirlerine aktarmıştır. O şiirleri ile alakalı yorum yapanlara şu dizelerle öğüt de bulunmuştur.

يَقُولُ النَّاسُ فِي شِعْرِي كَثِيرًا   وَأَهْلُ النَّقْدِ أَنْكَأُ لِلْكُلُومِ

خُذُوا مِنْهُ الْجَدِيدَ وَإِنْ رَأَيْتُمْ   قَدِيمًا فَالزَّعَايَةَ لِلْقَدِيمِ

Çokça konuşurlar şiirim hakkında İşin ehlidir parmak basacak yaraya

*Beğenip alın yeni bir şeyler varsa Eskiye bilin ki en büyük itibar onda*¹⁸⁹

Ziriklî hayatının tamamını milleti için yaşayan kalp, ruh ve lisan şairidir. Kalbi sürekli güzellik ve hayırla doluydu. O şiirlerinin tamamına yakını 1919-1939 yılları arasında yazmıştır. Yirminci yüzyılın son otuz yılından sona az sayıda şiir yazmıştır. Bunun sebebi kendisine sorulunca şöyle cevap vermiştir.

“Ben şiir yazmaktan geri durmadım. Şiir yazmak içi boş zamana, düşünce ve hayal kurmaya ihtiyaç vardır. Fakat uğraşlar ve hassaten el-A’lâm adlı eserim, benim

¹⁸⁸ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 125.

¹⁸⁹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 238.

çok zamanımı aldı takriben elli yıl oldu bu eserle uğraşıyorum. Şiirlerimle yaptığım hizmet kadar bu eserimle de Arap âlemine hizmet yaptığımı düşünüyorum.”

Zirikli'nin divanı Arap dünyasına olan vefadır. *el-A İâm* adlı eserinden sonra en çok önemsedığı kitabıdır. Zirikli'nin vefatından dört yıl sonra 1980'de lüks baskıyla basıldı. Çoğunu vatan, siyaset, hikmet ve vatan özlemi konularını kapsayan 268 kaside kaleme alınmıştır. Kasideleri beş ila on beş beyt arasında olmakta otuz beyt'i geçen az sayıda kaside bulunmaktadır. En uzun kasidesi *Dîvân*'ının 81. sayfasında yer alan ve 89 beyt'ten oluşan *Sakr'u Kureyş* (Kureyş'in atmacası) isimli kasidedir.

Şair kasidelerini belirli bir plan ve tarih sıralaması şeklinde tertip etmediği gibi konularına göre de tertipte bulunmamıştır. Bir kasideyi 1964'te hazırlamış akabinde 1932'de yazdığını nazm etmiştir. Divanında tarihleri belirtilmemiş on kaside bulunmaktadır, o Divan kasidelerini Dimaşk, Amman, Tâif, Kudüs, Nablus, Beyrut, Cidde, Mekke, Fas, Atina, Paris, İstanbul ve da birçok ülkede nazmetmiştir. Zirikli Divanını basmak için Arap dili Akademisine verdi. Fakat basımı gecikince geri aldı başka bir yayım evinle anlaşmaya çalıştıysa da oda olmadı. O gerek Suud'da gerekse başka ülkelerde yayılsın diye bazı beyit ve kasidelerini budadı.

Divan Zirikli'nin arkadaşları tarafından çok sayıda muarazalara uğradı. Divana biri kafiyeler için diğeri ise kaside başlıkları için iki fihrist hazırlanmıştır.

Zirikli vatanında meydana gelen olayların ve Şam'da bulunan ailelerin acılarını, dertlerini anlıyor ve yaşıyordu.

1925 yılında büyük Suriye devriminde savaş ilk olarak 'Arap dağında başladı ve sonra alanı genişledi hatta öyle ki bütün ülkeyi kapsayacaktı. Fransızlar bombalarla uçaklarla Dimeşki vurdular her taftan alevler yükselmişti. Zirikli'nin sömürgecilerin ne kadar vahşi olduklarını kadın, çocuk ve ihtiyar demeden herkesi katl etiklerini, şehirde eski olsun ve yeni olsun bütün yapıtları yıktıklarını ve her yeri bombalarla dağıttıklarını bu şiirinde dile getiriyor. Fransızlar Dimaşki büyük bir borcun altına soktuktan sonra savaşı durdurdular. Ancak farklı yerlerde vatanlarını korumak Fransızları oradan çıkarmak ve kerim bir hayat yaşamak için sayısızca devrimci kendisini feda etti.

Fransızlar 1925 yılında büyük Suriye devriminde ikinci defa Zirikli'nin idamına karar verdiler. Bunun nedeni ise onun onların aleyhine yazdıkları makaleler, şiirlerinde

onları ağır bir şekilde eleştirmesi ve Suriye halkını onlara karşı ayaklanmaya çağırmasıydı. Zirikî sömürgecilerin Dimeşk'e saldırımları nedeniyle bu şahane şiirini yazmıştır.

بَيْنَ الدَّمِ وَالنَّارِ

الأهلُ أهلي والديارُ ديارِي
وشعارُ وادي النَّيرِينِ شعاري
ما كان من ألمٍ "بِجِلِّقٍ" نازلٍ
واري الزَّنادِ، فزَندهُ بي واري
إنَّ الدَّمَ المَهْرَاقَ في جَنَباتِها
لَدَمي، وإنَّ شِفارَها لَشِفاري
دمعي لما مُنيتُ بهِ جارٍ هُنا
وَدَمي هُناكَ على ثَراها جاري
يا وامضِ البُرُقِ اطمئنَّ وناجني إنَّ كُنْتَ مُطلِعاً على الأَسرارِ
يا وماضِ البُرُقِ اطمئنَّ وناجني إنَّ كُنْتَ مُطلِعاً على الأَسرارِ
ماذا هُناكَ؟ فإنَّ صوتاً راعني
والصوتُ فيه جَفوةُ الإذعارِ
النارِ محدِّقةٌ "بِجِلِّقٍ" بعد ما
تركتُ حَماءُ على شَفيرِ هارِ
تَنسأبُ في الأحياءِ مُسرِّعةُ الخُطى
تأتي على الأَطمارِ والأَعمارِ
والقومُ مُنغمِسونَ في حَماتِها
فَتُكأُ بكلِّ مُبَرِّإٍ صَبَّارِ
الطِّفْلِ في يَدِ أمِّه غَرَضُ الأَذى
يُرمى، وليس بخائِضٍ لِغَمارِ
والشيخُ مُتكنأُ على عُكَّازِهِ
يُرمى، وما للشَّيخِ من أوزارِ
صَبَرَتْ دَمشُقُ على النِّكالِ لِياليًا
حَرَمَ الرُّقادُ بها على الأَشفارِ
لَهفي على المُتخَلِّفينَ بِرُحْبِها
كَيْفَ القَرارِ ولاتِ حينَ قَرارِ
يَتَرَقَّبونَ الموتَ في غَدواتِهِم
وَإِذا نَجَّوا فالموتُ في الأَسحارِ
لا يَعلَمونَ أَفي سَوادِ دُجَّةٍ
هُم سُهَدَّ أم في بِياضِ نَهَارِ

الوَابِلُ الْمِدْرَارُ مِنْ حُمَمِ اللَّطَى   مُتَوَاصِلٌ كَالْوَابِلِ الْمِدْرَارِ
وَالظُّلْمُ مُنْطَلِقُ الْيَدَيْنِ مُحَكَّمٌ   يَا لَيْتَ كُلِّ الْخَطْبِ خَطْبُ النَّارِ

1-Dimeşteki aile(oradaki aileler) benim ailemdir ve o yurt benim yurdumdur. Neyr dağının vadisinde dalgalanan bayrak benim bayrağımdır.

2- Suriye'de meydana gelen elem savaştan dolayıdır. Orada silahları görüyorum. Bana sıkılan silahları görüyorum.

3- Suriye'nin etrafında akıtılan kanlar benim kanımdır. Şüphesiz onun kılıçları benim kılıçlarımdır.

4- Akan gözyaşlarım oradaki ölümler içindir. Kanım oradaki zengin topraklar nedeniyle akar.

5- Ey şimşek pırlıtsı sakın ol. Kurtar beni eğer gizli sırlar hakkında bilgin varsa.

6- Korkuttu beni bir ses ne var orada? O seste şiddetli bir korku vardır.

7- (Hama)hırlayan ateş çukuruna terk edildikten sonra Dimeşki'da kuşattı.

8- Emperyalistler Mahallede hızlı adımlarla yürüyor. Eski ve yeni yapıtları yerle yeksan ediyor.

9- Emperyalistler şehre girerek son derece sabırlı olan halkı ortadan kaldırıyor (öldürüyor.)

10- Çocuklar savaşa girmedikleri halde işkence vermek için annelerinin kucağında olan o çocuklara ateş açılıyordu.

11-Bir günahı olmadığı halde bastonuna yaslanan ihtiyara sıkılıyordu.

12- Dimeşk gece işkencelerine sabır gösterdi. Kenarında yatmak yasaklandı.

13- Üzüntüm Dimeşk'in geniş olmasına rağmen diğer Miletlerden geri kalmasındandır. Nasıl huzur olsun orada? Huzur zamanı değildir.

14- Oradaki halk sabahları ölümü bekliyorlar. Eğer kurtulsalar bile ölüm akşam onları bulacaktır.

15- Onlar bilmiyorlar puslu havanın karanlığımı onların uykusunu kaçırıyor yoksa gün ışığı mı?

16- Kesintisiz devam eden bombardıman ateşi, yağmuru fişkirtan bulutlara benzer.

17- Zülüm kusursuz bir şekilde ellerini Salı vermiş. Keşke bütün sözler (tesir açısından) ateş lavı gibi olsaydı.¹⁹⁰

Şiirde bulunan bazı belaği sanatlar

ديار kelimelerinde Terdîd¹⁹¹ sanatı vardır. Terdid bir lafzı farklı kelimelerle birlikte tekrarlamaktır.

جنابتها Kelimesinde kinaye¹⁹² vardır.

يا وامض البرق Buradaki nida “yardım istemek” anlamını ifade eder.

شفار ve الدم Kelimelerinde terdid sanatı vardır.

دمشق Kelimesinde kinaye vardır. Zira Dimeşkten maksat orada bulunan insanlar kast edilmiştir.

اسحار ve غدوات Kelimeleri arasında Tıbak¹⁹³ vardır.

والظلم منطلق يدين bu Cümlede istiarei mekniyye vardır. Zira zulüm kelimesi istiarei mekniyye yoluyla insana benzetilmiş müşebbeh bih olan insan hazf edilmiş ve müşebbeh olan zülüm kelimesi ise zikir edilmiştir. Buradaki karine ise yedeyn kelimesidir.

الوايل المدرار من حمم اللظى ... متواصل كالوايل المدرار Şiirin bu kıtasında teşbih-i Mürsel vardır. Zira teşbih edatı zikr edilmiştir.

كل الحطب خطب النار bu cümlede teşbih-i Belîğ¹⁹⁴ vardır. Çünkü teşbih edatı ve benzetme yönü hazfedilmiştir.

¹⁹⁰ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 210.

¹⁹¹ Terdîd “beyit içinde bir lafzın iki farklı anlam ve bağlamda kullanılması” şeklinde tanımlamıştır. Halil İbrahim Kaçar, “Terdîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 506.

¹⁹² Beyân âlimlerine göre kinaye, söz içinde geçen asıl anlamın yanında bir başka lâzımî mânanın anlatıldığı kelime veya terkiptir. bk. İsmail Durmuş, “Kinaye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 34.

¹⁹³ Tıbak (الطباق); kelime olarak, iki şeyi birbirine eşit hâle getirmek, birleştirmek, yapıştırmak anlamlarında olup bir bedî sanatı olarak, iki zıt manayı aynı anda bir arada kullanmaktır. Bk. Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu 'l- 'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.), 10: 209-211.

¹⁹⁴ Benzetme edatı ve benzetme yönünün (vech-i şebeh) birlikte hazfedildiği teşbihtir. bk. Abdurrahmân Hasan el-Meydânî, *el-Belâğatu 'l- 'Arabîyye, ususuhâ ve 'ulûmuhâ ve funûnu 'hâ* (Beyrut, 1996), 2: 173.

الفاجعة

1. اللهُ لِلْحَدَثَانِ كَيْفَ تَكِيدُ   بَرْدَى يَغِيضُ وَقَاسِيُونَ يَمِيدُ
2. بَلَدٌ تَبَوَّأَهُ الشَّقَاءُ فَكَلَّمَا   قَدَمَ اسْتِقَامَ لَهُ بِهِ تَجْدِيدُ
3. لَأَنْتَ عَرِيكَةُ قَاطِنِيهِ وَمَادَرُوا   أَنَّ الضَّعِيفَ مَعَذَّبٌ مَنكُودُ
4. مَا تَنْفَعُ الحُجَجُ الضَّعِيفَ   وَإِنَّمَا حَقُّ القَوِيِّ مَعَزُّ مَعْضُودُ
5. غَلَّتِ المَرَاجِلُ فَاسْتَشَاطَتْ أُمَّةٌ   عَرِيَّةٌ غَضِبًا وَثَارَ رُقُودُ
6. زَحَفْتُ تَذُودُ عَنِ الدِّيَارِ وَمَالَهَا   مِنْ قُوَّةٍ فَعَجِبْتُ كَيْفَ تَذُودُ
7. الطَّائِرَاتُ مَحَوِّمَاتٌ حَوْلَهَا   وَالزَّاحِفَاتُ صِرَاعُهُنَّ شَدِيدُ
8. وَلَقَدْ شَهِدْتُ جَمُوعَهَا وَثَابَةً   لَوْ كَانَ يُدْفَعُ بِالصَّدُورِ حَدِيدُ
9. جَهَرُوا بِتَحْرِيرِ الشُّعُوبِ وَأَثَقَلْتُ   مَتَنَ الشُّعُوبِ سِلَاسِلُ وَقِيُودُ
10. أَقْصَيْتُ عَنكَ وَلَوْ مَلَكَتُ أَعْيُنِي   لَمْ تَنْبَسِطْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ يَدُ
11. وَالشُّعْبُ إِنْ عَرَفَ الحَيَاةَ فَمَا لَهُ   عَنِ دَرْكِ أَسْبَابِ الحَيَاةِ مَحِيدُ

1-Allâh'ım (Meyselün) vakasında meydana gelen felaketler o kadar büyüktür? ki sanki o facianın korkusu Berdî Nehir'ini suyunu kurutmuş, Kasiyun dağı sarsmıştır.

2-Sanki çağın musibetleri bu vatanda kalıcı bir şekilde yerleşmiştir. Adeta musibetler eskidiğinde daha büyük musibetler ortaya çıkıyor.

3- Araplar düşmanı küçümsediler sanki zayıf olana zilletin ve sıkıntılarının konacağından haberleri yoktu.

4- Güçsüz olana deliller fayda vermez Ancak her zaman güçlüünün haklı olduğu savunulur.

5- Arap toplumunun nefsi taassup ateşiyile tutuştu. İnsanlar uykularından kalkarak ayaklandılar.

6- Gücü kuvveti olmadığı halde ordu memleketi korumak için yola koyuldu ve nasıl koruyacağı konusunda hayret ettim.

7- Uçaklar ordunun etrafında dolaşıyordu. İlerleyen Ordunun savaşma kabiliyeti çok güçlü idi.

8- Bütün ordunun göğüsleriyle düşmana hücum ettiğine şahit oldum. Keşke savaş silahlarını göğüsleriyle uzaklaştırabilselerdi.

9- Düşman, halkı özgürleştirmek için geldiğini iddia etti fakat onlar halkı zincir ve prangalara bağladılar.

10- Ey medeniyet annesi (Dimaşk) onlar seni kandırdılar senin üzerine ordular gönderdiler.

11- Zorla senden uzaklaştırıldım. Şayet işin kontrolü elimde olsaydı uzun sahralar aramıza girmezdi.

12- Toplum özgür bir hayatı tattığı zaman onu yaşamak için mücadeleden kaçmaz.¹⁹⁵

Şiirde bulunan belaği sanatlar

Burada (الحدثان) felaketler (انسان) insana benzetilmiş müşebbehün bih olan insan hazf edilmiş onun sıfatlarından bir şey olan (الكيد) hile kelimesi ile isti'âre-i mekniyye yoluyla insana işaret edilmiştir. Buradaki karine insanın başına gelen felaketlerdir.

بَرْدِي يَغِيضُ وَقَاسِيُونَ يَمِيدُ cümlesinde mekniyyün 'anh (manası sıfat olan) kinaye vardır.

Ayrıca her ikisinde iptidai haber vardır.

كَيْفَ كَيْفَ: كَيْفَ bir soru edatıdır. Burada kendisiyle yapılan istifhamdan maksat taaccüptür.

الله للحدثان ve بَرْدِي يَغِيضُ cümlelerinde ibtidaî haber vardır.

¹⁹⁵ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 116.

بَلَدٌ تَبَوَّأَهُ الشَّقَاءُ Bu cümlede isti'âre-i mekniyye vardır. Öyle ki الشَّقَاءُ (*Felaket, zorluk*) musibetlerin başına geldiği insana benzetmiş. Hazf edilen müşebbehün bih'e, onunla ilgili bir şey ile işaret edilmiştir. O da (تَبَوَّأَهُ) *başına gelmek* kelimesidir.

قَدُمَ اسْتِقَامَ لَهُ بِهِ تَجْدِيدِ Bu şiirde قَدُمَ (*eski*) ve تَجْدِيدِ (*yeni*) kelimeleri arasında tibâk vardır.

لَانْتِ عَرِيكَةُ قَاطِنِيهِ (Yani düşmana karşı savaşma azimleri azaldı) Bu cümlede manası sıfat olan kinaye vardır.

أَنَّ الضعيف Talebi haberdır.¹⁹⁶ Buradaki tekid edatı ise inne (أَنَّ) edatıdır.

ضعيف ve قوي arasında tibak vardır.

غَلَتِ المَرَاجِلُ şair düşmana karşı duyulan öfkeli göğüsleri kaynayan kazanlara benzetmiş müşebbeh olan الصدور kelimesini hafzetmiş, müşebbeh bih olan المَرَاجِلُ غَلَتِ zikr etmiştir Buna isti'are-i tasrihiyye¹⁹⁷ denmektedir.

ومآلها من قوة burada tekit vardır. Burada tekit zaid harfle yapılmıştır.

الطائراتُ ve الزّاحفاتُ kelimeleri arasında tibak sanatı vardır.

ولقد شهدتُ جموعها وتآبة. Bu cümlede inkari haber vardır.¹⁹⁸ Tekit edatı ise mukader olan kase ve (قَدْ) edatıdır.

بجهرها bu cümlede ibtidai haber vardır.

Şair burada Dımaşk'ı, kandırılan insana benzetmiş, müşebbeh bih olan insanı hafz etmiş onun müstemilatından olan kandırmayı zikr etmiştir. Bu ise, isti'âre-i mekniyyedir.

يا أمَّ الحضارة buradaki inşadan maksat tahassürdür. Yani vatana hasret kalma, özlem duyma anlamındadır.

¹⁹⁶ Muhatap sözün doğruluğu hakkında mütereddid olur veya kuşku duyarsa, o takdirde, tasdik etmesi için hükmü kuvvetlendirmek ve muhatabın zihnine yerleştirmek için kelâmın, onun tereddüd ve kuşkusunu izâle edecek derecede te'kidli olması gerekir. Böyle bir habere talebî haber denir. bk. el-Hatîb Celâluddîn Muhammed Kazvinî, *Telhîsu'l-Miftâh*, thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 2. Bs (Kahire, 1932), 41.

¹⁹⁷ Benzeyenin (müstearun leh) hafzedilip, kendisine benzetilenin (müstearun minh) onun yerinde kullanıldığı istiareye, istiare-i tasrihiyye veya istiare-i musarraha denir. Bunun açık vasfıyla anılması kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindedir. bk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, *İ'câz ve Belâgat Deyimleri* (Erzurum: EKEV Yayınevi, 2001), 93.

¹⁹⁸ Muhatap, sözün doğruluğunu kolay kolay kabul etmeyecek derecede münkir konumunda ise, tepki derecesine göre haber kendisine, birçok te'kid edatı kullanılarak bildirilir. İçerisinde pekçok te'kid vasıtası barındıran bu tür habere inkârî haber denir. bk. Kazvinî, *Telhîsu'l-Miftâh*, 42.

Şair nezdinde vatan bebekliğinin beşiği, küçüklüğünün oyun alanı, delikanlılık ve yaşlılığının gölgesidir. Onun gözünde vatan, sevgi ve vefayla atılan kalp mesabesindedir. Vatanına aşkla bağlanarak gözü vatanından başka bir şey görmeyen âşık biriydi. Şiirlerinde bütün Arap âlemine seslense de vatanını diğer ülkelere tercih ederdi. Vatandan ayrılığın ne kadar zor olduğunu şiirlerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Ziriklî'nin, Fransız sömürgeciliğinden kaçmak için anavatanı Suriye'den çıktuktan sonra ve ikinci anavatanı Suudi Arabistan'ı bulmadan önce söylediği en iyi şiirlerden biri aşağıda verilen şiiridir.

نَجْوَى

1. العَيْنُ بَعْدَ فِرَاقِهَا الْوَطْنَ لَا سَاكِنًا أَلْفَتْ وَلَا سَكْنَا
2. رِيَانَةٌ بِالذَّمْعِ أَفْلَقَهَا أَلَا تُحَسُّ كَرَى وَلَا وَسْنَا
3. كَانَتْ تَرَى فِي كُلِّ سَانِحَةٍ حُسْنًا وَبَاتَتْ لَا تَرَى حَسْنَا
4. وَالْقَلْبُ لَوْلَا أَنَّهُ صَعِدَتْ أَنْكَرْتُهُ وَشَكَّكْتُ فِيهِ أَنَا
5. لَيْتَ الَّذِينَ أَحْبَبْتَهُمْ عَلِمُوا وَهُمْ هِنَالِكَ مَا لَقِيتُ هِنَا
6. مَا كُنْتُ أَحْسَبُنِي مُفَارِقَهُمْ حَتَّى تَفَارَقَ رُوحِي الْبَدْنَا
7. يَا مَوْطِنًا عَبِثَ الزَّمَانُ بِهِ مَنْ ذَا الَّذِي أَغْرَى بِكَ الزَّمْنَ
8. قَدْ كَانَ لِي بِكَ عَنْ سِوَاكَ غِنَى لَا كَانَ لِي بِسِوَاكَ عَنكَ غِنَى
9. مَا كُنْتُ إِلَّا رَوْضَةً أَنْفًا كَرَّمْتُ وَطَابَتْ مَغْرَسًا وَجَنَى
10. عَطَفُوا عَلَيْكَ فَأَوْسَعُوكَ أَدَى وَهُمْ يُسَمُّونَ الْأَذَى مِنْنَا
11. وَحَنُوا عَلَيْكَ فَجَرَّدُوا قُضْبًا مَسْنُونَةً وَتَقَدَّمُوا بِقَنَا
12. يَا طَائِرًا غَنَى عَلَى غُضْنٍ وَالنَّيْلُ يَسْقِي ذَلِكَ الْعُضْنَا

13. زِدْنِي وَهَجٍ مَا شِئْتَ مِنْ شَجْنِي إِنْ كُنْتَ مِثْلِي تَعْرِفُ الشَّجْنَ

14. أَذْكَرْتَنِي مَا لَسْتُ نَاسِيَهُ   وَلِزُبِّ ذِكْرِي جَدَّدْتَ حَزْنَآ

15. أَذْكَرْتَنِي بَرْدَى وَوَادِيَهُ   وَالطَّيْرَ آحَادًا بِهِ وَثُنَى

16. وَأَحَبَّةً أَسْرَرْتُ مِنْ كَلْفِي   وَهَوَايَ فِيهِمْ لِأَعِجَا كَمْنَا

17. كَمْ ذَا أَغَالِبُهُ وَيَغْلِبُنِي   دَمْعٌ إِذَا كَفَكَفْتُهُ هَتْنَا

18. لِي ذِكْرِيَاتٌ فِي رُبُوعِهِمْ   هُنَّ الْحَيَاةُ تَأَلَّقَا وَسْنَا

19. إِنْ الْغَرِيبَ مَعْدَبٌ أَبَدًا   إِنْ حَلَّ لَمْ يَنْعَمْ وَإِنْ ظَعْنَا

20. لَوْ مَتَّلُوا لِي مَوْطِنِي وَثْنَا   لَهُمَّمْتُ أَعْبُدُ ذَلِكَ الْوَثْنَا

1-Göz vatanı terk ederken, ne suskundu ne sütliman

2-Telaşından gözyaşına boğulmuş, uykusuzluk ve yorgunluğu hissetmiyor musun?

3-Hatıralar güzel görünürdü, artık görünmez oldu

4-İnkâr ve şekke rağmen, kalp acısı çoğaldı

5-Keşke sadece sevdiklerim bilseydi Karşılaştığım herkes kederlendi orada

6-Ayrılığımın zor olacağını hesap etmezdim Öyle ki ruhum bedeninden ayrıldı

7-Ey faydasız vatandaş! Ey zamanın âşık ettiği

8-Bana senden başka zenginlik yoktur Senden başka zenginliğim de olmadı

9-Sen ancak gezilen bir cennettin Yeşil ağaçlar ve sulak bahçeler arasında

10-Sana şefkat edip, çileni çoğalttılar

11-Seni özleyip, dallarını kopardılar Kıpkırmızı kesikler de çoğaldı

12-Ey farklı melodileri olan şarkıcı kuş! Dallarını Nil nehri sulamakta

13-Artır ateşini istediğin gibi Benim gibi hüznü biliyorsan eğer

14-Hatırladın mı beni, bense hiç unutmadım Nice hatıraları inkâr ettim kederimden

15-Hatırladın mı beni ey Barada nehri ve vadisi Ve kuşlar teker teker ve topluca uçtular

- 16-Esiri oldum sevgiliye düşkünlüğümden Ve esiriyim aşkıma olan acıtan liman
17-Kaç defa gelip gelip, gözyaşıyla mağlup olduğum Sağanak yağın
yağmurlarıyla
18-Hatıralarım var hayatın baharlarında Ve uykusuzluk süslenen
19-Garip ebedi azap görmekte Göçüp gitse de nimetlerden uzakta
20-Şayet vatanımı bir but haline getirseler Ben ona tapanlardan olmayı
dilerdim¹⁹⁹

3.2. ZİRİKLİ’NİN DİVÂNINDA İŞLEDİĞİ TEMALAR

Ziriklî Divanında birçok temayı kaleme almıştır. Bunlardan bazılarını belaği yönleriyle birlikte tahlil etmeye çalışacağız

3.2.1. Hikmet

Hikmet; sözlükte feraset sahibi olma, sağduyulu olma anlamına gelmektedir. İstilahta ise dini, felsefi ve tasavvufi bakımdan birçok tanımı olmakla birlikte Arap edebiyatındaki hikmet; hayatta elde edilmiş bilgi ve tecrübelerden mütevellit, genelde nasihat amacını taşıyan bilgece söylenmiş veciz sözlerdir.

Hikmet Arap şiirinde ya doğrudan bir tür olarak yer edinmiş ya da şairler kaleme aldıkları şiirlerin arasına hikmetli sözler serpiştirtirmişlerdir. Şiirdeki bu tür, cahiliye döneminden başlamış olup devam etmektedir.²⁰⁰

a. İnsanlar su gibidir:

النَّاسُ كَالْمَاءِ

۱. خُذْ مَا صَفَا لَكَ، مَنْ وُدِّ وَمِنْ خُلُقِ
فِيْمَنْ تُعَاشِرُ، تَنْعَمْ بِأَلَا خِلَاءِ
۲. والناس كالماء، إن أرضاك سلسله
فلا تنقب عن المكنون في الماء

1-Sen sevgi ve ahlaktan halis olanı al. İlişkide bulunduğun dostlardan iyi olanları beğen.

¹⁹⁹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 21.

²⁰⁰ Ignace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, trc. Azmi Yüksel - Rahmi Er (Ankara: İmaj Yayınları, 1993), 16.

2-İnsanlar su gibidir eğer akışı seni razı ederse Suda gizlenmiş şeyleri seçmeye uğraşma²⁰¹

Zirikli, sırf arkadaşım olsun, yalnız kalmayayım diye arkadaş seçilmeyeceğini şiirinde dile getirmiş, dost edinirken nelere dikkat etmemiz gerektiğini ortaya koymuştur. Öncelikle seçeceğimiz dost; içi sevgi dolu huzur telkin eden, ahlaki erdemlere sahip bize doğruyu gösteren, hep iyiliğe teşvik eden biri olmalıdır.

Hatasız kul olmaz kabilinden dostumuza sürekli hata bulma gayretinden vazgeçmeli ufak tefek bazı hatalarına merceklerle yaklaşıp büyütmemeliyiz. Nitekim atasözümüzde geçtiği “Hatasız dost arayan dolsuz kalır”. Şair, insanları suya benzeterak eğer suyun akışından razıysak sudan şüphelenerek acaba içinde ne var diye kusur aramaya çalışmamamız gerektiğini ifade etmiştir.

b. Bir Babanın Evlatları

أبناء واحد

1. متى تشرق الدنيا فصل ثمانياً
فإنك في نصف الثماني مقصراً
2. ولو أنه يدري المسافر ما الذي
أعد له مولاه ما كان يقصراً
3. عمى القلب أعمى المرء عن سبل الهدى
فلا نفسه يدري ولا الذات يبصر
4. ولو شاء بحثاً عن حقيقة خلقه
لأوشك يعا عن قريب ويحصراً
5. حقائق لم تكشف لنا، وتخرص
يدين به قوم: يعز وينصر
6. يكفر فينا معشر معشراً هم
علي الحق، والإنسان قد يبصر
7. دع الناس لا تبغ الذين تهودوا
بشر، ولا تبغ الذين تنصروا
8. عجب لأمر الناس: أبناء واحد
يفرقهم دين وجنس وعنصر!

²⁰¹ ez-Zirikli, *Dîvân*, 39.

1-Dünya aydınlandığı zaman sekiz rekât namaz kıl sekizin yarısında olman eksiklidir.

2-Eğer misafir Mevlasının kendisine ne hazırladığını bilirse hiçbir noksanlık yapmaz.

3-Kalp körlüğü doğru yolu bulmada kimseyi kör eder nefsi idrak etmez zati ise görmez olur.

4-Kişi yaratılışının hakikatini araştırmak isterse kısa sürede öğrenir ve konuşmaz.

5-Bize açıklanmamış birçok hakikat var tasavvuru din edinerek onunla şereflenen ve yardımını gören vardır.

6-Biz insanlardan hak üzere ve basiret sahipleri oldukları halde birbirini tekfir edenler vardır.

7-Kötülükle beslenip Yahudileşenleri aynı şekilde Hristiyanlaşanları da bırak.

8-Tek babadan bir olan insanlara hayret ettim onları din ırk ve unsur ayırıyor.²⁰²

Şair, bu şiirinde kuşluk namazının sekiz rekât olduğundan bahsetmiş olup sekiz rekâttan az kılmanın yetersizliğini dile getirmiştir. Devamında insanın dünya da bir misafir olduğunu anımsatarak yüce Mevla'nın kullarına büyük lütufta bulunacağını hatırlatmaktadır. Kalp sağlam olunca istikamet doğru olur aksi takdirde rotayı kaybederek hüsrana uğrar.

Şiir de yaratılmış olan insan düşünce kabiliyetiyle donatıldığı için yaratılışını ve beraberinde taşıdığı hikmetleri düşünmemizi hatırlatmaktadır. İnsan düşündükçe kendini okur sonra tanır ve bu şekilde anlam kazanır. Şair, hak üzerinde olduklarını iddia eden Müslümanların üzücü durumunu anımsatarak birbirlerini tekfir etmelerini, aynı anne babadan bir kardeşleri oldukları halde ırk ve unsur yüzünden bölünmüşlüklerini hayret verici bir hadise olduğunu dile getirmiştir.

c. Umutlar ve Acılar

آمَالٌ وَأَلَامٌ

1-أرى سنةً تمضي وعاماً بنا يجري
يُضَيِّقُ من آجالنا فُسْحَةَ العُمرِ

²⁰² ez-Ziriklî, *Dîvân*, 66.

- 2- وَرَدْنَا عَلِي هَذَا الْوُجُودَ أَجِنَّةً تَسِيرُ بِنَا الْأَيَّامِ فِي السَّلِّ وَالْوَعْرِ
- 3- لَنَا أَمَلٌ فِي كُلِّ عَامٍ مُجَدِّدٌ نُرْجِي بِهِ صَفْوَةَ الْحَيَاةِ، وَمَا نَدْرِي
- 4- مَضَى عَامُنَا الْأَدْنَى بِذَنْبٍ، فَعَلَّهُ يَجِيءُ الَّذِي يَتْلُو الْمُغَادِرَ بِالْعُذْرِ
- 5- سَلَكْنَا بِهِ ظُلْمَاءَ حَالِكَةِ الدُّجَى وَلَمَّا انْقَضَى حَانَتْ لَنَا رِقْبَةُ الْفَجْرِ

1-Yılların geçtiğini görüyorum her geçen yıl ömrümüzün açısını daraltıyor.

2-Biz embriyo şeklinde ortaya çıktık günlerimiz hem zor hem kolay geçiyor.

3-Her sene bizim yenilenen emellerimiz vardır onlarla hayatın duruluğunu isteriz fakat gelip gelmeyeceğini bilmiyoruz.

4-En kötü yılımız günahla geçti gelecek yıllar ise özür dilmekle geçer.

5-Onunla gecenin karanlığında yürüdük o bitince sabahın aydınlığına vardık.²⁰³

Zirikî, hayatın akıp gittiğini ve zamana hâkim olamadığımız sebebiyle her yılın ömrümüzden çaldığını açıklamaktadır. Yıllarımız bazen tarifsiz acılarla geçerken bazen de umut dolu ve aydınlık dolu günlerle geçmektedir. Nefis taşıyan insanın bitmek tükenmek bilmeyen heves ve arzularının her gelecek yılda artarak devam ettiğini söylüyor. İnsanın isteklerinin bitmemesi ahireti gösteren bir levhadır. Ömür denen en büyük sermaye hak ve hakikate sarılarak geçirilirse değer kazanır aksi takdirde günahkâr ömrün bereketi yoktur.

d. Cehaletim

جَهْلِي

۱. تَجَاهَلْتُ مَا حَوْلِي وَمَا تَحْتَ نَاطِرِي فَأَنْقَذَنِي مِنْ بُؤْسٍ مَنْ عَلِمُوا، جَهْلِي

۲. إِذَا الْعَقْلُ لَمْ يُبَلِّغْكَ رُشْدًا فَإِنَّهُ مِنَ الْعَقْلِ حِينًا أَنْ تَعِيشَ بِلا عَقْلٍ

1-Etrafımda olup bitenler ve gözlerimin önünde bulunanlar hakkında cahilim bilenlerin sıkıntısından beni cehaletim kurtardı.

2-Akil olgunluğa erişmezse kişi bazen akılsız yaşamış olur.²⁰⁴

²⁰³ ez-Zirikî, *Dîvân*, 72.

²⁰⁴ ez-Zirikî, *Dîvân*, 104.

Şair, hikmet dolu bu şiirin de akıl nimetini serdetmiş, aklın, kişiye değer katan kimlik kazandıran bir ilahi armağan olduğunu ortaya koymuştur. Akıl insanın en belirgin vasfı olması hesabıyla gerek yüce Allah'a gerek diğer insanlara ve çevreye karşı kişiyi sorumlu kılmaktadır. Toplumda hoşgörü ve düşüncede ufuk zenginliği akılla imkân bulur. Aklı olmayanın dini de yoktur sözü bunu özetlemektedir.

e. İki

ثُتَانٍ

1. ثُتَانٍ مِنْ شَدِّ عَنْ إِحْدَاهُمَا عَشْرَتٌ بِهِ الْجُدُودُ وَأَعْيَا طِبُّهُ الْأَسِي

2. مِنْ كَانَتْ تُضَبُّ عَيْنِيهِ إِهْتَدَىٰ بِهِمَا حُسْنُ الْأَنَاءَةِ وَ سَوْءُ الظَّنِّ بِالنَّاسِ

1-İki değer vardır ki; ikisinin birinden kopmak yeniliği zorlaştırır umudu ise umutsuzluğa dönüştürür.

2-Kim gözlerini neye dikerse ona tabi olur bunlar güzel sabır ve insanlara karşı su-i zandır.²⁰⁵

Şair, sabrı ve insanlara karşı önyargıyla yaklaşma konusunu dizelerine taşımıştır. Kişi ikisinden hangisini gözleri önüne koyarak ilke edirse elbette ki ona uygun hareket etmiş olur. Birincisi olan Sabır bir erdemdir, karşılaştığımız bir musibete isyan etmeyip sabır göstermektir. Sabırlı insanlar isyan etmenin kendilerine yarar sağlamayacağını bilirler. İsyan etmek bize bir şey kazandırmayacağı gibi kaybettirir.

Önyargılı insan peşin kararlı olan insandır. Kim ne derse desin düşüncesinden vazgeçmez onu ne bilgi nede delil ikna etmez. “İnsanlardaki önyargıyı parçalamak, benim atomu parçalamamdan çok daha zor” diyen Einstein bu sözüyle önyargılı insanlara laf anlatmanın onların ne kadar inatçı ve dik kafalı olduklarını dile getirmiştir.

²⁰⁵ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 136.

f. İnsafılı Olsaydı

لَوْ أَنْصَفَ

- 1- ما أَجْمَلَ الدُّنْيَا وَقَدْ عَمَرْتُ بِالْحُسْنِ . وَأَزْدَهَرَتْ مَعَالِمُهَا
- 2- الطَّيْرُ يَصْدَحُ فِي خِمَائِلِهَا وَالطَّيْبُ تَنْثُرُهُ نَسَائِمُهَا
- 3- وَالْبُرُّ تُنْبِتُهُ مَرَابِعُهَا وَالتَّبَرُّ تَكْنِزُهُ مَنَاجِمُهَا
- 4- حَتَّى إِذَا الْإِنْسَانُ عَاثَ بِهَا غَلَبَتْ مِظَالِمُهُ مِظَالِمُهَا
- 5- فَإِذَا مَسَّالِكُهَا مَهَالِكُهَا وَإِذَا مَغَانِمُهَا مَغَارِمُهَا
- 6- وَإِذَا مَجَامِعُهَا مَفَاجِعُهَا وَإِذَا مَنَاعِمُهَا مَاتِمُهَا

1-Dünya ne kadar güzeldir hoş imar edilmiş ve çehresi parlamıştır.

2-Kuş ormanlıkta terennüm ediyor koku esintisini her tarafa yayıyor.

3-Bahar buğdayı yeşertiyor madenci altını depoluyor.

4-İnsan dünyayı tahrip ederse onun bu karanlığı dünyanın karanlığına galip gelir.

5-Dünya kendisini mesken edeni helak eder ganimet yapanı zarara uğratar.

6-Kendisini toplayana facia olur kendine nimet görene matem olur.

7-Dünyayı kendisini meslek edineni helak eder Onu ganimet edinen hasara uğrar.

8-Dünya kendisini toplayana facia olur Ondan nimetleneni üzüntüye sokar.²⁰⁶

Şair bu mısralarda dünyanın geçici bir hayat olduğunu ona olan tutkunluğu yermektedir. Dünya hayatı için çalışmak insanı hayal kırıklığına uğratar ve umduklarına erişirmez. Dünya ya kapılmak bela ve musibete davetiye göndermektir. Şairimiz gibi Mevlana da dünyaya tenezzül eden kimseyi “Bal çanağına düşmüş sinek” olarak yorumlaması da çok anlamlıdır.

²⁰⁶ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 144.

Dünya cazibeli, albenili, tatlı ve hoştur ama aldatıcı ve değersizdir. Dünyanın gülmesine aldanmaması gerekiyor, çünkü bir araçtır. Yüce Allah'ta ayet-i kerimede dünyayı şöyle tanımlamaktadır: “Bilin ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlâtta bir çokluk yarışından ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki bitirdikleri çiftçileri imrendirir, sonra kurumaya yüz tutar, bir de bakarsın ki sararmıştır, ardından da çerçöp haline gelmiştir. Âhirette ise ya çetin bir azap yahut Allah'ın bağışlaması ve hoşnutluğu vardır. Dünya hayatı sadece aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir.” (Hadîd 57/20).

g. Yalan

الكذب

- 1-أرى الكذبَ آعتادَ الأَنامُ وُرودهُ فليس لِحيِّ عن مَوارده دَرءُ
2-تَأَصَّلَ داءٌ في النفوسِ، فما أمرؤُا بناجٍ، ولا منه لذي مِقُولِ بُزءُ
3-وفي الناسِ أقوامٌ يجدون بَزاءَهُ فَيُنَجِّهِمُ من عاره ذلك البَزءُ
4-وربَّ أمرئٍ إن فاه بالمينِ لم يجد من الناسِ إلا قائلًا: صدقَ المرءُ!

1-Görüyorum ki insanlar yalanı adet edinmişler onları engelleyen hiçbir canlı yoktur.

2-Nefislere yerleşen bir hastalıktır ve ondan kimse kurtulamaz konuşanda ondan beri olmuyor.

3-İnsanlar arasından yalandan beri olanları görürsün onları o ayıptan beri oluşları kurtarıyor.

4-Bazı insanlar vardır ki yalan konuştuklarında onları tasdik eden olmaz ancak az sayıda kişiler onlara doğru söyledin derler.²⁰⁷

Zirikli bu hikmetli şiirinde yalanın na kadar çirkin ve çirkef bir şey olduğunu vurgulamıştır. Günümüzde adı oldukça sık duyulan mitomani hastalığı, çoğunlukla yalan söyleme hastalığı olarak bilinmektedir. Bu hastalık, kişinin bir toplumda dikkat

²⁰⁷ ez-Zirikli, *Dîvân*, 155.

çekebilmek ve odak noktası haline gelebilmek için ufak tefek beyaz yalanlar söylemesi ile başlamaktadır. Daha sonrasında kontrolünü kaybeden bu kişiler, söyledikleri yalana kendileri de inanmaya başlar.

h. Yarın

الغد

1-خُذْ فِي حَدِيثِ غَدٍ وَمَا يَتَلَوُ غَدًا مُتَجَدِّدًا إِنَّ الزَّمَانَ تَجَدَّدَا

2-أَسَدِلْ عَلَى الْمَاضِي الْحِجَابَ فَإِنَّهُ زَمْنٌ تَنَاءَثَرَ عِقْدُهُ وَتَبَدَّدَا

3-ما أمس ما آثار أمس، وأهله؟ عبر أمرتها العُصْرُ، لِتَشْهَدَا

1-Yarınki yeniliği al çünkü yarın okunacak olan da yenidir elbette zaman da yenileniyor.

2-Geçmişe perde çek çünkü o gerdanlığı kopmuş gibi bir zamandır.

3-Dün, dünün etkileri ve ehli nedir görünsün diye yılların emrettiği ibretlerdir.²⁰⁸

Ziriklî ilk üç mısradaki yeniliğe açık olmamız hakkında şöyle bir düşünceyi gerektiğini dile getirmiştir. Her gün kendimizi baştan yenilemeliyiz. Geçmişte yaşanmışlıkların yükünü omuzlarımızdan atmamız, kendimizi o anın olasılıklarına açık tutmak için çaba göstermeliyiz.

1. Taziye

تَعْزِيَةٌ

1. أَرَى الْمَوْتَ آفَةً هَذَا الْوَجُودِ وَمَا حِيلَةُ الْمَرْءِ فِي الْوَقَاعِ؟

2. وَمَا لَا اِخْتِيَالَ عَلَى رَدِّهِ عَلامَ بِهِ جَزَعُ الْجَزَاعِ

3. لَنَا فِي نَجُومِ الدُّجَى عِبْرَةٌ إِذَا عَبَثَ الصَّبْحُ بِاللَّامِعِ

²⁰⁸ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 200.

٤. هل العيشُ إلا حياةٌ غرور تفاجئُ بالألم الفاجع

٥. أو الدهرُ إلا سجيٌّ مستمرٌ ووقعُ أذىً صادع قارع

٦. قضى الله للناس لُقيا المنون فصبراً على قدر الصانع

٧. وما الموت إلا سباتٌ عميقٌ ففيم البكاء على الهاجع؟

1-Ölümü bu hayatın afeti olarak görüyorum bu vakiya karşı insanın çaresi nedir?

2-Reddetme ihtimali olmayan bir şeye kaygı duymaya gerek yoktur.

3-Gece yıldızlarında ibret vardır sabah parlaklığıyla geldiğinde,

4-Hayat aldanmadan ibarettir acılarla karşılaşsın.

5-Veya devam eden mizaç acı çektiren bir sıkıntıdır.

6-Allah Ölümle karşılaşmayı insanlara hükmetmiş yaratıcının kaderine sabretmek gerekiyor.

7-Ölüm derin bir sabırdır sakinlik olan ölüm için ağlamaya ne gerek vardır?²⁰⁹

Şair bu şiirinde ölümün insanoğlu için takdir edildiğini ömür sona erdiğinde her insanın buna karşı koyma imkânına sahip olmadığını istese de istemese de öleceği hakikatini inşad etmiştir. “Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler” Zümer suresindeki 30. ayet-i kerimede bu gerçeği teyid etmektedir. Vakıa suresi 83-85. âyeti kerimelerde insanın ölüm karşısında çaresizliğini dile getirerek bu hakikati bize şöyle anlatmaktadırlar: “Can boğaza geldiğinde, onu geri döndürsenize! Oysa siz o zaman bakıp durursunuz. Biz ise ona sizden daha yakınız. Fakat siz göremezsiniz.”

j. Meltem Şiirinden

مِنْ شِعْرِ الصَّبَا

1. إذا شئت أن تحيا سعيداً فلا تكن على حالةٍ إلا رضيت بدونها

2. إذا شئت أن تحيا سعيداً فلا تكن طلبوا من العُلياء غير عُيونها

²⁰⁹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 346.

3. وَإِنْ تَابَ إِلَّا أَنْ تَهُونَ فَلَا تَكُنْ عَلَى حَالَةٍ إِلَّا رَضِيَتْ بِدُونِهَا

1-Mutlu yaşamak istiyorsan aynı durumun dışında razı olduğun durumda ol yoksa olma!

2-Mutlu yaşamak istiyorsan özünün dışındaki yükseklerden bir şey talep etme!

3-Pişman olursan ancak kolayına gideni yap onun dışında başka durumda olma!²¹⁰

Şair hikmet dolu bu şiirinde mutlu yaşamamanın yollarını dile getirmiştir. O, mutluluğu sürekli bir işle meşgul olmanın zaman zaman can çıkıntısına yol açabileceğini düşünerek mutlu olmak isteyen insanların sevmediği işi yapmamasını önermektedir. Kişi hoşlandığı bir iş veya vazifeyi yaptımı onun zevkine varır ve böylece mutlu olmuş olur.

Bundan hareketle şu an birçoğunu yaptıkları işlerde başarısız ve mutsuz olduklarının temelinde sevmedikleri işi çaresizlikten yapmaları ayrıca aynı işte uzun yıllar çalışmakta stres ve mutsuzluğa yol açabilmektedir.

k. Kelimeler

كَلِمَاتٌ

1- خَلَّ عَنْكَ الْيَأْسُ إِنَّ الْيَأْسَ دَاءٌ مُخْتَرِقٌ

2- وتَاهِبْ لِعَوَادِي الدَّهْرِ. فالدهر حَنِق!

3- وأَسَى، ما آسَطَعْتَ، بالناس الظَّنُونُ - لا تَثِقْ

4- كُلُّ خَلٍّ مُتَخَلِّ. كُلُّ جَمْعٍ مُفْتَرَقٍ

5- وإذا مُكِنْتِ مِنْ خِصْمِكَ فَاسْبِقِي وانطلق!

6- رَبِّ رَامٍ وَدَّ . بعد الرَّمِي، لو كان رَفِقًا..

²¹⁰ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 163.

7- وَعَفُوَّ عَضَّ . بعد العفو ، كَفَأً وَشَهَقُ...

8- زُمُرُ الْخَيْرِ . غُفَاةٌ ! وَفَتَى الشَّرِّ أَرْقُ!

9- إِنَّمَا يَطْلُبُ بَاغِي الْعُرْفِ شَخْصاً مَا خُلِقَ!

1-Umutsuzluğu kendinden uzaklaştır çünkü umutsuzluk yakıcı bir hastalıktır.

2-Zamanın getireceği hadiselerle karşı hazırlıklı ol çünkü zaman boğucudur.

3-İnsanlara karşı elinden geldikçe ön yargılı olup insanlara güvenme!

4-Her dostluk süzülmede ve her toplanma dağılmaktadır.

5-Hasmına karşı gücün yetiyorsa onun önüne geç ve yürümeye başla!

6-Birçok atıcı vardır ki attığından sonra keşke şefkatli olsaydım diye sever.

7-Affedici affettikten sonra dişlerini sıkarak elini dişler ve bağırır.

8-Hayır grupları affedicidir ey kötülük insanı uysal huylu ol!

9-Örf karşısı olan kimse ahlaksız şahsiyet talep eder.²¹¹

Şair inşad ettiği şiirinde insanın hangi duygulara sahip olduğu ve insanoğlunun karakteristik özelliklerini dile getirmektedir. Öncelikle ümit insanın sahip olduğu en kıymetli duygulardan biridir. İnsan umutlu olduğu kadar güçlüdür aksi takdirde en küçük olay karşısında başarısızlığa girer.

Şairimiz devamla herkesin zamanın önümüze dikeceği olumsuz vakıa ve hadiseler karşısında daima hazırlıklı olmamamızı, zira zamanın insanın kendi içinde boğacağını inşad etmiştir. Diğer yandan inşalara her ne suretle olursa olsun güvenmemeyi tavsiye etmektedir. Atasözümüzde olduğu gibi “en beyaz gülün bile gölgesi siyahtır”. Tüm dostlukluklar zamanla çözüleceğini ve bir araya gelip ortak düşünce etrafında toplananların zamanla dağılabileceklerini dile getirmiştir.

Şiirin sonunda ise bazı insanların karakterini de yansıtmaya çalışmış, kimi atıcılar attıklarıyla öldürdüğü vayahut zarar verdiklerinden ızdırap çektiklerini keşke şefkatli davranıp atmasaydık diye hayıflandıklarını anlatmıştır. Son olarak toplumda yer edinmiş örf edet ve ananelerden rahatsızlık duyan kimseler diğer insanların böyle kuralsız ve değersiz yaşamalarını istediklerini açıklamıştır.

²¹¹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 167.

3.2.2. Medih (Övgü)

Sözlükte “övmek” birinin meziyetlerini dile getirmektir. Edebi anlamda ise, takdir ve minnet duygularını ifade etmek ya da maddi çıkar elde etmek maksadıyla daha çok şahıslarla ilgili olmakla beraber, kabile, toplum, millet, ülke, vatan ve ilin güzel sıfat, erdem ve meziyetlerinin anlatıldığı şiirlere de medhiye denilmiştir.²¹²

Beğenilme arzusu insan fitratında bulunduğu düşünülürse övgü şiirlerinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer almaktadır.²¹³ Medih, takdir ve şükran duygularını ifade etmek veya maddi bir çıkar elde etmek maksadıyla daha çok fertlerle ilgili olmakla birlikte, toplum, kabile, ülke, millet, vatan, şehir gibilerinin güzel sıfat, meziyet ve erdemlerin anlatıldığı şiirlere de medhiye denilmiştir.²¹⁴

Medih edilen kişinin övülmeye vesile olan vasıfları, cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye ve yardım hissiyatına hâkim olma, sebat, vs.dir. Medihte şahsın, taşıdığı taç, ziynet gibi ârızı yönleriyle değil, cesaret, cömertlik ve bilhassa sonraları adalet, iffet gibi sıfatlarla övülmesi esastır.²¹⁵

Cahiliye döneminde iki çeşit medih vardı:

a- Şükürünü dile getirmek için yapılan medih. Bunu İmru'l-Kays ve Züher b. Ebî Sülâmâ'nın şiirlerinde görüyoruz.

b- Mal elde etmek için yapılan medih. Bu medih çeşidi ise kentlerde yaşayan veya şehirleri dolaşan en-Nâbiğa ez-Zübeynî ve el-A'şâ gibi şairlerin şiirlerinde müşahede ediyoruz.²¹⁶

a. Emir

الأمير

1- قُلْ لِلْأَمِيرِ أَقَالَ اللَّهُ عَثْرَتُهُ: أَحَسَّنْتَ ظَنَّنَكَ حَيْثُ لَظَّنُّ قَدْ سَاءَ

²¹² İsmail Durmuş, “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 406.

²¹³ Durmuş, “Methiye”, 29: 406-408.

²¹⁴ Durmuş, “Methiye”, 29: 406.

²¹⁵ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi - Osmanlı Dönemi* (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2015), 100.

²¹⁶ Ömer Ferrûh, *Târîhu 'l-edebi'l-'Arabî*, 4. Bs (Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 1981), 1: 83.

2-قد أَكْثَرَ النَّاسُ فِيكَ الْقَوْلَ وَاعْتَقَدُوا مَا لَا إِخَالَ، وَكُلُّ شَاءَ مَا شَاءَ

3-ما كُنْتُ هَاتِكَ سِتْرٍ فِي مُنَاصِحَةٍ فَحَسْبُكَ التُّضْحُ تَعْرِضاً وَإِيمَاءً

1-Emire deki; Allah onu hatasından alıkoysun zan kötü olduğu halde sen zannını güzel yaptın

2-İnsanlar senin hakkında çok konuştular ve hayal edilmeyenlere inandılar ve her kes istediğini istedi

3-Öğüdünü gizlemek için sana gelmedim kapalı ve imalı olarak öğüdün yeterlidir.²¹⁷

Şairimiz Dîvânında övgü temasını oldukça işlemiştir. Burada Emir’i zannın kötü olan tuzağına düşmediğini aksine iyi zanda bulunduğunu anımsatarak övgü temasını işlemiş bulunmaktadır. Şiir de sade dil kullanmıştır. Şair Emir’e övgü sanatını kullanırken ihbari haberle ona seslenmek suretiyle insanların onun hakkında olumsuz söylentilerine kulak asmadığını bildirmektedir. Ayrıca Emir’in öğüdünü önemseyerek imalı bir şekilde bile verse onun öğüdünün yaralı ve göz önünde bulunması gerektiğini açıklamaktadır.

b. Rahatlığım

رَاحِيَّتِي

1. تَمُنُّ بِرَاحَتِي، وَبِهَا عَنَائِي   فَمَا أُدْرِي أَتُحْسِنُ أَمْ تُسِيءُ

2. وَتَعَسَلِ لِي الْحَدِيثَ مُنَمَّاتٍ   زَخَارْفُ لَفْظِهِ، وَلَهُ خَبِيءُ

3. تُضِيءُ لِي السَّبِيلَ بِمَا تَرَاهُ   وَأَرْضِي مَا أَرَاهُ فَأَسْتَضِيءُ

4. فَلَا تَحْسِبْ تَعَارُضَنَا شِكَاسًا   فَإِنِّي مِنْ مُشَاكَلَةِ بَرِيءُ

5. لِكُلِّ فِي تَوَجُّهِهِ سَبِيلٌ   لَمَا يَعْنِيهِ، يَمْضِي أَوْ يَفِيءُ

²¹⁷ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 40.

1-Rahatlığımı temenni ediyorsun fakat rahatlığım ile ilgili endişeliyim iyi mi yoksa kötü mü ediyorsun bilmiyorum.

2-Bana sözü süsleyerek ballandırıyor sun sözleri süslüdür ama sönüktür.

3-Gördükleriyle bana yolu aydınlatıyorsun ben ise gördüğümle razı oluyor ve onunla aydınlanıyorum.

4-Karşıt görüşlü olmamızı kavga olarak görme çünkü ben kavgadan beriyim.

5-Herkesin kendisine göre bir yolu vardır o yolda ya yürümüş veya dönmüş olur.²¹⁸

Şarimiz, dîvânındaki şiirlerinin bazılarında hem medih hem de hicvi birlikte kullanarak usta bir şair olduğunu ispatlarcasına muhteşem bir tasavvuru serdetmiştir. Şiiri medihle başlayarak rahat ve müreffeh olmasını istediği şahsa övgüde bulunmak suretiyle şahsın rahatlığını temenni etmesine karşın kendisi rahatlığından endişe duyduğunu dile getiriyor. İkinci satırda ise kendisine süslü sözlerle yaklaşıldığı fakat sarf edilen sözlerin içi boş, manadan uzak olduğunu ifade ederek hiciv yapmıştır.

Şair üçüncü satırda tekrar medhe dönüyor. Nitekim birinin kendisine yol gösterip bir nevi rehberlik yaptığını kendisinin ise buna ihtiyaç duymadığını ifade ettiğini görüyoruz. Şiirin dördüncü satırında ise herkesin kendine göre bir yol haritası ve planı olduğunu dile getirerek herkes kendi çizdiği yoldan yürümeye devam etsin demektedir.

c. Kureş Şahini

صقر قريش

1. لِلْمُلْكِ أَهْلٌ وَلِلتَّيْجَانِ أَهْلُونَا لَا يَهْدِمُ الدَّهْرُ مَا هُمْ فِيهِ بَانُونَا

2. وَلِلْبَطُولَةِ ذِكْرَاهَا يُقَدِّسُهَا عُبَادُهَا وَلَهَا عَنَاهَا مُحَامُونَا

3. فِي الْغَابِرِينَ لِمَنْ يَتْلُوهُمْ عِبْرٌ وَرُبَّمَا سَبَقَ الْخَالِينَ تَالُونَا

4. أَبْقَى الزَّمَانَ لِأَمُونٍ مَفَاخِرَهُ مِنْ بَعْدِ مَا طَوَّتِ الْأَيَّامُ آمُونَا

5. وَظَلَّ غُمْدَانُ مَرْفُوعاً عَلَى أُسْسٍ لَيْسَتْ تَزُولُ، وَلَوْ زَالَ الْإِيمَانُونَا

²¹⁸ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 62.

6. عَزَّتْ أُمِّيَّةٌ فِي جَيْرُونَ وَانْكَفَأَتْ   بِيضُ الْعُرُوشِ عَلَى أَبْوَابِ جَيْرُونَ

7. وَطَاحَ مَرَوَانُ فَانْهَارَتْ دَعَائِمُهَا   وَالصَّقْرُ يَرْقُبُ مَا أَهْلُوهُ آتُونَا

8. فَتَيِّي أَطَلَّ عَلَى الْآيَامِ فَابْتَسَمْتُ   وَكَانَ سِرًّا مِنَ الْأَسْرَارِ مَكُونَا

10. مَا صَدَّهُ الْيَتِيمُ طِفْلاً عَنِ مَطَامِيحِهِ   بَلْ زَادَهُ الْيَوْمُ تَأْمِيلاً وَتَمَكِينَا

11. مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ إِيمَانًا بِدَعْوَتِهِ   أَجَابَهُ الْفَلَكَ الدَّوَارُ: آمِينَا

12. وَمَنْ تَكُنْ خَلَصَتْ لِلْمَجْدِ يَتِيئُهُ   أَصَابَ نُجْحًا عَلَى الْآيَامِ مَضْمُونَا

1-Mülke layık olan vardır bizden tacı hak eden de vardır bizim bina ettiğimizi zaman yıkamaz.

2-Kahramanlığı dile getiren ve onu takdis eden ve onu koruyan bizden insanlar bulunmaktadır.

3-Geçmişlerin hayatında okuyanlar için ibretler vardır onlardan sonra gelecek olanlarda vardır.

4-Zaman Âmûn'a övgüyü sürdürüyor günlerin geçmesiyle o övgü emniyete dönüşüyor.

5-Ğumdan zail olmadan temeller üzerine yukarı kalkmıştır zail olursa malzemesini temin ederiz.

6-Ümmiyye (Cariye) Girona'da şöhret kazandı beyaz tahtalar Girona'nın kapıları üzerine eğildi.

7-Mervan hedefi şaşırıldı dayanakları yıkıldı Şahin ailesinin ona ne vereceğini gözetliyor.

8-Günler içinde gizlenmiş sır olan bir delikanlı görüldü ve günler tebessüm etti.

9-Yetimlik çocuğu hedefinden alıkoymadı bilakis yetimlik onun umut ve kuvvetini artırdı.

10-Kim davasına iman ederse dönen felek ona buyurun diyerek icabet eder.

11-Kimin saygınlık için niyeti halis olursa gelecek günlerde kati bir başarıya ulaşır.²¹⁹

²¹⁹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 81.

Şair inşad ettiği bu mısralarda övünme temasını işlemiştir. Şiirde mal ve servete layık olduklarını açıklamış devamla tac giymeyi hak eden ve sergiledikleri güzelliklerin zaman içinde kaybolamayacaklarını dile getirmiştir. Geçmişlerin hayatlarında yarınlarını inşa etme noktasında dersler olduğunu beyan etmiştir.

Azmin elinden hiçbir şeyin kurtulamayacağını söylemiş özellikle yetim olmak kişinin başarısına engel olamayacağını tam aksine kişiye daha da umut ve cesaret verdiğini konu edinmiştir. İman etmek kişiye hayırlı kapılar açacağını saygısını yitirmemiş insanlara başarılı olmalarının vazgeçilmez olduğunu dile getirmiştir.

d. Ey Kanlar Şahid Olun

إِشْهَدِي يَا دِمَاءَ

1-بَيْنَ نَعْمَى السُّرُورِ وَ مَآسَى الْغُومِ

2-الليالي تدور والأمانى تحوم

3-مُسْتَضَامٌ يثورُ وَغَرِيقٌ يعومُ

4-ما المضي الحثيثُ ما المسيرُ الوئيدُ

5-أضوارٍ تعيثُ ولىالٍ تكيدُ

6-أممٌ تستغيثُ وشعوبٌ تبيدُ

7-في فلسطينِ قومٌ جرعوا لصابِ مرُ

8-كانَ للمجدِ يومٌ كلُّ يومٍ يمرُ

9-ما على الحرِّ لومٌ إن أبى القيدَ حُرُ

10-أعزبي يا نجومُ وأغصبي يا سماءُ

11-واسقطي يا رجومُ واخترجبي يا ضياءُ

12- وانطقي يا كلوم واشهدي يا دماء

1. Mutluluk arasında neşe felaket arasında ise üzüntü vardır.
2. Geceler dönüyor arzular ise havada dönüyor.
3. Adaletsizlik ortaya çıkar batmış olan ise yüzer.
4. Acele ayrılık olmaz acelesiz yürüyüş olmaz.
5. Şiddetli açlık hareket ediyor geceler üst üste yığılıyor.
6. Milletler çoğalıyor ırklar ise tükeniyor.
7. Filistin’de öyle bir topluluk var ki ona acı yutturulmuştur.
8. Şan şeref için bir gün vardır her gün geçiyor.
9. Özgürlük için kınanma yoktur eğer prangayı reddederse hürdür.
10. Ey yıldızlar kaybolunuz! (batınız) ey gökyüzü öfkelen!
11. Ey taşlar dökülün! ey aydınlık perdele!
12. Ey yaralar konuşunuz ve ey kanlar tanıklık yapınız!²²⁰

Ziriklî, bu şiirinde İslam’ın ilk kıblesi ve Hz. Peygamber’in mirac’a çıktığı yerin ismi olan Mescid’i Aksa’nın bulunduğu Filistin’i methetmiştir. Filistin binlerce yıllık tarih içerisinde üç semavi dine ev sahipliği yapmış ve kucağını açmış merkezlerden biridir.

Filistin mücadelesi sadece Filistinlilerin değil aynı zamanda bütün Müslümanların cesaretle umudunu kaybetmeden sahip çıkması gerektiğini dile getirmiştir. Filistin direnişi tüm olumsuz tabloya ve çizilen tüm senaryolara rağmen Filistinliler hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmeden ülkelerinin bağımsızlığı için zor şartlarda bile mücadelesini sürdürmektedir. Ziriklî, Filistin davasını kendi davası kabul etmiş bir ruhla his ettiği acılarını paylaşmıştır.

e. Haykırış

صَيْحَةٌ

1- في فلسطين وفي الشام رجال - ونصا ل صَيْحَةٌ

²²⁰ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 98.

2- وبنجدٍ وبيغداد ليوث - وغيوث

3- وبصنعاء وهاتيك الهضاب - أسدُ غاب

4- والمقام، لا يُضام

5- يا ابنَ قَهْطَانَ وعدنانَ أعتَبِرْ - بالعَبِرْ

6- خُذْ لَاتِيكَ هَدَىً مِمَّا غَبَرَ - فِي السَّيْرِ

7- وَأَطِلْ فِيمَن تَحْطُوكَ النَّظَرَ - فِي الْبَشْرِ

8- لا فتحام، ما يُرام

1. Filistin ve Şam'da adamlar ve cirit uçları vardır.
2. Necd ve Bağdat'ta cesaret ve yardımlar vardır.
3. San'a da sana doğru tepecikler ve orman aslanları gelir.
4. Makam zulmetmez.
5. Ey ibn Kahtan ve Adnan öğütlerden ders alın!
6. Geçmiş hadiselerden seyrin için kılavuz al!
7. Seni geçen insanlara uzun süre bak!
8. Hücum etmek için nazik davranılmaz.²²¹

Şair bu şiirinde bazı Arap beldelerine övgüler dizmiş onları bir takım niteliklerle nitelendirmiştir. Filistin ve Şam'ı kahramanlar ve cirit uçlarına sahip olduklarını ifade etmektedir.

Necd ve Bağdat'ı cesaretli ve yardımsever şahsiyetlerle dolu olduğunu söylemiş, San'a a ise tepecikler ve orman aslanlarına sahne olmuş bir belde olduğunu dile getirmiştir. Makam sahibi olanlar kişiler zulmetmez aksine ezilmişlere merhamet ederler. İbn'i Kahtan ile Adnan Kabilelerini geçişte yaşanmış hadiselerden ibret almaları gerektiğini, hücum etmek istediği düşmana nazik davranmaması gerektiğini ifade etmiştir.

²²¹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 148.

f. Ulusal gürreşçi

مَصَارِعُ الْقَوْمِ

- 1-تَقَبَّضَ الصَّدْرُ لَا يَأْسًا وَلَا خَوْرًا وَأَوْحَشَ النَّفْسَ مِنْ قَدِ أَوْحَشَ الْبَصْرَا
2-مَضَى "فُوَاد" قَرِيرَ الْعَيْنِ مَعْتَزِمًا لُقِيَا الْمَنِيَّةِ أَوْ أَنْ يَجْنِي الظَّفْرَا
3-وَمَات "أَحْمَد" مَعْتَزًا بِعَثْرَتِهِ مُسْتَبْشِرًا جَدَلًا لَا وَاجِمًا حَذْرَا
4-مَصَارِعُ الْقَوْمِ فِي آكَامِ سُورِيَّةِ أَبْقَى عَلَى الدَّهْرِ مِنْ أَطْوَادِهَا أَثْرَا

1. Gönül daraldı yas yok bitkinlik yok Gözleri rahatsız eden nefsi de rahatsız eder.
2. Fuat neşeyle kararlı şekilde ölüme ilerledi veya zaferi elde ederek ilerler.
3. Ahmed soyuyla övünerek mutlu ve sevinçli halde öldü kaygılı olarak değil.
4. Kavmin savaşçıları Suriye'nin tepelerindedir dağlarında etkisini sonsuza dek bıraktı.²²²

Ziriklî, övgüyü beytin her satırına serpiştirmiştir. Birinci satırda yas ve bitkinliğin olmamasını ifade etmekle ümitvar olmak gerektiğini açıklamıştır. Beyitte devamla Fuat'ın ya mutluluk ve sevinç içinde öldüğünü veya zaferle ilerlemiş olduğunu açıklamıştır. Ahmet'in ise kaygıdan uzak soyuyla övünerek öldüğünü dile getirmiştir.

Kavmin yiğit savaşçıların Suriye tepelerinde kalıcı bir etki bıraktığını, bu etkinin uzun süreli bir etki olduğunu dile getirmiştir.

g- Mısır'da Yaz Mevsimi

صَيْفُ مِصْرَ

- 1-أَيُّهَا السَّائِلُونَ عَنَّا بِمِصْرٍ كَيْفَ نُضْحِي بِهَا وَكَيْفَ نَبِيْتُ
2-نَحْنُ فِي هَذِهِ الْمَدِينَةِ نَحْيَا حِينَ نُمْسِي، وَفِي النَّهَارِ نَمُوتُ!

²²² ez-Ziriklî, *Dîvân*, 288.

1. Ey Mısır'la alakalı soru soranlar ona nasıl kurban veririz ve nasıl dikkat çekeriz.

2. Biz bu şehirde akşam doğup sabah ölürüz.²²³

Şair bu dizelerde Mısır'ı konu edinerek uğruna kurban verilecek boyutta kıymetli bir vatan toprağı olduğu zikretmiştir.

Bu diyarda akşam doğup sabah ise bu kıymetli vatan için tereddütsüz öleceğini dile getirmek suretiyle Mısır'ı övgüye konu edinmiştir.

h- Şehidler

الشُّهَدَاءُ

1-يا عَيْنُ أُسْهَرِكِ الْجَنَّةَ وَنَامُوا لَا أَنْتِ هَاجِمَةٌ وَلَا الْآلَامُ

2-تَتَلَمَّسِينَ، وَلِلظَّلَامِ تَكَائُفٌ نُورَ الْحَيَاةِ، وَفِي الْحَيَاةِ ظَلَامٌ

3-تَبْدُو لِكَ الْأَشْبَاحُ فِي حَلِكِ الدُّجَى وَإِذَا هُنَاكَ جَمَاجِمٌ وَعِظَامٌ

4-وَتَرَيْنِ فِي الْأُفُقِ الْقَرِيبِ أَشْعَةً فَإِذَا هُنَاكَ مِنَ الْجُسُومِ ضَرَامٌ

5-النَّاسُ فِي وَثَبَاتِهِمْ مَاضُونَ فِي أَهْبَاتِهِمْ وَالنَّائِبَاتُ جِسَامٌ

6-وَالشَّرْقُ وَالْإِسْلَامُ فِي سِتِّيهِمَا لَا الشَّرْقُ مَتَّعْظُ وَالْإِسْلَامُ

1. Ey göz suçlular seni uykudan uyandırıp kendileri uyudular sen uyumadın acılarda azalmadı.

2. Siz hayatın aydınlığını gözlemliyorsunuz fakat karanlık yoğunlaştı ve hayat karanlık doludur.

3. Gece karanlığında sana hayaletler gösterilir o halde orada kafatası ve kemikler vardır.

4. Yakın ufukta ışınlar görürsün öyleyse orada tutuşmuş cisimler vardır.

5. İnsanlar sıçrayarak hazırlıklara katılmaktadırlar felaketler ise büyüktür.

6. Doğu ve İslam uyuklamaktadır ne doğu ne de İslam öğüt verici değildir.²²⁴

²²³ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 162.

²²⁴ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 239.

1- Faysal b. Abdulaziz

فيصل بن عبد العزيز

- 1- لَفَيْصَلِ التَّاجُ - مَعْقُوداً بِهِ الأَمَلُ وَيَوْمُ فيصَلُ في أَيامنا جَلُّ
- 2- شَعْبُ الجزيرة من أَقْصى تَهَائِمِها إِلَى النُّجُودِ سَعَى بالبِشْرِ يَحْتَفَلُ
- 3- وَأَقْبَلْتُ أُمَّمٌ من كُلِّ نائِيَةٍ بالتهنئاتِ يُرَجِّحُها هَوَى عَجَلُ
- 4- تَبَاشَرَ الناسُ لَمَّا قامَ فيصَلُها مُمَلِّكاً، وَأَتَتْ بالبيعةِ الرُّسُلُ
- 5- ولو مَشَى الصخرُ من سَهْلٍ إلى جَبَلٍ لَجَاءَ بالتهنئاتِ السَهْلُ والجَبَلُ
- 6- ولو أَفاقَ من الأَجْداثِ مُتَنَفِّضاً عبدُ العزیزِ بدا في وَجْهِهِ الجَدُّ
- 7- أَقَرَّ عَيْنِيهِ أَنْ تُنْضِي لفيصله فَيَاصِلُ العُزْبِ ما في مَثْنِها خَلُّ

1. Faysal için taç vardır- umut ona bağlıdır günlerimizin içinde en önemli gün Faysal'ın günüdür.

2. Ada halkı tepeye en uzak olan halktır sevinçle kutlamaya çalıştı.

3. Uzaktaki milletler onu hasret ve ivedilikle tebrik etti.

4. Onların Faysal'ı mülkü devralınca insanlar birbirini müjdelediler ve elçiler bey'at etmeye geldiler.

5. Kayalık kolaydan başlayarak dağa yürürse kolaylık ve dağ da tebrik etmeye gelir.

6. Cesetler silkelenerek kabirlerden uyanırsa Abduldulaziz'in yüzü gülmeye başlar.

7. Gözlerini art arda Faysal'a dikti Araplaşmışların sağlamlığında eksiklik vardır.²²⁵

Şair bu mısralarda Kral Faysal'dan övgüyle söz etmektedir. Faysal'ın başa geçip taç giymesi umutların yeşermesine vesile olduğunu serdetmiştir. Ada halkı uzakta ikame ettiği halde Kral'ın tac giyme günündeki kutlama merasimine katılmaya

²²⁵ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 344.

çalışmıştır. Kral Faysal'ı uzakta diğer milletlerde alelacele tebrik dileklerini göndermeye yoğunlaştılar.

Faysal'ın tahta çıkışı halk nezdinde büyük sevince yol açtı. Halk coşkuyla birbirlerini müjdelemeye başladı ve ülkede görev ifa eden elçiler ise Kral'a bey'at etmeye başladılar. Şair görüldüğü gibi bu şiirinde Kral Faysal'ı pek duyulmamış bir üslupla medh etmeye çalışmıştır.

3.2.3. VASF (TASVİR)

Tasvir, Edebi eserlerde doğanın, kişilerin ve nesnelerin ayırıcı özellikleri ile anlatılmasıdır.²²⁶ Tasvir Arap şiirinin temel konularından birini teşkil etmektedir. Cahiliye şiiri konularının çoğunu Tasvir oluşturmaktadır. Bundan dolayı birçok şiir tenkitçisi, çok azı dışında, şiirin Tasvire dayandığını belirtmiştir.²²⁷

Kasidenin bir parçası olarak câhiliye döneminde mevcut olan tasvirde sevgilinin bedensel özellikler, terkedilen diyar, at, savaş ve savaş araçları, tabiat, şarap, hayvanları, çöl, gece, yağmur, bulut, şimşek vs.nin çoğu kez zengin bir lügat malzemesiyle yapılmış, en ince ayrıntısına kadar inen tasvirleri vardır.²²⁸

a. Şişman Kadın

عَبْلَةٌ

1- وَعَبْلَةٌ مُسَدَلَةٌ الْيَقَابِ بَدَتْ تَصِيدُ شُرْدَ الْأَبَابِ

2- تُشِيرُ، وَالْكَفُّ مِنَ الْخِضَابِ كَالْوَرَسِ وَالْأَنْمُلُ كَالْعُنَابِ

3- أَبْصَرْتُهَا فَمَا جَعَلْتُ دَابِي إِلاَّ ارْتِقَابَ الْعَجَبِ الْعُجَابِ

4- وَحَسَرْتُ عَنْ بَلْقَعِ يِيَابِ فِي طَلْعَةِ كَصُورَةِ الْغُرَابِ

5- قُلْتُ لَهَا: ادْخُلِي وِرَاءَ الْبَابِ أَمَا قَرَأْتَ آيَةَ الْحِجَابِ

²²⁶ Hüseyin Elmalı, "Tasvir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 135.

²²⁷ el-Ķāyrawānī, *el-'Umde*, 2: 294.

²²⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 90.

1-Nice peçeli şişman bayanlar vardır. Dağınık olan zihinleri hile ile avlanmaya başlarlar.

2-El ile işaret eder' kınalı elleri vers gibidir ve parmak uçları Hünnap bitkinin meyvesi gibidir.

3-Ona baktım, Ancak inanılmayacak kadar şaşırtıcı olayları gözlemlemek dışında bir şeyi adet edinmedim.

4-Metruk arazi dışında hurma meyvesi şeklinde karganın sureti gibi peçesini çıkardı.

5-Ona dedim ki: kapının arkasına gir. Sen hicap ayetini okumadın mı?²²⁹

Zirikli, Dîvânın muhtelif yerlerinde insan, hayvan ve tabiatı tasvir etmiştir. İnşat ettiği bu şiirinde Zekâlarıyla hile yapan şişman bayanların ellerini tasvir ederek Vers'e, parmak uçlarını ise Hünnap bitkisine benzetmiştir.

Ona baktığını fakat şaşırtıcı hadiselerle bakar gibi olduğunu ve aldatma açısından kargaya benzetmek suretiyle peçesini çıkarttığını dile getirmiştir. Zira bu davranışı hoş görmediğinden ötürü ona seslenerek oradan kaybolmasını ve hicap ayetleri okumalarını telkinde bulunmuştur.

b. Tren

قطار

1-تَقَدَّمَ زاحفًا كالبرقِ يَجْرِي وَيَحْسِبُهُ الْمُحَدِّقُ فِيهِ طَارًا

2-وَمَدَّ دُخَانُهُ فِي الْأَفْقِ ذِيلاً كَأَنَّكَ إِذْ تَرَاهُ تَرَى سِتَارًا

3-تَلَقَّتْهُ الْعُيُونُ فَمَا تَرَأَى لَهَا مُتَسَلِّلاً حَتَّى تَوَارَى

1-Tren şimşek gibi geçip gitti. Ona dikkatle bakan zan ediyor ki o uçuyor.

2-Dumanı görüş menziline yayılarak uzadı. Onu gördüğünde Sanki duman bir perde görüyorsun.

3-Gözlerle karşı karşıya geldi ne var ki gözler art arda görmedi onu ta ki kayıp oldu²³⁰

²²⁹ ez-Zirikli, Dîvân, 63.

²³⁰ Dîvânu'z-Zirikli, s.106

Hayreddin Ziriklî, canlı varlıkları tasvir ettiği gibi tren gibi bazı cansız nesnelere tasvir etmiştir. Zira bu mısralarda Treni hız bakımından şimşeğe benzeterek bakan kişi Tren'in uçtuğunu zannedeceğini ifade etmiştir. Ayrıca dumanın menzile yayılarak bir perde gibi uzandığını belirtmiştir. Son satırda ise Tren o kadar hızlıydı ki birden gözlerin önünden ayrılarak kaybolduğunu ifade etmiştir.

Şiirde Bulunan Bazı Belağî Unsurlar:

Bu şiirdeki haberler “İbtidâî haber”lerdir. Zira muhatap bu sözlerin doğruluğu ve yanlışlığı hakkında bir bilgiye sahip olmadığı için şair pekiştirme edatı kullanmaya ihtiyaç duymamıştır.

تَقَدَّمَ زاحفًا كالبرقِ يَجْرِي Bu cümlede teşbîh-i mürsel ve teşbîh-i mufassal vardır. Çünkü teşbih edatı ve teşbih yönü zikredilmiştir.

كأنَّكَ إِذ تَرَاهُ تَرَى سَتَارًا Bu cümlede teşbîh-i mürsel ve teşbîh-i mufassal vardır. Çünkü teşbih edatı ve teşbih yönü zikredilmiştir

c. Bisiklet

الرَّعْنَاءُ

1-يا رَاكِبَ الرَّعْنَاءِ تَعْدُو بِهِ عَدُوَ الظُّبَا فِي الْمَهْمَةِ الْقَفْرِ

2-يَنْتَهَبُ الْأَرْضَ بِدَرَاجَةٍ يَعْجَبُ مِنْهَا الْبَرْقُ إِذ تَجْرِي

3-كَالرِّيحِ لَا تُلْوِي عَلَى نَاطِرٍ تَرْجِعُ عَنْهَا الْعَيْنُ فِي خُسْرِ

4-أَوْ كَخَيَالٍ لَا تُلْوِي عَلَى نَاطِرٍ أَوْ بَيْتِ شَعْرِ جَالٍ فِي فِكْرِ

5-لَمْ أَرَهَا حَتَّى اخْتَفَى وَجْهَهَا كَأَنَّهَا ضَرَبَتْ مِنَ السَّحْرِ

1-Ey bisiklet sürücüsü, Ceylanın terk edilmiş geniş çöllerde koştuğu gibi sende onunla geziyorsun.

2-Bisikletle yolu çabuk kat ediyor. Koştuğunda şimşek bile ona hayret ediyor.

3-Rüzgâr kendisine bakana durmadığı gibi göz ona baktığında hüsrarla döner

4-ya zihinde geçen bir hayal yahut akıldan geçen şiirin bir mısra'sı gibi.

5-Yüzünü gizleyene kadar onu göremedim. Sanki o bir tür sihir idi.²³¹

Ziriklî'nin Dîvânında tasvir ettiği nesnelere biri de bisiklettir. Zira bisiklet sürücüsüne adeta seslenmiş bir edayla Ey bisiklet sürücüsü diye hitap etmiş Ceylanın boş bir çölde özgürce koştuğu gibi onun bisikletiyle gezip koştuğunu dile getirmiştir.

Bisikletle yolun çabuk kat edildiğini Treni şimşeğe benzettiği gibi hız konusunda Bisikleti de şimşeğe benzetmiştir. Şair bisikleti daha ileri seviyeye taşıyarak onu bir anda zihnimize gelip kısa zamanda kaybolan bir hayale son satırda ise sihre benzeterek tasvir etmiştir.

Şiirde Bulunan Bazı Belağî Unsurlar:

تَعْدُو بِهِ عَدُوَ الظِّبَا Bu cümlede teşbîh-i mü'ekked vardır. Zira teşbih edatı hazfedilmiştir.

bu cümlede teşbîh-i mürsel vardır.

أَوْ كَخَيْالٍ لَا تُتْلَوِي عَلَى نَاطِرٍ أَوْ بَيْتِ شَعْرِ جَالٍ فِي فِكْرٍ her iki cümlesinde de teşbih vardır.

كَأَنَّهَا صَرَبٌ مِنَ السِّخْرِ bu cümlede de teşbih-i mürsel vardır.

d. Köpek

الكلب

1-الكلبُ أرغدُ عيشةً ممَّن تَرى وأحبُّ حالا

2-ألف المدلة فاسترا ح فلا شعور ولا ملالا

3-وتراه يدفع عن ذوي ه أذى المخاصم والتكالا

4-خُصَّ الوفاء به وُثُو بأ في الطَّواريِّ واحتمالا

5-وأرى الكثير من الورى حُرِّموا بنا هذي الخصالا

²³¹ ez-Ziriklî, Dîvân, 80.

- 1-Gördüklerinin arasında köpeğin durumu ve yaşamı çok daha rahattır.
- 2-Köpek itaatkârlığa alıştı böylece rahat etti bu yüzden bilinci ve şuuru kalmadı.
- 3-Onun, Düşmanın eziyetini sahibinden uzaklaştırdığını görürsün.
- 4-Acil durumlarda ve her ihtimali durumda sahibine sadakatte ayrıcalık tanıyor.
- 5-İnsanlardan çoğunun bizi bu hasletten mahrum bıraktığını görürsün.²³²

Şair, Dîvânında hayvan cinsinden sahibine en çok sadakatli olan köpeği tasvir etmiştir. Köpek herkes tarafından sadakatiyle tanınan hayvandır. Sahibinin tüm emirlerine ister iyilik adına isterse canilik adına tereddütsüz itaat eder. Bu koşulsuz bağlılık köpeklerde rahat yaşama şansını veriyor.

Köpek sahibini düşmanın elinden kurtardığı gibi malını da her türlü saldırı ve çalıntıdan koruyan, buna mukabil din düşmanlarının aç köpekleri elleri arkada bağlı ayakları prangalı Müslümanlara saldırdıklarına da bütün dünya şahitlik yapmaktadır. Bu nedenle sahibine ihanet etmeden bağlılığını her konuda ispatlayan hayvan türünün başında köpek gelmektedir.

Şiirde Bulunan Bazı Belağı Unsurlar:

Bu şiirde şair muhataba cümlelerin içerdiği hüküm hakkında bilgi vermek istiyor. Bu hükme “fâidetü’l-haber” *Muhatabı bilgilendirme* adı verilir. Bu şiirde şair köpeğin itaatkâr olduğu gibi vefakâr bir hayvan da olduğunu dile getiriyor.

Şiirdeki haberlere “ibtidâî haber” denir. Çünkü şiirdeki manalar hakkında muhatabın zihni boştur. Bundan dolayı şair, şiirinde verdiği haberler hakkında pekiştirme ihtiyacını his etmemiştir.

e. Uçak

طائرة

1-نَفَرْتُ فِي الْفِضَاءِ مِنْهَا النَّسُورُ   وَاسْتَقَرَّتْ عَلَى الرِّيحِ تَسِيرُ

2-ذَاتُ جُنْحَيْنِ لَا يَرِقَّانِ، كَالْعَيْنَيْنِ   إِمَّا رَنَا الْكَفِيفُ الضَّرِيرُ

3-تَنْطَوِي الْأَرْضَ تَحْتَهَا كِبْسَاطٍ   بِيَدَيْ سَاحِرٍ تَرَاهُ يَدُورُ

²³² ez-Ziriklî, *Dîvân*, 107.

- 4-وَجِبَالٌ مِنَ الصَّبَابِ هِيَ الْعِهْنُ نَدِيفاً ، فَوْقَ الْجِبَالِ ، تَمُورُ
- 5-تَلْمَحُ الْعَيْنُ بَيْنَهَا فَجَوَاتٍ تَتَرَاءَى مِنْهَا الصُّوَى وَالصُّخُورُ
- 6-مُدُنٌ ، هُنَّ كَالْتَصَاوِيرِ ، فَوْقَ الْأَرْضِ ، تَحْكِي الدُّمَى بِهِنَّ الْقُصُورُ
- 7-وَحُطُوطٌ تَعَوَّجَتْ وَاسْتَقَامَتْ هِيَ فِيهَا مَسَالِكٌ وَنُهُورُ
- 8-حَلَقْتُ فِي سَمَائِهَا تَسْبِقُ الصَّوْتِ وَتُعِي الرِّيحَ حِينَ تَثُورُ
- 9-فَكَأَنَّ السَّمَاءَ بَحْرٌ خَضَمٌ هِيَ مِنْ فُلْكَهَ عَلَيْهِ تَطِيرُ
- 10-وَكَأَنَّ الْأَثِيرَ خَطًّا سَطُورًا فَمَضَتْ وَهِيَ فِيهِ تَلِكُ الشُّطُورُ

1-Gökyüzüne yükseldi bir kartal sonunda ulaştı rüzgârın üzerinde ilerliyor.

2-Baktığında göremeyen iki kör göz gibi titremiyor o kanatlar.

3-Halının sihirbazın ellerinde dolandığı gibi gökyüzünde onun altında döndüğünü görürsün.

4-Göz o sis arasında hava boşluğuna bakıyor. O sisler arsında sarp dağlar ve solan bitkiler görürsün.

5- Göz, seslerin ve kayaların olduğu boşlukların arasına işaret ediyor.

6- Yeryüzündeki şehirler fotoğraflar gibi saray şekillerini andırıyor.

7- (Uçak rotasında) zikzaklı ve düz yollar vardır. Orada güzergâhlar ve nehirler vardır.

8- O, semalarda dönerek sesi geçiyor. Esen rüzgârı aciz bırakıyor.

9- Sanki gökyüzü geniş bir okyanustur. O, okyanusun yörüngesinde uçuyor.

10- Sanki bilgin biri bazı çizgiler çizmiş. Çizilen o çizgilerde uçak ilerliyor.²³³

Ziriklî'nin, tasvir ettiği nesnelere biri de yolculuğu esnasında içinden yere bakarak doğa harikasını gördüğü uçaktır. O, uçağı havaya kanat çırpıp uçan kartala benzetmiştir. Zira kör olmuş gözlerin kapakları nasıl titremiyorsa havada içinde bulunduğu uçağın kanatlarını kör olmuş gözlere benzetmiştir.

²³³ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 337.

Camdan bakarken gördüğü manzaraları anlatmaya çalışmıştır. Yeryüzünün uçağın altında döndüğünü, gözlerin ise sis aralığından sarp dağlar ve bitkileri seyrettiğini anlatmaktadır. Uçaktan bakınca sarp dağlar, volkanik dağlar, şelaleler, nehirler, vadiler, gön batımı, gün doğumu vb birçok manzarayı müşahede etmek mümkündür.

Şehirlerin görünümünü saraylara benzetmiş, uçak bazen türbülansa yakalansa da rotayı takip ederek çizilen istikamet doğrultusunda uçtuğunu dile getirmektedir. Uçağın hızından bahsederken sesi geride bırakarak uçtuğunu ve esen rüzgârı bile aciz bıraktığını açıklamıştır.

Son mısra da ise gökyüzünü geniş bir okyanusa benzetmiş olup o yörüngede uçtuğunu, bir bilge tarafından çizilmiş bir çizgide uçtuğunu izah etmiştir.

Şiirde Bulunan Bazı Belaği Unsurlar:

نَفَرْتُ فِي الْفِضَاءِ مِنْهَا النَّسُورُ Bu cümlede isti'âre-i mekniyye vardır. Çünkü şair uçağı kartala teşbih etmiş müşebbeh bih olan طائرة (Uçak) hazf edilmiş ve müşebbeh olan النَّسُورُ (Kartal) zikir edilmiştir.

ذَاتُ جُنْحَيْنِ لَا يَرْفَأَنَّ، كَالْعَيْنَيْنِ Bu cümlede, benzetme edatı ile yönü zikir edildiği için Mürsel ve Mufassal bir teşbih vardır.

تَطَّوِي الْأَرْضَ تَحْتَهَا كِبْسَاطٍ Bu cümlede teşbihi Mürsel vardır. Çünkü teşbih edatı zikredilmiştir.

هُنَّ كَالْتِصَاوِيرِ، مُدُنٌ، هُنَّ كَالْتِصَاوِيرِ Bu cümlede teşbihi Mürsel vardır. Çünkü teşbih edatı zikredilmiştir.

فَكَأَنَّ السَّمَاءَ بَحْرٌ خِضَمٌّ Bu cümlede teşbihi Mürsel vardır. Çünkü teşbih edatı zikredilmiştir.

مُورَا'أتُن-نازير الصوتى والصُّخُورُ Mürâ'âtün-nazir sanatı vardır.

f. Ey Güneş

يا شمس!

1-أنتِ يا شمسُ عِلَّةُ الْعِلَلِ لُحْتِ تَحْيِينِ مَيِّتِ الْأَمَلِ

- 2-حَجَبْتُكَ الْغُيُومُ عَنْ مَلَأٍ   بَاتَ لَمَّا صَدَدَتْ فِي خَبَلِ
- 3-عَشَقْتُكَ الْعُيُونَ   بِازْغَةً   تَذَرِينَ الْأَقْمَارَ فِي خَجَلِ
- 4-تُرْسِلِينَ الشُّعَاعَ   مَبْتَسِمًا   يَتَجَلَّى كَالْوَحْيِ لِلرُّسُلِ
- 5-وَتَشِيدِينَ فِي السَّمَاءِ ضُحًى   دَوْلَةً تَلِكُ رَبَّةُ الدَّوَلِ
- 6-دَوْلَةَ الثُّورِ لَا ظَلَامَ   بِهَا   أَنْتِ كَوْنَتِهَا مِنْ الشُّعَلِ
- 7-تَدْخُلِينَ الْكُؤَى بِلَا وَجَلٍ   وَتُنِيرِينَ   مُظْلِمَ الشُّبْلِ
- 8-وَتَزُورِينَ   عَاشِقِيكَ   فَمَا   إِنْ تُوَارِيكَ خَشِيَّةُ الْمَلِ
- 9-كَلِمَا   أَشْرَقَ النَّهَارُ   بَدَا   مِنْكَ وَجْهٌ يُرَامُ بِالْقَبْلِ
- 10-تَتَمَشَّيْنَ   غَيْرَ   جَازِعَةٍ   فِي فَسِيحِ الْفَضَاءِ فِي مُهْلِ
- 11-تَبْهَرِينَ الْأَبْصَارَ   طَالِعَةً   تَرْتَدِينَ   أَبْهَجَ الْحُلِّ
- 12-حَبْنًا أَنْتِ   مِنْ   مُحَبَّبَةٍ   لِقُلُوبِ الرَّائِيْنَ وَالْمُقَلِّ
- 13-لَيْتَ   كَفَّ   الْهَجْرَانَ   قَدْ   رُمِيَتْ   مِنْكَ   بَعْدَ   الصُّدُودِ   بِالشَّلِّ
- 14-مَا   عَهْدْنَاكَ   تُعْرِضِينَ   قَلْبِي   لَسْتَ   يَا   شَمْسُ   رَبَّةَ   الْبُحْلِ
- 15-لَا   نُطِيقُ   الْبِعَادَ   فَاقْتَرِبِي   مِنْ   كَثِيبِ   يَهْوَاكَ   أَوْ   طَلَّلِ
- 16-كَيْفَ   يَرْضَى   الرَّبِيعُ   مِنْكَ   نَوَى   عَنْهُ،   وَالْهَجْرُ   غَيْرُ   مُحْتَمَلِ
- 17-لِلسَّمَاءِ   الْبُكَاءُ   مِنْ   حَزَنِ   إِنْ   تَغَيَّبِي   وَالشَّيْبُ   لِلجَبْلِ

1-Ey güneş sen maddi gerçeklerin kanıtısın. İnatla ölen ümitleri dirilttin.

2-Bulutlar seni insanlardan gizledi. Sen ise çılgın bir şekilde maksadına ulaştın.

3-Gözler yükselmene âşık oldu. Sen uç noktalara yükselerek gözleri mahcup ettin.

4-Sen tebessüm edecek şekilde ışınlarını yayıyorsun. Peygamberlere gelen vahiy gibi sende tecelli ediyorsun.

5-Gökyüzünde kuşluk vaktinde bir dönüşüm inşa ediyorsun. Bu devletlerin hükümdarlığıdır.

6-Karanlık olmayan aydınlık bir devleti sen ışınlarınla meydana çıkardın.

7-Korkusuzca her menfeze giriyorsun ve karanlık yerleri nurunla aydınlatıyorsun.

8-Seni özleyenleri ziyaret ediyorsun ve bıkkınlık yaparak gözden kayıp olmuyorsun.

9-Her gün doğuşunda nesiller boyu devam edecek güçlü, güzel bir yüz ortaya çıkıyor.

10- Kaygılanmadan gökyüzünün genişliğinde umursamaz bir şekilde yürüyorsun.

11-Doğduğun vakit közleri parlatıyorsun. Geri dönerken neşeli bir şekilde dönüyorsun.

12-Sen, seni gözetenerin kalplerinin sevgilisisin. Seni sevmek ne hoştur.

13-Keşke bu sekte karşısında hicran eli senden uzaklaştırılsaydı.

14-Ortaya çıkararak insanları kızartmak için seninle anlaşmadık. Ey güneş sen cimri değilsin.

15-Senden uzak kalmaya tahammülümüz yoktur. Bu nedenle sana âşık olan kum tepelerinden ve yıkıntılardan uzak durarak bize yakınlaş.

16-İlkbahar senin ondan uzaklaşmana nasıl rıza gösterir. Senin ondan uzaklaşman ihtimal dâhilinde değildir.

17-Eğer kayıp olup görünmezsen gökyüzü hüzünden ağlar dağlar ise yaşlanır.²³⁴

Ziriklî inşad ettiği bu şiirini belaği sanatla adeta süslemiş görünmektedir. Her canlının yaşamasında olmazsa olmaz olan güneşi tesvir etmiştir. Şairimiz bu şiirinde anlaşılır bir üslup kullanarak güneşi bütün yönleriyle anlatmaya çalışmıştır. Şair, öncelikle güneşi muhatap alarak bir insana hitap edercesine hitap etmektedir. Belaği

---

²³⁴ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 131.

sanatla yoğurduğu bu şiirinde güneşi hayatın temel unsurlarından biri olarak görmekte olup ölmekte olan umutların yeşermesine vesile olduğunu tasavvur etmektedir.

Güneşi muahatap alan şair bulutların kendisini gizlemeye çalışsalar bile o her tarafı berraklığıyla aydınlatmaya çalıştığını, güneşi adeta şahsileştirerek insanlara gülümsediğini dile getirmiştir. Kuşluk vaktinde gecenin karanlığından hayat yeni dönüşüm olduğunu korkusuzca her menfeze ışınlarını yaydığını ve bu suretle her tarafı nurlandırdığını ifade etmektedir.

Güneşin kendisini sevenleri hergün ziyaret ettiğini ve bıkkınlık yapmadan gözlerden kaybolmadığını, her doğuşunda o gün güzel yüzlerin ortaya çıkmasına neden olduğunu ve gökyüzünde gaygılara mahal vermeden ilerlediğini dile getirmektedir. Şairimiz şiirini gayet sade ve anlaşılır bir üslupla devam ederek güneşin doğarken gözleri kamaştırdığını, batarken de geride güzel manzaralar bırakarak kaybolacağını anlatmıştır.

Şairimiz 17 satırlık bu şiirini tamamen güneşi tasvir etmiş güneşi bir sevgiliye benzetmiş olup onun herkes tarafından bir sevgili gibi sevildiğini, onu sevmenin çok hoş olduğunu yazmıştır. Şair son mısralarda ise güneşin cimri olmadığını ışınlarını iyi veya kötü herkese eşit oranda yansıtacağını dile getirmekte ve devamın da eğer kaybolup görünmez olursa dağların onun hüznünden dolayı yaşlanacağını gökyüzünün ise ağlayacağını büyük bir ustalıkla tasvir etmiştir.

Şiirde Bulunan Bazı Belağî Unsurlar:

أنت يا شمسُ عِلَّةُ الْعَلِّ Şair burada شمس (Güneş)'i muhatap alma açısından insana benzetmiştir. Müşebbeh bih olan insan hafz edilmiş ve şems kelimesi ise zikredilmiştir. Bu İsti'âre-i mekniyye'dir.

مَيِّتٌ ve تُحْيِيْنَ kelimeleri arasında birinin fiil diğeri ise isim olması nedeniyle tibâk sanatı vardır.

يَتَجَلَّى كَالْوَحْيِ لِلرُّسُلِ Bu cümlede teşbih sanatı vardır. Zira güneşin teceli edişi peygamberlere gelen vahye teşbih edilmiştir. Bu teşbihte, teşbih edatı zikir edildiği için buna Teşbîh-i Mürsel denir.

وَتُؤْتِرِينَ مُظْلَمَ السَّبِيلِ Bu cümlede النُّور (Aydınlık) ve مُظْلَم (Karanlık) kelimeleri arasında Tibâk vardır.

البعاد ve فاقتربي kelimeleri arasında Tibâk vardır.

3.2.4. Hiciv (Yergi)

Hiciv kelimesinin kökü hecv veya hicâ'dır. Sözlükte; “bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek” anlamında kullanılır. Hiciv Arap şiirinin en eski ürünlerinden biri olarak kabul görmektedir.²³⁵

Araplar şiirlerinde medih ve Fahr'a yer verdikleri gibi bunların zıddı olan yergiyi de şiirlerinde sık kullanmışlardır. Hiciv, kişinin veya kabilenin faziletlerinden, övgüyle karşılanan sıfatlardan arındırılıp medihte dile getirilen sıfatların aksi olan korkaklık, cimrilik vb. gibi özellikler vasfedilmesidir.²³⁶

Şairimiz Ziriklî de Dîvânında Hiciv temasını işleyen çağdaş şairlerden biridir. Dîvânında yer alan Hiciv ile ilgili şiirlerin bir kaçını tahlil etmeye çalıştık.

a. Ey Nefis

يَا نَفْسُ

1-يا نفسُ عَلَّمَك الزما نُ وما أفادك ما علمتِ

2-لولا العباوةُ ما أرا كِ الوهمُ أنكِ قد سلمتِ

1-Ey nefis zaman sana öğretti fakat öğrendiğin şey sana fayda sağlamadı

2-Aptallığından olmasaydı vehim seni salim görmezdi.²³⁷

Şairimiz kullanmış olduğu sade bir dil ile nefsi hicvetmiştir. Dîvânında yer verdiği teşbih sanatını bura da da kullanmak suretiyle nefsi şahsileştirip hitap etmiştir. Zaman'ın birçok şey öğretmesine rağmen nefsin ondan ders çıkarmadığını nefse hitap emektedir. Yine nefsi hicvederek aptallıkla suçladığını bundan olmasaydı sayısızca vehimle suçlanabileceğini bu anlam dolu şiirinde konu edinmiştir.

²³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 15:353, “hecv” md.

²³⁶ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi - Osmanlı Dönemi*, 117.

²³⁷ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 47.

b. Latife

دعابة

- 1- قَدْ حَارَ فِي أَمْرِهِ زَكِيٌّ   واضطربتُ   عنده الظنونُ
- 2- فليس يدري أَعْزَدَ فِينُ"   أم "جَزَدَ فِينُ" أم "جَزَدَ فُونُ"
- 3- فِي كُلِّ يَوْمٍ لَهُ حَدِيثٌ   لَا هُوَ جِدٌّ وَلَا مُجُونٌ
- 4- يَكُونُ فِي بَحْثِهِ كَلَامٌ   أما المعاني فلا تكونُ

1-Zeki biri onun işlerine hayret etti zanlar ise onun yanında sarsıldı.

2-O müzik sanatı mı veya sanatsal bir abide olduğunu bilmiyor.

3-Her gün onun bir sözü vardır o sözünde ne ciddiyet ne de sefihlik vardır.

4-Onun araştırmasında söz var fakat manası bulunmamaktadır.²³⁸

c. Emir'e

إِلَى أَمِيرٍ

- 1- الْعَرَبُ يَنْظُرُ شَرًّا   فَخُذْ مِنَ الْعَرَبِ حِذْرًا
- 2- شِبَاكُهُ أَنْتَ أَدْرَى   بِهَا وَأَوْسَعُ خُبْرًا
- 3- أَنْظُرْ إِلَى الشَّامِ وَالْمَحْ   مَا فِي الْعِرَاقِ وَمِصْرًا
- 4- حَيْثُ النَّوَابِ شَتَّى   حَيْثُ الْفَجَائِعُ تَتْرَى
- 5- عِظَاتُ غَيْرِكَ إِنْ لَمْ   تُفِدْكَ، أَحَقَّبَتِ خُسْرًا

1-Batı yan gözle bakıyor sen ise kendini ondan koru.

2-Onun tuzağını daha iyi biliyorsun ondan daha çok tecübeye sahipsin.

3-Şam'a bak Irak ve Mısır'da olup bitenlere bir göz at!

²³⁸ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 64.

4-Acı olaylar farklı olunca facialarda ard arda gelirler.

5-Başkasının sana öğüdü fayda vermezse zarara uğramış olursun!²³⁹

d. Uyum içinde

في وثام

1-حَمَلُ الْمَاكِرِ يَوْمًا مُصْحَفًا   وَدَنَا مِنْهَا وَقَالَ: اقْتَرِبِي

2-أَقْسَمِي أَنْ تَكْتُمِي مَا اقْتَرَفَا   زَوْجُكَ الْيَوْمَ وَلَا تَضْطَرِبِي

3-وَوَثَّقِي بِي إِنِّي لَنْ أَصِفْهَا   لَكَ إِلَّا مَا أَرَى عَنْ كَتَبِ

4-رَضِيَتْ مُسْرَعَةً أَنْ تَحْلِفَا   بَكِتَابِ اللَّهِ خَيْرِ الْكِتَابِ

1-Aldatıcı biri kur'an-ı taşıdı ve ona (bayan) yaklaştı kadına: bana yaklaş dedi

2-Eşinin bu gün yapmış olduğu şeyleri gizleyeceğine dair sarısmadan yemin et

3-Sana onu vasıflandırmayacağıma inan onu ancak yakından görürsem vasıflandırırım

4-O kitapların hayırlısı olan Allah'ın kitabıyla yemin etmeye çarçabuk razı oldu.²⁴⁰

e. Hükümet

حُكُومَةٌ

1-الْعَدْلُ فِي آفَاتِنَا فَلْتَةٌ   وَالسَّائِسُ الْحَازِمُ مِنْ يَظْلِمُ

2-لَا أَمْرَ إِلَّا لِلْأَمِيرِ الَّذِي   لَا يَعْقِلُ الْأَمْرَ وَلَا يَفْهَمُ

3-يَحْفُهُ مِنْ رَهْطِهِ أَغْلَمُ   وَبِئْسَ مَا تَصْنَعُهُ الْأَغْلَمُ

²³⁹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 183.

²⁴⁰ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 110.

4-ما قَالَ قَوْلًا وَدَرَى قَلْبُهُ لِسَانُهُ يَجْرِي بِهِ وَالْفَمُّ

5-مُجُونُهُ الْمُعْرَبُ عَنْ نَفْسِهِ وَجِدُّهُ الْمُسْتَعْجِمُ الْمُبْهَمُ

6-الأمر فوضي والهوى أمرٌ والناصح المجتنب المتهم

1. Adalet karşılaştığımız olaylarda dikkat çeken bir hadisedir Güçlü ve sahtekâr kişi zalimin ta kendisidir.

2. Anlamayan ve akletmeyen kişi anca otoriter olur.

3. Yandaşlarından sapık kişiler onun etrafını sarıyor Sapık kişilerin yaptığı iş ne kadar kötüdür

4. Söylediği ve kalbinin farketdiği sözü ağız ve dili onu söyler

5. Sefihliğin değişikliği özündendir ciddiyeti ise iyi konuşmayı müphemliktir.

6. Otoriterlik kaustur arzu amirdir öğüt veren kişi ise kendisinden korunan ve itham edilen kişidir.²⁴¹

Şiirde Bulunan Bazı Belaği Unsurlar:

أمر إلا للأمير Bu cümledeki istisna te'kid içindir.

Şiirin bu satırında mura'at'u nazir sanatı var. Zira bu manzumede anlatılmak istenen şey aklından geçeni süzgeçten geçirmeden hemen diliyle ifade ediyor.

f. Karşılaştığımız En Acı Şey

أَوْجَعَ مَا لَقِينَا

1-يا ناشدَ الحُقُوقَ لم يَبْقَ من حقوق

2-تَوالتِ اللَّيالي وامتنع الشُّروق

3-لم تُومِضِ الأمانِي وَلِلْمُنِي بُروق

²⁴¹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 223.

4-أَوْجَعُ مَا لَقِينَا فِي النَّاسِ مِنْ عُقُوقٍ

5-خِيَانَةٌ الْأَمِينِ وَكَذِبُ الصَّدُوقِ

- 1.Ey hukuk isteyen kişi hukuk kalmadı.
- 2.Geceler ard arda geldi ama güneş doğmaktan kaçındı.
- 3.İstekler parıldamadı temenniler için umut ışığı var
- 4.İnsanlar arasında bizi en çok rahatstsız eden problem
- 5.Güvenilir kimsenin ihaneti doğru kişinin de yalanıdır.²⁴²

Şiirde Bulunan Bazı Belağî Unsurlar:

يا ناشدَ الحُقُوقُ şair burada nida harflerinde “يا” harfini kullanarak muhatabın kendisini pür dikkat dinlemesini talep etmiştir.

g. Hidayet yolu

سَبِيلُ الْهُدَى

1-أَيْضَحُكَ ذُو اللَّبِّ مِمَّا يَرَى فِي عَالَمِ الْأَنْسِ مَا يُضْحِكُ

2-عَزِيزٌ يَذُلُّ ، وَدُونٌ يَجِلُّ وَفِي كُلِّ أَرْضٍ دَمٌ يُسْفِكُ

3-بَرِيءٌ يَعُدُّونَهُ فِي الْجُنَاةِ وَجَنَانٌ يُبْرَأُ أَوْ يُتْرَكُ

4-رَأَيْتَ سَبِيلَ الْهُدَى وَغَرَّةً وَلَمْ أَرَى فِي النَّاسِ مَنْ يَسْلُكُ

- 1.Akıllı kimse gördüğü şeylerle güler mi insan âleminde güldüren şeyler vardır
- 2.Aziz kişi zelil oluyor değersiz ise kıymetli oluyor her yerde akan kan vardır
- 3.Hatasız insanı suçlulardan sayarlar suçlu kimse ise ya temize çıkartılıyaoor yahut salıveriliyor

²⁴² ez-Ziriklî, *Dîvân*, 238.

4.Hidayet yolu engebelidir insanlardan o yolu takip edeni görmedim.²⁴³

3.2.5. Mersiyye: (Ağıt)

Ziriklî Dîvânında işlediği temalardan bir tanesi de mersiye'dir. Mersiye: Arap, Fars ve Türk edebiyatında özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybının üzüntüsünü terennüm eden şiirlerin genel adıdır.²⁴⁴

Ziriklî, Fuat Selim (ö.1925)²⁴⁵ hakkında şu mersiye'yi kaleme almıştır.

فُؤَاد

1-صَدَقْتَ وَاللَّهِ عَهْدَكَ لَا جَفَّ دَمْعِي بَعْدَكَ

2-آلَيْتَ مِيْتَةَ حُرِّ وَمِتَّ تَحْمِيلُ بِنْدِكَ

3-شَدَدْتُ، وَاللَّيْثُ مُلَوِّ وَإِنَّ لِلْحَلْقِ شَدَّكَ

4-كَأَنَّمَا اللَّهُ لِلْحَقِّ وَالْغَلَابِ أَعَدَّكَ

5-وَبِالْيَقِينِ بَأَنَّ أَلِ مَوْتَ الْحَيَاةِ، أَمَدَّكَ

6-حَشَدْتُ كُلَّ كَمِيٍّ وَبَارَكَ اللَّهُ حَشَدَكَ

7-وَرُحْتَ تَلْقِي عَتِيًّا تُورِي بِجَنبِيهِ زَنْدَكَ

8-مَا شَامَ بَرْقِكَ حَتَّى وَلَّى يَحَاذِرُ رَعْدَكَ

9-وَأَمَةٍ أَنْتَ عَوْدٌ تَهَا لَدَى الْجَزْرِ مَدَّكَ

²⁴³ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 299.

²⁴⁴ M. Faruk Toprak, "Mersiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 215.

²⁴⁵ Fuat Selim üstün yetenekli bir komutandır. Bağımsız Suriye'nin komutanlarından. Beyrut'ta Amerikan Üniversitesinde eğitim görmüş ve Abbasî medresesinde de ders vermiştir. 1916 yılında Hicazda devrim askerlerine katılmıştır. Yapmış olduğu faaliyetlerle meşhur olmuştur. Meyselun savaşında Fransızlarla savaşmıştır. bk. ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 161.

10- لَمْ تَدَّخِرْ فِي غُلَاهَا   وَشِعْراً وَلَمْ تَأَلَّ جُهْدَكَ

11- تَذُودُ بِالرَّأْيِ عَنْهَا   وَلَا تُرِيحُ فَرْنَدَكَ

12- لَطَمْتَ صِرْحَ عَدَاهَا   بِالسَّيْفِ وَالنَّارِ فَاذَّكَ

1. Allah'a yemin olsun ki sen verdiğin söze sadakat gösterdin. Senden sonra gözyaşlarım kurumadı.

2. Özgür insanların ölümüne sebep oldun ve yaptığın antlaşmanın şartlarını aklında bulunduruyorsun.

3. Aslan çabuk yürüdüğü halde yine de ona baskı yapıyorsun. Şüphesiz senin baskın hakkın hâkim olması içindir.

4. Sanki Allah (c.c) seni hak ve mücadele için hazırlamıştır.

5. Ölümüm gerçek hayat olduğu inancı üzerine seni yaratmıştır.

6. Özgürlük için seferberlik ilan ettin. Allah (c.c) seferberliğini mübarek kılsın.

7. Küstah insanlarla kaşı karşıya geldin. Sen onun her iki kenarını dirseğinle yakıyorsun.

8. Senin şimşek gibi parlayan kılıcın kınına girmede tâki sırtını çevirerek gök gibi gürleyen sesini duyana kadar.

9. Sana yardım eden nice insanları bağışlamaya sen alıştırdın.

10. Onun yüksek olan gücünün yeteneğinden faydalanmadın. Gücünü kullanmada acele etmedin.

11. Fikrinle onu savunuyorsun. Elinle kılıcı istimal etmiyorsun.

12. Düşmanı kılıç ve ateş ile güçlü bir şekilde tokatladın ve onu bozguna uğrattın.²⁴⁶

Şiirde bulunan bazı belaği sanatlar:

صدقْتِ وَاللهِ عَهْدَكَ Burada haber cümlesi yemin ile te'kid edilmiştir.

والليث ملو Bu cümlede onun taraftarları aslana benzetilmiş müşebbeh bih hazf edilmiş ve müşebbeh zikr edilmiştir. Buna İsti'âre-i tasrihiyye denir.

وإن للحلق شدك Cümle إن edatı ile te'kid edilmiştir.

²⁴⁶ ez-Ziriklî, Dîvân, 95.

Zirikli Muhammed Ali el-Hindî (ö. 1931) hakkında ağıt yakarak şu şiiri inşâd etmiştir.

رثاءُ مُحَمَّدِ عَلِيِّ الْهِنْدِي

- 1-لِلَّهِ فِي عَالَمِهِ آيَاتَانِ   سُبْحَانَ مَنْ كَوَّنَ هَذَا الْكَيَانَ
- 2-سِرَّانِ مَحْفُوظَانِ فِي لَوْحِهِ   طَوَاهُمَا الْغَيْبُ فَمَا يُنْشِرَانِ
- 3-الْمَوْتُ وَالْحَيَاةُ تَقْدِيرُهُ   كِلَاهُمَا لَهُ مَكَانٌ وَأَنْ
- 4-وَالْحَيُّ فِي حَيْرَةٍ تَفَكِيرُهُ:   مَا الرُّوحُ؟ مَا الْبَدْءُ مَا الْبَعْثَانُ
- 5-الْأَجَلُ الْمُدْرِكُ لَا مُنْتَأَى   عَنْهُ. وَلَا مِنْهُ لِحَيِّ كِنَانُ
- 6-تَفَجَّعَ النَّاعِي فَهَاجَ الْأَسَى   وَرَوَّعَ الْأَمْنَ صَوْتُ الْأَذَانِ
- 7-مُحَمَّدٌ، مَاتَ شَهِيدَ الْمَنَى   فِي سَاحَةِ لَمْ تُتَّخَذَ لِلطَّعَانِ
- 8-مَاتَ إِمَامُ الْهِنْدِ مَرْجُؤُهَا   مَعْقِدُ مَا نَاطَتْ بِهِ مِنْ أَمَانِ
- 9-مَاتَ خَطِيبُ الشَّرْقِ. مَاتَ الَّذِي   تَعَلَّمَ الْبَيَانَ مِنْهُ الْبَيَانَ

1-Kâinatı Allah'ın iki mucizesi vardır. Bu kâinatı var eden Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir.

2-Onlar levhi mahfuzda olan iki sırdır. Gayb onları gizlemiş ortaya çıkmazlar.

3-Ölüm ve hayat onun takdiridir. Her ikisinde belli bir zamanı ve mekânı vardır.

4-Onu tefekkür etme konusunda insan hayret içindedir. Ruh nedir? Başlangıç nedir? Her iki bise (canlanma) nedir?

5-Müdrük olan ecel uzak değildir. Hay olan varlığın ondan kurtuluşu yoktur.

6-Ölüm haberini getiren çok acı çektirdi ve üzüntü yükseldi. Ezan sesi, kendini emniyette his edeni korkuttu.

7-Şehadeti arzu eden Muhammed savaş alanı edinmeyen yerde vefat etti.

8-Barişın ve huzurun kendisine bağlandığı Hindistan imamı vefat etti

9-Doęunun hatibi vefat etti. Belagat ilmi kendisinden belagat öğrendiği Hindistan imamı vefat etti.²⁴⁷

Şiirde bulunan bazı belaği sanatlar:

الموت ve الحياة Arasında tibak var.

ما الروح؟ ما البدء ما البعثان

Buradaki istifham maksat bunların varlığının hakikatinin açıklanmasıdır.

Ziriklî Ahmet b. Musa Meryud hakkında ağıt yakarak řu şiirleri inşad etmiştir.

Kurbanlar umutların merdivenleridir:

الضحايا معارج الآمال

- 1- لم نَعُدْ بعدَ ما لَقِينَا نُبالي   بِنِصَالِ رَمَى العِدَى أم نِبالي
- 2- مُهَجَاتٌ تعرَّضتْ لِلْمنايا   وَصُدورٌ تكشَّفتْ لِلْعوالي
- 3- يأخذُ العَدْرُ ما يشاءُ وَيُبقِي   ما على العَدْرِ مَعْتَبٌ في حالِ
- 4- وَجُسُومُ الأحرارِ ترخُصُ في الرِّو   ع، وأما نفوسُهُم فَعوالي
- 5- لِلطماحِ النفوسُ، والقلبُ لِلإي   مان بالفوزِ، والشَّلا لِلنِصالِ
- 6- لا يَصِيرُ العَرِينُ تَزأُرُ فيه   أُسده أن يُصابَ بالأشبالِ
- 7- مَضْرَعُ الأكرمينِ في (مَجْدَلِ الشَّمْسِ) و(جَبَّاتِ)   منار الرجالِ
- 8- مَضْرَعُ الأكرمينِ في (أَكَمِ الشَّامِ)   نَذيرُ العُداةِ بِالآجالِ

²⁴⁷ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 159.

9-إن يكن مات (أحمد) و(فؤاد) فالضحايا معارج الآمال

10-الضحايا رمز الحياة، ومعنى وثبات الأقدام في الأوجال

11-ليس من مات في ظلال المقاصير كمن مات في ظلال التصال

1.Bizler buluştuktan sonra, düşman mızraklarıyla mı veya ciritleriyle mi saldırdıklarını önemsemiyoruz

2.Bazı hayatlar ölüme maruz kalmış, bazı göğüslerde yüksek makamlar için açılmış.

3. İhanet dilediğini alır, dilediğini de bırakır. Hiçbir şekilde ihanete kınama yoktur.

4. Hür insanların bedenleri dehşet ve korku anında ucuzlarken nefisleri ise değerlidir.

5. Nefisler Tamahkârlık içindir. Kalpler zafere inanır. Cesetler ise mücadele içindir.

6. İçinde aslanların kükrediği ine, aslanların yavrusunun saldırısı zarar vermez.

7. “mecdelu’ş-şems’de” ve “cebbate” köyünde değerli insanların şehadeti erkekler için meşaledir.

8.Şam tepelerinde değerli insanların ölümü düşmanların ölümünün habercisidir.

9.Eğer Ahmet ve Fuat ölmüşse, bu kurbanlar, umutların merdivenleridir.

10.Kurbanlar hayatın simgesidir ve kavimlerin dehşet anında sıçrama ve yükselmesi demektir.

11.Mızrakların gölgesinde ölen kişi sarayların gölgesinde ölen gibi değildir.²⁴⁸

Ziriklî, İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî (ö. 1926)²⁴⁹ hakkında şu mersiyeği inşâd etmiştir.

²⁴⁸ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 187.

²⁴⁹ Suriye milliyetçiliğinde aktif olarak rol almıştır. Saygı duyulan iyi bir liderdi. bk. ez-Ziriklî, *el-A lâm*, 1: 262.

d. el-Mazinî

المازني

1-بكيث المازني وكان ضوءاً إذا دجت الليالي المدلهمة

2-أخ أودعته سري وهي وأودعني سريرته وهمة

1.el-Mazinî'ye ağladım. O, geceler kap karanlık olduğunda parlayan bir ışık idi.

2.Sırrımı ve endişelerimi kendisine emanet ettiğim ve kendisinin de sırrını ve endişelerini bana emanet ettiği bir arkadaştır.²⁵⁰

Şair bu şiirinde çok sevip değer verdiği arkadaşı İbrahim Abdulkadir el-Mazinî'yi kapkaranlık gecelerde parlayan ışığa benzetmek suretiyle teşbih sanatına yer vermiştir.

e.Vesveseler

وساوس

1.الأناسي ظالمون أنانيون ضلوا سبيلهم وأضلوا

2.زعموا الجهل بالحقائق علماً وإذا علمهم خيال وجهل

3.أكثر القائلين لخير فعّالون للشر، كذب القول فعل

4.قد يخال السمو من راح يهوي ويخال السقوط من راح يغلو

5.خامل لا تكاد تبصره العين تعالى ونابه مستذل

6.الليالي تمر سوداً وبيض تتواري نجومها وتطل

7.وتمر السنون متتادات يتولى فصل ويقبل فصل

²⁵⁰ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 267, 268.

8. وتَمُرُّ الحَيَاةُ بُؤْسِي ونُعْمَى حُلْمٌ هَذِهِ الحَيَاةُ، مُمِلُّ

9. بعضٌ ما في الوجودِ مُضْداقٌ بعضٍ ودليلٌ على الكثيرِ الأقلُّ

10. في مُرورِ السِّنِّينِ حُكْمٌ ورشْدٌ والتجاريبُ للمداركِ صَقْلٌ

11. رُبْما حاولَ التَّبْصُرَ طِفْلاً وَنَهاةً عن التَّبْصُرِ كَهْلاً

12. لو درى الناسُ أَنهم غيرُ دارينَ لما حارَ في البدائِهِ عقلُ

1. İnsanlar zalim ve egocudurlar. Yollarını sapıttılar ve başkalarını da sapturdılar.

2. Cehaletini bir hakikat zanettiler ilimleri ise hayal ve cehaletten ibarettir.

3. Hayrı en çok konuşanlar şerri en çok işleyenlerdir davranışları sözlerini yalanlıyor.

4. Alçalan kişi bazen yükseldiğini zannediyor yükselen kişi de bazen alçaldığını zannediyor

5. (o) önemsizdir neredeyse göz onu görmüyor çirkin ve zelil olduğu halde yükseliyor.

6. Geceler aydınlık ve karanlık olarak geçiyor yıldızları gözlerden kayboluyor ve uzuyor

7. Yıllar yavaş yavaş geçiyor bir mevsim geçerken diğer mevsim geliyor

8. Hayat zorluk ve bolluk içinde geçiyor bu hayata sabretmek bıktırıcıdır

9. Kâinattaki var olan bazı şeyler diğer bazı bazı şeylerin miheng taşıdır

10. Az olan şeyler çok şeylerin varolacağıının delilidir

11. Yılların geçmesinde olgunluk ve muhakeme etme vardır akli yeteneklerin tecrübesi parlaklıktır

12. Arasına çocuk tefekkür etmeyi deniyor erişkin onu tefekkür etmekten alıkoyuyor

13. İnsanlar bilmediklerinin farkına varsalar başlangıçta akılları şaşmaz.²⁵¹

Belaği Yönler:

الأناس الظالمون Şair burada ibtidai cümle kullanmıştır. tekid etmeye ihtiyaç duymamıştır. Çünkü ona göre insanlar zulüm ve enaniyet konusunda şüphede değillerdir.

الجهل ve العلم arasında tibak vardır.

خير ve شرّ arasında tibak vardır.

يهوي ve يعلو arasında tibak sanatı vardır.

سود ve بيض arasında da tibak vardır.

يتولى ve يقبل arasında tibak vardır

بأسى ve نعمى arasında tibak vardır.

طفل ve كهل Arasında tibak vardır.

قليل ve كثير Arasında tibak vardır.

Şairimiz inşad ettiği bu şiirinde özellikle tibak sanatını bolca kullanmıştır. Şair insanların egoist olduklarını ve buna bağlı olarak yanlış yola saptıkları gibi başkalarının da sapmalarına yol açacaklarını dile getirmiştir. Akabinde insanların karakteristik yapısını serdederek cehaletleri bir hakikat olarak gördüklerini ilimlerinin ise hayalden ibaret olduğunu açıklamıştır.

Toplumda en çok karşılaşılan yanlış davranışlardan biri olan iyi işleri konuşan kendilerini hayrın anahtarı gibi gören insanlar toplumun yapısını en çok bozan ve çirkin işlerle en fazla uğraşanlar olduğunu dile getirmiştir. Toplumda yeri olmayan kişiler en çok övünen ve kendi farklı yerde görenlerdir.

3.2.6. Gazel (Aşk)

Gazel, eski şiirin en çok kullanılan ve sevilen nazım şeklidir. Gazel kelimesi sözlükte; “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelir. Arap

²⁵¹ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 267, 268.

edebiyatında Gazel, bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır. Nesip karşılığında kullanılmıştır.²⁵²

a. Görülen

ما تُراها

ما تُراها كَلِّمًا قَلْتُ لَهَا: أَنَا فِي حُبِّكَ وَلَهَا، تُحِبُّ
أَنَا أَطَلَقْتُ سِهَامِي فَأَحْتَرِسَ وَسِهَامُ الْحُبِّ تُحْطِي وَتُصِيبُ
لِي مِنَ الزَّهْوِ فُنُونِي فِي الْهَوَى مَا عَلَى مِثْلِي فِي الزَّهْوِ رَقِيبُ
صَفَّفْتُ غُرَّتَهَا وَاتَّحَلَّتْ فِي اللَّمِّي خَمْرًا. وَفِي الْقَلْبِ لَهَيْبُ

1. Onu her görüp onu sevip kendisi yüzünden kendimi kaybettiğimi söylediğim de o şöyle cevap veriyor.

2. Dikkat et ben okumu bıraktım sevgi oku hata da eder isabet de eder

3. Benim çeşitli hobilerim vardır. Hobi konusunda benim rakibim yoktur

4. Soyunu sıraladı gözlerine sürme çekti kalbinde sevgi tutuşması vardı.²⁵³

Şiirde Bulunan Bazı Belağî Unsurlar:

أَنَا أَطَلَقْتُ سِهَامِي Burada istiare-i tesrihiye vardır. Çünkü şair aşkını oka benzetmiştir. Müşebbeh bih hazfedilmiş müşebbeh zikredilmiştir.

تُحِبُّ ve تُصِيبُ arasında tibak vardır.

سِهَامُ الْحُبِّ şair burada aşkı yüreğe acı ve sızı verme konusunda keskin bir mızrağa benzetmiştir. Bu teşbih belîğdir zira Teşbih edatı ve yönü hazf edilmiştir.

²⁵² Haluk İpekten, "Gazel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 440.

²⁵³ ez-Ziriklî, *Dîvân*, 213.

SONUÇ

Zirikî, Miladi 20. Yüzyılda yaşamış Arap şiir ve Edebiyatının önde gelen simalarından biridir. Fransız ihtilalinin olduğu dönemde yaşayan ve Fransızlara karşı yapmış olduğu amansız mücadelenin şekil ve yöntemini hem hayatında hem de şiirlerinde sık sık rastlamak mümkündür.

Zirikî'nin doğum yeri olan Suriye birçok siyasi çalkantılara sahne olmuş bir ülkedir. Şam kenti dünyanın en kadim özelliğine sahip bir kentidir. Şam bölgesine öncelikle Akadlar M.Ö 2240-2000 yılları arasında, Amuriler ise M.Ö 2000-1800 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Yamhad Krallığı, M.Ö. 1750-1550 yılları arasında hâkimiyeti M.Ö. 1600 yılında Hititlerin saldırıları sonucu çökmüştür. Sıra ile Mitanni, Kadeş, Aramiler ve Medler'den sonra Persler Büyük İskender'e yenilerek Makedonyalılar Şam yönetimini ele geçirirler. Milattan sonra Bizans hâkimiyetine Sasaniler saldırarak son verdiler.

Suriye'de Müslüman Arapların hâkimiyeti 634'te Halid b. Velid komutasında başlamıştır. Emevi ve Abbasîlerden sonra Tolunoğulları Suriye'de devlet kuran ilk Türk devletidir. Suriye, 24 Ağustos 1516'ya gelindiğinde Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı toprağına katılmıştır. Takriben dört asır hâkimiyeti süren Osmanlı dönemindeki süre de Suriye gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan en huzurlu yıllarını yaşamıştır. Şam ve Halep bu dönemde Avrupa'yla güçlü ticaret kanallarını açtı.

Osmanlı Devleti kendine bağladığı Arap vilâyetlerini, sömürgeci dış güçlere karşı korumaya çalıştı. Yıllarca Suriye'nin farklı bölgelerinde muhtelif isyanlar çıkmıştı. 19. Yüzyılda Osmanlı devletinde Fransız ihtilalinin sebep olduğu milliyetçilik akımının yükselen tırendini düşürmek ve Osmanlı'dan kopmaların önüne geçmek üzere bir dizi reform yapıldı fakat bu reformlarda Ormanlıdan kapmanın önüne geçmemiştir. Osmanlı devletinde Suriye 31 Ekim 1918'de yapılan Mondros ateşkes anlaşmasından bir hafta sonra Türk askerinden tamamen boşaltıldı. Sevr antlaşması gereği bağımsız bir devlet getirilen Suriye, Osmanlı devletinden ayrılacak suretiyle San Remo kararı gereğince Fransa manda idaresine girdi.

Suriye'de ilmî ve kültürel hayat Memluk döneminden devamla gelmekteyse de Arap topraklarının Osmanlı hâkimiyetine geçtiği dönemde canlanmaya başlamıştır. Osmanlı sultanları eğitimini sürdürmekte olan Memluk medreselerine yenilerini eklemiştirler. XIX. asırda henüz modern eğitim mekânları yok iken eğitim ve öğretim

faaliyeti medrese, cami, tekkelerde yapıyordu. Dımaşk'taki Emeviyye Camii ile Süleymaniye Külliyesi Suriye'nin en değerli ilim kurumlarıydı. Medreselerde hem İslâmî ilimler hem de tıp, astronomi, felsefe ve matematik gibi ilimlerde okutuluyordu.

Suriye'de Ziriklî gibi tarih, tercim ve şiir konusunda ünlü birçok sima yetişmiştir. Ziriklî, Babası kürt asıllı annesi ise arap asıllı olup Mühelleb b. Ebi Sufre tarafından bölgeye sürülmüştür. Hâricîler'in bir fırkası olan Ezârika kabilelerinden birine bağlıdır. Diğer geri kalan ailesi ise Kürdistan'a kaçmış ve oradaki halkla birleşmiştir. Selahaddin-i Eyyubi günlerinde ve ondan sonra onlardan bir grup Dımaşk'a gelmiş ve Bazıları da Zerkıyye olarak bilinen Kürt mahallesine inmiştir.

Ziriklî, Şamlı bir anne ve babanın oğlu olarak Beyrut'ta 25 Haziran 1893 yılında doğdu. Ticaret amaçlı Beyrut'ta ikamet eden ailesiyle yedi yaşında iken Şam'a gitti. On bir yaşında babasını kaybettikten sonra birinci dünya harbine kadar Şam'da kaldı. .Bu süre zarfında eski usul bazı hocalardan medrese tahsilini aldı. Genç yaşta edebiyata merak sardı küçük yaşlarda beyit ve şiir okumaya başladı. Dımaşk Osmanlı Medresesi'nin el-Kısmü'l-ilmî bölümüne başladı. Bu okulu dereceyle bitirdi.

Ziriklî, İlmî hazza eriştikten sonra Kamiliye okulunda hoca olarak tayin edildi. Daha sonra Beyrut'a giderek el-Kulliyetu'l-ilmâniyye"ye (Laiklik Fakültesi) girdi. Bu fakülte de Fransızca öğrendi daha sonra aynı fakülte de tarih ve Arap edebiyatı derslerini okuttu.

1920'de Fransızlarla Suriye arasında ortaya çıkan Meyselün çarpışmasının sabahında buradan ayrılarak Filistin'e oradan Mısır üzerinden Hicaz'a geçti. Yazdığı şiirde Fransızları ihanetle suçladığı için gıyabında idam kararı verildi ve mal varlığına el konuldu. Arap ülkelerinin kralı Mekke Emîri Şerîf Hüseyin 1921'de Hicaz'da vatandaşlığını kabul etti.

Ziriklî 1923 yılında Kahire'de kültürel sahada çalışmasına başlayarak Matbaatü'l-Arabiyye'yi kurdu. Ziriklî'nin milli duygu içerikli şiirleri Arap ülkelerinde büyük ölçüde ses getirdi. Bilhassa Suriye gençlerinin sloganına dönüştü.

Ziriklî, 1934-1952 yılları arasında Suudi Kralı Abdul aziz tarafından siyasi temsilci olarak birçok göreve getirildi. 1932'de İlk tevdi edilen görev Kahire'ye elçilik müsteşarı olarak atanması oldu. Arap birliği kuruluş müzakerelerinin yapıldığı 1951 yılındaki toplantılara tam yetkili Suudi temsilcisi olarak katıldı. 1946'da Cidde'de

Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirildi. Arap Birliği kuruluş müzakerelerine iştirak etti ve 1951'de yapılan toplantılarda Suudi hükümetinin tam yetkili temsilcisi oldu.

Beyrut'ta bulunduğu süre zarfında birçok ülkeyi ziyaret etme imkânını yakaladı. Zaman zaman Suudi ve Mısır'ı ziyaret etmekle kalmayıp 1946'da İngiltere'ye ve Fransa'ya bir yıl sonra Amerika Birleşik Devletlerine seyahatte bulundu. 1954'te de Atina'ya dönüşünde İstanbul, Halep ve Kahire'ye gitti. Akabinde Tedavi için her yıl İsviçre'ye ve "ikinci vatanım" dediği Suudi Arabistan Suriye ve Türkiye'ye seyahat etti.

Ziriklî 1976'da Diva'nın daki kasideleri düzenleyip son örtüşlerini yapmakla uğraştığı gece hastalanarak baygınlık geçirdi. Beyrut'taki Amerikan hastanesine kaldırıldı. Elektrikli cihazla kalbin hareketleri tedavi edildi. Akabinde her geçen gün düzeldiyse de Kahire'ye döndüğünde burada tekrar hastalanarak tüm müdahalelere rağmen kurtulmayarak 25 Kasım 1976'da vefat etti. Cenaze namazı kılınarak Kahire'de defnedildi. Hayrüddin Ziriklî irtihal ederek bıraktığı bu dünyada biri erkek üç kız olmak üzere dört evlat bıraktı.

Ziriklî birçok meşhur eser kaleme almıştır. Melik b. Abdulaziz b. Su'da olan vefa borcunu eda etmek için *Şibhü'l-Cezire fi 'ahdi'l-Melik 'Abdül'aziz* (شبه الجزير في عهد الملك عبد العزيز) kitabını telif etmiştir. Zira Fransızlar kendisi hakkında idam ve mal varlığına el koyma kararını verdiklerinde Melik onu bağrına basmış. Kendisine Arap vatandaşlığını vermiş ve birçok görevde hükümeti temsil etme görevini vermiştir.

Ziriklî duyduğu ve gördüğü bazı olayları edebi, tatlı ve akıcı bir dille kitabı *Mâ raeytu ve mâ semi'tü* (ما رأيت وما سمعت) da anlatmıştır. Kitap işitsel ve görsel bir tarih kitabıdır. Ziriklî kitabına 1920 tarihinde Suriye ve Fransızlar arasında meydana gelen ve Dimaşkîn Fransızlar tarafından işkâl edilen Meyselun harbi ile başlamış ve dizginlerini Fransızlara teslim eden o zamanki liderleri kitabında yermiştir. Ziriklî kitabında hicaza kral Hüseyin b. Ali tarafından davet edildiğini ve yolculukta gördüğü ve işittiği olayları anlatmış. Kitapta bedevilerin edebiyatı hakkında malumatlar vermiştir. Kitabın ekseriyeti Taif'le ilgilidir. Siyasetten yüzünü çevirmek isteyen kişi bu kitabı okuduğunda önünde Taif'i ve bedevileri anlatan bir kitap görür.

Ziriklî, 'Âmân'da iki yıl kalmıştır. Ürdün'ün doğusunda geçirdiği günlerde meydana gelen siyasi olayları kitabı *'Âmân fi 'Ammân* (عامان في عمان) da anlatır. Birinci dünya savaşından sonra Sykes-Pikt antlaşmasının infazı nedeniyle Şam bölgesi Suriye,

Lübnan, Filistin ve Ürdün'ün doğusu olmak üzere dört devlete bölünmüş ve bunun neticesinde Ürdün'ün doğusunda bir Emirlik kurulmuştur. Ziriklî bu kitabında Ürdün'ün doğusunda bu emirliğin nasıl kurulduğunu delileriyle açıklamıştır

Ziriklî telef ettiği Terâcim'ul Evâil ve'l-Hulefâ (تراجم الأوائل والخلفاء) kitabında Rasûlullah'ın biyografisini vererek başlamıştır. Sonra nübüvvetin evine yönelmiş ve Peygamberin babalarını, dedelerini, erkek çocuklarını on iki imama varıncaya kadar zikretmiştir. Sonra Sebe, Himyer, en-Nu'mân b. Münzir gibi ilk Arapları zikretmiştir. Sonra her dört halifeyi, Muaviye'den başlayarak beni Ümeyye halifelerini, benî Abbas'tan başlayarak 'Abbâsî halifelerini ve sonra Endülüs'te bulunan Emevi halifelerini zikreder. Bu biyografilerin özeliği beş sahifeyi geçmeyecek kadar uzun ve yarım sahifeden az olmayacak.

Ziriklî'nin en meşhur eseri el-A'lâm (الأعلام) adlı kitabıdır. Bu eser biyografik bir eserdir. Bu eserde meşhur sahabeler, tarihî şahsiyetler, İslâm devlet başkanları, mesleklerinde meşhur olanlar ve anmaya değer eseri bulunanlar zikir edilmiştir. Ayrıyeten Cahiliye devrinden günümüze kadar İslâm dünyasında yaşamış şairlere, ediplere, sanat ve kültür hayatına katkıda bulunanlara, ayrıca müsteşriklerden Arapça veya İslâm kültürü alanında çalışanlara da yer verilmiştir. Müsteşriklerin dışında hal tercümesi verilenler büyük çoğunlukla Müslüman olmakla beraber esere İslâm dünyasında yaşamış gayri Müslim bazı şahsiyetler de alınmıştır. Kitap birkaç defa neşr edilmiştir. Takdire şayan yönleri çok fazla olduğu gibi onun bu çalışması da bazı kusur ve hatalardan uzak değildir. Onun bu girişken çalışması kusur ve hatalarıyla karşılaştırılsa sanki hiç yokmuş gibidir. *el-A'lâm* üzerine eserler yazılmış ve alimler onu medih etmiştir.

Arap edebiyat tarihi incelendiğin de, Araplar yazıyla muhatap olmadan önce en büyük edebi eser olarak şiir ile karşılaşmışlardır. Araplar kadar şiiri etkin kullanan başka bir topluma rastlamak nerdeyse imkânsızdır. Arap toplumunda, şiire teşvik eden pek çok neden bulunmakla beraber her yıl haram aylarda adeta bir edebi kongre şeklinde düzenlenen panayırılar, kabilelerin şiiri birbirlerine karşı bir silah olarak kullanmaları, şiirin bir kazanç aracı olması bu nedenlerin başında gelmektedir.

İlk İslam döneminde şiirlerin konu ve biçimlerinde bazı değişiklikler olmuştur. Bu dönemde Pek çok Arap Edebiyat tarihçisi şiirin üslup bakımından zayıfladığını, içerik bakımından fakirleştiğini ileri sürmüşlerse de Müslümanlar bu dönemde şiirden

uzaklaşmamış, aksine iç ve dış savaşlar nedeniyle çok miktarda şiir söylediklerini, bu sebeple şiir parlak bir aşamaya girmiştir. İslam'a ve Müslümanlara sataşan müşrik şairlere karşı Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik, Abdullah b. Revâha gibi Müslüman şairler onlara cevap vererek islam dinini ve peygamber (s.a.v)'i savunmuşlardır.

Emevi Döneminde şiir biçimsel yapısı cahiliye ve İslam'ın başlangıç şiirinin vezin ve kafiye formunu korumakta olup temaları ve içeriği bakımından Cahiliye şiirine benzemiştir. Fakat bu dönemde siyasi, kabile ve mezhepsel farklılıklar nedeniyle şiirin temaları ve yöntemi genişlemiştir.

Abbâsiler dönemi, Arap edebiyatında altın çağ olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde Yeni bir medeniyet oluşmuştur. Bu dönemde halife ve valiler şairlere cömertçe ihsanlarda bulunmuş onlara saray kapılarını açmışlardır. Abbâsîler devrinde şiirde yapı ve içerik bakımından birtakım değişiklikler meydana çıkmış, kasidelerde kısalma olurken özellikle gazae, hiciv, zühdiyyât ve hikemiyât gibi şiirlerde kıtalar hâkim olmuştur.

Araplarda şiir'in kalkınma göstergeleri Fransa'nın 1798'de yaptığı hamle döneminde meydana çıktı. Bu göstergelere çok sayıda sosyal, sayısal ve kültürel etkenler neden olmuştur.

Cahiliye döneminde taklidi veya amûdi olarak isimlendirilen aruz vezni ve kafiyeden oluşan klasik şiir, gerek batı ve diğer milletlerin birbirleriyle etkileşimi gerekse edebiyat alanındaki yeni hamlelerin yerini serbest, mensur ve mürsel gibi şiirler almıştır. Konu olarak çağın problemlerini çözücü sömürgecilik, reform, vatan sevgisi, fakirlik, cehalet ve hastalıklar gibi modern temalar işlenmiştir. Bu dönemde şiirde Divan Ekolü Apollo ve İhya Ekolü zuhur etmiştir. Bu dönemde yenilikçiler geleneksel şiirin eski statik yapısını değiştirip yeni biçimsel şiir türlerini ortaya çıkarmak için yoğun çaba gösterdiler.

Zirikli büyük bir araştırmacı, edip, şair, biyograf ve gazetecidir. O küçük yaştan beri şiir yazmaya başladı. Yaşadığı ömrünün her devresiyle alakalı milli, sosyal ve sanatsal şiirler kaleme almıştır. Otantik bir şair olup Arap amudi şiirine bağlı idi. Endülüs şairlerine benzeyen muvaşşah hazırladı. Şiirlerinde eski şairlerin bolluk, metanet ve üsluplarını taklit ederken vezin ve konu bakımından çağdaş şairlerin tarzını örnek almıştır. Şiirleriyle acı çekenlere şifa veriyor mücahitlerin yaralarına merhem

oluyordu. Onun Őiirleri Arapları uyandıran ve devrim yaratacak tűrdeydi. Őair yirmiye yakın marŐı kaleme almıŐtır.

Zirikli hayatının tamamını milleti iŐin yaŐayan kalp, ruh ve lisan Őairidir. Zirikli'nin Divanı Arap dűnyasına olan vefadır. Őair kasidelerini belirli bir plan ve tarih sıralaması Őeklinde tertip etmediği gibi konularına gűre de tertipte bulunmamıŐtır.

KAYNAKÇA

- el-Acmî, Muhammed b. Nâsır. *Allametü's-Şâm Abdülkâdir b. Bedrân ed-Dimaşkı hayâtuhu ve âsâruhu*. Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1996.
- Ahmed, İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn. *as-Sâhibî*. Kahire, t.y.
- Akçura, Yusuf. *Suriye ve Filistin Mektupları*. İstanbul, 2016.
- el-'Alâvine, Ahmed. *Hayruddîn ez-Ziriklî, el-muerrih el-edîb eş-şâ'ir şâhibu kitâbi'l-A'lâm*. Dimaşk: Dâru'l-kalem, 2002.
- el-'Alâvine, Ahmed. *Zeylül-A'lâm: Kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arabi'l-mübta'ribîn ve'l-müsteşrikin*. Cidde: Dâru'l-Menâre, 1988.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-(1914))*. Türk Tarih Kurumu: Ankara, 1997.
- Brugman, Jan. *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*. Leiden: Brill, 1984.
- Bû Zuveyne, Abdulhamîd. *Nazariyyetu'l-edeb fî dav'i'l-İslâm*. 3 Cilt. Amman, 1990.
- Buzpınar, Ş. Tufan. "Suriye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 550-555. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Cachia, Pierre. "Tercüme ve Adaptasyon Dönemi (1850-1914)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Trc. Hasan Taşdelen 13/1 (2004): 195-212.
- Celalettin Yavuz. *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları, 2005.
- Cemal Paşa. *Anılarım (1913-1922)*. İstanbul: Paraf Yayınları, 2010.
- el-Ceyyûsi, Selma el-Hadrâ. *el-İtticâhât ve'l-harakât fî's-şi'ri'l-'Arabiiyi'l-hadîs*. Trc. Lu'lue Abdu'l-Vâhid. Beyrut, 2001.
- el-Cürçânî, Abdülkâhir. *Delâ'ilü'l-i'câz*. Dimaşk, 1987.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973.
- Çınar, Mustafa. "Kaside Nazım Şeklinin Tarihî Gelişimi". *EKEV Akademi Dergisi*. 27 (2006): 203-222.
- Çimen, Abdullah Emin. "Tâhir el-Cezâiri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 395-398. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- ed-Dâye, Muhammed Rıdvân. *fî Edebi'l-Endelûs*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2000.
- Dayf, Şevkî. *eş-Şi'r ve tavâbi'uhu's-şâ'biyye 'alâ marri'l-uşûr*. Kahire: Dâru'l-Maarif, 1984.

- ed-Dehhân, Sâmî. *Muhammed Kürd Ali hayâtuhu ve âsâruhu*. Dımaşk: el-Mecme‘u'l-‘İlmiyyul-‘Arabi, 1955.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi - Osmanlı Dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2015.
- Durmuş, İsmail. “Kinaye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 34-36. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Durmuş, İsmail. “Methiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 406-408. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Durmuş, İsmail. “Şiir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 144-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Elmalı, Hüseyin. “Tasvir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Enver Ziya Karal. *Osmanlı Tarihi*. 8 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- el-Fâhûrî, Hannâ. *el-Câmi‘ fi târîhi‘l-‘edebi‘l-‘Arabî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru‘l-Cîl, 1986.
- el-Fâhûrî, Hannâ. *Târîhu‘l-‘edebi‘l-‘Arabî*. Lübnan: Matbaatu Bulsiye, 1953.
- Ferrûh, Ömer. *Târîhu‘l-‘edebi‘l-‘Arabî*. 4. Bs. Beyrut: Dâru‘l-‘ilm li‘l-melâyîn, 1981.
- Feşvân, Muhammed Sa‘d. *ed-Dîn ve‘l-ahlâk fi‘ş-Şi‘ri‘n-Nazrati‘l-İslâmiyye ve‘r-Ru‘ye*. Kahire, 1985.
- Fromkin, David. *Barişa Son Veren Bariş: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*. Trc. Mehmet Harmancı. İstanbul: Ekonomik Yayınlar, 1993.
- Furat, Ahmet Suphi. *Arap Edebiyatı Tarihi-I*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996.
- Goldziher, Ignace. *Klasik Arap Literatürü*. Trc. Azmi Yüksel - Rahmi Er. Ankara: İmaj Yayınları, 1993.
- Gülsoy, Ufuk. “Islahat Fermanı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 185-190. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Günay, Selçuk. “II. Abdulhamid Döneminde Suriye ve Lübnan’da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 17/28 (01 Mayıs 1995): 85-108.
- Hacımuftuoğlu, Nasrullah. *İ‘câz ve Belâgat Deyimleri*. Erzurum: EKEV Yayınevi, 2001.
- Halâvî, Yûsuf. *el-Muessirâtu‘l-‘ecnebiyye fi‘ş-Şi‘ril-‘Arabiyyi‘l-mu‘âsır*. Beyrut, 1997.

- Heddâre, Muhammed Mustafa. *Dirâse fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs*. Beyrut, 1990.
- Hut, Davut. "II. Meşrutiyet Döneminde Bir Osmanlı Entelektüeli: Babanzade İsmail Hakkı (1876-1913)". *Tarihimizden Portreler Osmanlı Kimliği*. 101-122. İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2013.
- Hüsrevî, Zehra. "Ta'avvuru's-şi'ri'l-'Arabî min 'aşri'n-nahda hattâ's-selâsînât mine'l-ğarni'l-'işrîn". *Danişnâme Dergisi* 4/3 (1390): 51-62.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- İpekten, Haluk. "Gazel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 440-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İsfahânî, Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin el-. *Kitâbü'l-Eğânî*. Nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî. Kahire, 1963.
- el-Kabeş, Ahmed. *Târîhu's-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Beyrut: Darü'l-Cîl, t.y.
- Kaçar, Halil İbrahim. "Terdîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. 8 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- el-Kayâlî, Sâmiâ. *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-mu'âsır fî Suriye*. 2. Bs. Kahire: Dâru'l-maârif bi Mısır, 1968.
- el-Ğâyrevânî, Ebü 'Ali el-Hasan b. Reşîk. *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih*. 5. Bs, 2 Cilt. Darü'l-Cîl, 1981.
- Kazvinî, el-Hatîb Celâluddîn Muhammed. *Telhîsu'l-Miftâh*. Thk. Abdurrahman el-Berkûkî. 2. Bs. Kahire, 1932.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. "Şibhü'l-Cezîre fî 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz". *Mecelletü Mecma'i'l-luğati'l-'Arabiyye bi-Dımaşk* 46/2 (1971): 414-415.
- Kırbıyık, Kasım. "Ziriklî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 459-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kurşun, Zekeriya. *Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1992.
- Kürd Ali, Muhammed Ferid. *el-Müzekkîrât*. 4 Cilt. Dımaşk: Matbaatü't-Türki, 1948.
- el-Melâike, Nâzik. *Kadâyâ eş-şi'ri'l-muâsır*. Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, t.y.
- el-Meydânî, Abdurrahmân Hasan. *el-Belâğatu'l-'Arabiyye, usuhâ ve 'ulûmuhâ ve funûnu'hâ*. Beyrut, 1996.

- Moreh, Shmuel. "Modern Arap Edebiyatında Mensûr Şiir". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Trc. Şener Şahin 12/1 (2003): 297-329.
- Nallino, Carlo. *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabiyye mine'l-Câhiliyye hattâ 'asri Benî Umeyye*. 3. Bs. Kahire: Dâru'l-maarif, 1970.
- Neşâvî, Nesîb. *Medhal ilâ dirâseti'l-medârisi'l-edebîyye fî şî'ri'l-'Arabiyyi'l-mu'âşır*. Cezair, 1984.
- Özçelik, İsmail. *Milli Mücadelede Güney Cephesi: Urfa*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992.
- Özel, Ahmet. "Abdülkâdir Bedrân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 231. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Ramazan Yûsuf, Muhammed Hâyr. *Tetimmetu'l-A'lâm li'z-Ziriklî*. 2. Bs, 3 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002.
- Reşîd, Muhammed b. Abdullah er-. *el-İ'lâm bi-taşhîhi kitâbi'l-A'lâm*. Beyrut: Dâru İbni Hazm, 2001.
- er-Rifâ'î, Abdulazîz. *Fevâtu'l-A'lâm*. Daru er-Rifâ'î, 2000.
- Robert Mantran. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II (Kuruluş ve Yükseliş Yılları)*. Trc. Server Tanilli. 2. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- es-Saharti, Mustafa Abdullatif. *eş-Şî'ru'l-mu'âşır 'alâ dav'i'n-nakdi'l-hadîs*. Cidde, 1984.
- Soy, Hacı Bayram. "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar". *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 30 (2004): 173-202.
- eṭ-Ṭaṇṭavî, 'Alî. *Zikriyât*. 8 Cilt. Cidde: Dâru'l-Menâre, 1985.
- Tauber, Eliezer. *The Formation of Modern Syria and Iraq*. Londra: Frank Cass, 1995.
- et-Tenâhî, Mahmûd Muhammed. *el-Mûceẓ fî merâci' et-terâcim vel-buldân ve'l-muşennefât ve te'rifâti'l-'ulûm*. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1985.
- Tıbawî, Abdul Latif. *A Modern History of Syria*. London: Macmillan, St Martin's Press, 1969.
- Tomar, Cengiz. "Suriye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 545-550. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Tomar, Cengiz. "Suriye (Tarih)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 545-550. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Toprak, M. Faruk. "Mersiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 215-217. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Turgut, Ali. "Cemâleddin el-Kâsımî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 311-312. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Uğur, Mücteba. "el-A'lâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Umar, Ömer Osman. *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.
- Volkan Aydos - Meltem Duran. *Suriye Ülke Etüdü*. İstanbul: Ankara Ticaret Odası Yayınları, 2000.
- Yakûb, Emîl Bedî' - 'Asî, Mîşal. *el-Mu'cemu'l-mufaşşal fi'l-luğa ve'l-edeb*. 2 Cilt. Beyrut, 1987.
- Yalar, Mehmet. "Arap Şiiri". *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. Ed. İsmail Güler. 307-351. *İSAM yayınları İlmî Araştırmalar dizisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Zeydân, Corcî. *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hilâl, t.y.
- Zeyyât, Ahmed Hasan. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut, 2001.
- ez-Ziriklî, Hâyruddîn. *Dîvânu'z-Ziriklî*. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2001.
- ez-Ziriklî, Hâyruddîn. *el-A'lâm: Kâmûsü terâcim*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 2002.
- ez-Ziriklî, Hâyruddîn. *el-Vecîz fi sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz*. Lübnan: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 1988.
- ez-Ziriklî, Hâyruddîn. *Mâ ra'eytü ve mâ semi'tü*. Mısır: el-Mektebetu'l-'Arabiyye, 1921.
- ez-Ziriklî, Hâyruddîn. *Âmân fi 'Ammân*. Kahire: el-Mektebetu'l-'Arabiyye, 1925.

ÖZGEÇMİŞ
KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Abdubaki POLAT
Doğum Yeri	Bingöl
Doğum Tarihi	01.05.1971

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Uluslararası Üniversite İslamabad/ PAKİSTAN
Fakülte	Usûlu'd-dîn
Bölüm	

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (.....) ÜDS (....) TOEFL (....) EILTS (....)
...	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Diyanet İşleri Başkanlığı
Görevi/Pozisyonu	İmam-Hatip
Tecrübe Süresi	14 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	R.T.E mah. N.E.Sok. İna Yapı 2/A Bingöl
E-mail	Polatbaki002@gmail.com